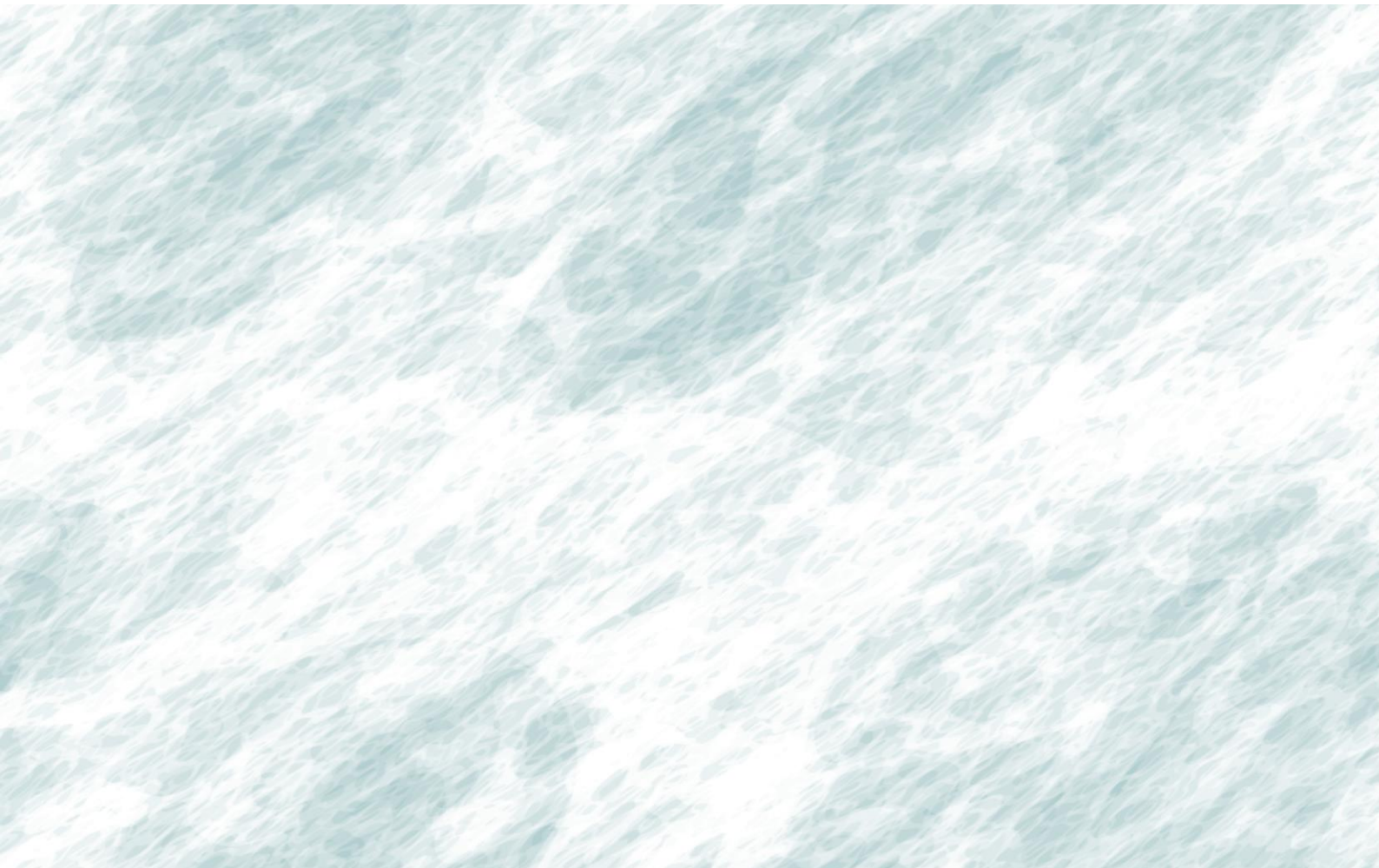

Mádi Gabriella

A 19. század magyar irodalma

SZÖVEGGYŰJTEMÉNY

Beregszász, 2024

Mádi Gabriella

Magyar irodalom a 19. században

SZÖVEGGYŰJTEMÉNY

**II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Filológia Tanszék, Magyar Tanszéki Csoport**

Mádi Gabriella

**Magyar irodalom a 19. században
SZÖVEGGYŰJTEMÉNY**

Beregszász, 2024

Дане видання містить обов'язкову та рекомендовану художню літературу та список рекомендованої літератури до курсу *Історія угорської літератури: Угорська література 19 століття*.

Затверджено до використання у навчальному процесі
на засіданні кафедри філології ЗУІ ім. Ф. Ракоці II
(протокол №105 від 14 серпня 2024 року)

Розглянуто та рекомендовано Навчально-методичною радою
Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці II
(протокол №22 від 26 серпня 2024 року)

Рекомендовано до видання в електронній формі (PDF)
рішенням Вченої ради Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці II
(протокол №7 від 28 серпня 2024 року)

Підготовлено до видання у електронній формі (PDF) кафедрою філології
Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II

Автор:

Маді Габрієлла – старший викладач кафедри філології Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II

Рецензенти:

Ласло Фабіан Варі – кандидат філологічних наук, голова редакційної колегії літературно-художнього-гуманітарно-науковокультурного журналу «Együtt».

Берегсасі Аніко – професор; доктор габілітований з галузі мовознавство, професор кафедри філології Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II

Чордаш Василь – доктор філософії з галузі гуманітарні науки, доцент кафедри філології Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II

За зміст відповідальність несе розробник.

© Маді Габрієлла, 2024

© Кафедра філології ЗУІ ім. Ф. Ракоці II, 2024

Jelen kiadvány *A magyar irodalom története: magyar irodalom a 19. században* című tantárgyhoz kapcsolódó kötelező és ajánlott szépirodalmi olvasmányokat, illetve az ajánlott szakirodalom listáját tartalmazza.

Az oktatási folyamatban történő felhasználását jóváhagyta
a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Filológia Tanszéke
(2024. augusztus 14., 105. számú jegyzőkönyv).

Megjelentetésre javasolta a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Oktatási és Módszertani Tanácsa
(2024. augusztus 26., 22-es számú jegyzőkönyv).

Elektronikus formában (PDF fájlformátumban) történő kiadásra javasolta
a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Tudományos Tanácsa
(2024. augusztus 28., 7-es számú jegyzőkönyv).

Kiadásra előkészítette a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Filológia Tanszéke

Szerzők:

Mádi Gabriella – a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Filológia Tanszékének adjunktusa

Szakmai lektorok:

Dr. Vári Fábián László – PhD, az Együtt irodalmi folyóirat főszerkesztője.

Dr. habil. Beregszászi Anikó – professzor, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Filológia Tanszékének tanszékvezető professzora

Dr. Csordás László – docens, PhD, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Filológia Tanszékének docense

A tartalomért kizárólag a szerkesztő felel.

TARTALOM

ELŐSZÓ.....	10
Kisfaludy Károly: <i>Mohács</i>	13
Kölcsey Ferenc: <i>Elfojtódás</i>	16
<i>Vanitatum Vanitas</i>	16
<i>Himnusz</i>	19
<i>Zrínyi dala</i>	21
<i>Huszt</i>	22
<i>Zrínyi második éneke</i>	23
<i>Szondi</i>	24
<i>Rebellis vers</i>	24
<i>Nemzeti hagyományok (Részlet)</i>	25
<i>Parainesis Kölcsey Kálmánhoz (Részlet)</i>	29
<i>Berzsenyi Dániel versei</i>	33
Berzsenyi Dániel: <i>Észrevételek Kölcsey recenziójára (Részlet)</i>	41
Szerb Antal: <i>Berzsenyi Dánielről</i>	45
Vörösmarty Mihály: <i>A Délsziget (Részlet)</i>	52
<i>Szép Ilonka</i>	55
<i>Szózat</i>	59
<i>Késő vágy</i>	61
<i>Liszt Ferenchez</i>	62
<i>Ábránd</i>	65
<i>A merengőhöz</i>	66
<i>Éj és csillag</i>	68
<i>Gondolatok a könyvtárban</i>	69
<i>Az emberek</i>	73
<i>Emlékkönyvbe</i>	75
<i>Előszó</i>	75
<i>Az ember élete</i>	77
<i>A vén cigány</i>	79
<i>Fogytán van napod</i>	81
Petőfi Sándor: <i>Befordúltam a konyhába</i>	82

<i>Megy a juhász számáron,</i>	82
<i>Temetésre szól az ének,.....</i>	83
<i>Egy estém otthon,.....</i>	83
<i>Füstbe ment terv</i>	86
<i>Az alföld.....</i>	86
<i>A virágnak megtiltani nem lehet</i>	88
<i>A négyökrös szekér</i>	89
<i>Álltam sírhalma mellett</i>	90
<i>Mögöttem a múlt.....</i>	91
<i>Éj van.....</i>	91
<i>Fa leszek, ha</i>	92
<i>Itt állok a rónaközépen</i>	92
<i>Téli világ.....</i>	92
<i>Egy gondolat bánt engemet</i>	94
<i>Az ítélet</i>	95
<i>A XIX. század költői.....</i>	96
<i>Beszél a fákkal a bús őszi szél</i>	98
<i>Szeptember végén</i>	99
<i>Reszket a bokor mert</i>	100
<i>Itt van az ősz, itt van újra</i>	101
<i>Minek nevezzetek?</i>	102
<i>A puszta, télen.....</i>	104
<i>A Kiskunság</i>	106
<i>A Tisza</i>	109
<i>Nemzeti dal</i>	111
<i>Európa csendes, újra csendes.....</i>	113
<i>Pacsírtaszót hallok megint</i>	114
<i>Arany János: Évek, ti még jövőendő évek</i>	116
<i>Letésem a lantot</i>	118
<i>Ősszel.....</i>	120
<i>Kertben</i>	122
<i>A lejtőn.....</i>	124
<i>Visszatekintés.....</i>	125

<i>V. László</i>	127
<i>Ágnes asszony</i>	130
<i>Szondi két apródja</i>	135
<i>A walesi bárdok</i>	138
<i>Az örök zsidó</i>	143
<i>Vojtina ars poétikája</i>	145
<i>Epilógus</i>	153
<i>Magányban</i>	156
<i>Naturam furca expellas</i>	158
<i>Mindvégig</i>	158
<i>Sejtelem</i>	160
<i>Híd-avatás</i>	160
<i>Vörös Rébék</i>	164
<i>Tengeri-hántás</i>	167
Tompa Mihály: <i>A gólyához</i>	171
<i>A madár, fiaihoz</i>	172
Vajda János: <i>A virrasztók</i>	173
<i>Hajótöröttek</i>	176
<i>Luzitán dal</i>	177
<i>Sirámok</i>	181
<i>Szerelem átka</i>	197
<i>Gina emléke</i>	212
<i>Húsz év múlva</i>	253
<i>Végtelenség</i>	254
<i>A kárhozat helyén</i>	264
<i>A vaáli erdőben</i>	266
<i>A városligetben</i>	267
<i>A bikoli fák alatt</i>	270
<i>Utolsó dal, Ginához</i>	272
<i>Az üstökös</i>	273
<i>Megnyugvás</i>	274

<i>A Balaton partján</i>	280
<i>Otthon</i>	282
<i>Gyermekkorom tájéka</i>	284
<i>Kisértetek</i>	286
<i>Az állatkertben</i>	288
<i>Nádas tavon</i>	289
<i>Halál</i>	291
<i>Messze innen</i>	293
<i>Elmúlt idő</i>	295
<i>Emléksorok</i>	298
<i>Harminc év után</i>	298
<i>Nyári éjjel</i>	299
<i>Búcsú a naptól</i>	306
<i>Est-harang</i>	308
<i>Sodoma</i>	311
<i>Credo</i>	312
Tömörkény István: <i>Megöltek egy legényt</i>	314
<i>Valér a földbe megy</i>	320
FORRÁSMUNKÁK.....	325
AJÁNLOTT SZAKIRODALOM A 19. SZÁZAD MAGYAR IRODALMÁNAK TANULMÁNYOZÁSÁHOZ.....	326

ELŐSZÓ

A 19. század a magyar irodalom történetének egyik legjelentősebb és legdinamikusabban fejlődő periódusa, amelyben a nemzeti identitás tudatos formálása, valamint az irodalmi formák és stílusok gazdagodása egyaránt meghatározó szerepet játszottak. A korszak irodalmi termését a reformkor, az 1848-49-es forradalom és szabadságharc, valamint a kiegyezés utáni időszak meghatározó történelmi eseményei és társadalmi változásai alakították.

A 19. század első felében a magyar irodalom a klasszicizmus és a romantika eszmei keretei között bontakozott ki. A reformkor (1825-1848) során a magyar irodalmi életben a nemzeti identitás megteremtése és erősítése központi szerepet kapott, amely az irodalmi művek tematikus és stilisztikai megújulásában is megnyilvánult.

A korszak egyik meghatározó alakja Kölcsey Ferenc, akinek költészete és politikai szerepvállalása egyaránt a nemzeti eszme szolgálatában állt. Kölcsey „Himnusz” című költeménye 1823-ban született, és máig a magyar nemzeti öntudat egyik alapvető szimbólumaként funkcionál. Vörösmarty Mihály, a korszak másik jelentős költője, „Szózat” című művében hasonlóan a nemzet sorskérdéseit tematizálja, és ezzel a korszak irodalmi és politikai diskurzusának középpontjába kerül.

A romantika stílusjegyei legkifejezőbben Petőfi Sándor költészetében öltöttek testet, aki a szabadság, a népiesség és a hazafiasság eszméit ötvözte műveiben. Petőfi munkássága a magyar romantika irodalmi kánonjának meghatározó elemei.

Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc eseményei mélyen befolyásolták a korszak irodalmi életét. A forradalom leverését követően az irodalom a nemzeti trauma feldolgozásának eszközévé vált, miközben a nemzeti ellenállás és a hősiesség emlékezete is hangsúlyosan megjelent az irodalmi alkotásokban.

Arany János, a korszak egyik kiemelkedő költője, balladáiban és epikus műveiben, mint például a „Toldi”-trilógia, a magyar nép kollektív hősiességét és szenvedését örökítette meg. Arany költészete a magyar irodalmi hagyomány egyik alappillérvé vált.

A kiegyezést követően a magyar irodalom fokozatosan elmozdult a romantika idealizáló világképétől, és a realizmus eszmei keretei között kezdte vizsgálni a társadalmi valóságot. Jókai Mór munkássága, bár sok szempontból a romantika hagyományaihoz kapcsolódik, már átmenetet képez a romantika és a realizmus között, mivel regényeiben, mint például „Az arany ember”, a korabeli társadalom különböző rétegeinek ábrázolására törekszik.

Mikszáth Kálmán, a realizmus egyik legjelentősebb képviselője, novelláiban és regényeiben a magyar vidék, illetve a nemesi élet jellegzetességeit vizsgálta kritikus, gyakran szatirikus módon. Művei a korszak társadalmi problémáinak és feszültségeinek tükrében íródtak, és a magyar irodalom realista hagyományának meghatározó részévé váltak.

A 19. századi magyar irodalom kiemelkedő jelentőséggel bír a modern magyar irodalom kialakulásában és a nemzeti identitás formálásában. A korszak alkotói olyan irodalmi örökséget hagytak hátra, amely nemcsak a magyar irodalom kánonját gazdagította, hanem a nemzeti emlékezet és öntudat alakításában is kulcsszerepet játszott. Munkásságuk a későbbi irodalmi fejlemények számára is irányt mutatott, és maradandó hatást gyakorolt a magyar kulturális életre.

A szerkesztő

Kisfaludy Károly

Mohács

Hősvértől pirosult gyásztér, sóhajtva köszöntlek,
Nemzeti nagylétünk nagy temetője, Mohács!
Hollószárnyaival lebegett a zordon Enyészet,
S pusztító erejét rád viharozta dühe,
S vak diadalma jelét robogó villámival itten
Honni vitéz seregink holttetemikre süté.
Tomori! büszke vezér! mért hagytad el érseki széked;
Nem halt volna hazánk disze, virága veled.
Harcz tüze lángítá bizton viadalra kikelted',
S érted mennyi dicsők estenek áldozatul!
Szük vala egy ország! be kicsiny most néma lakásod?
Tárogatód megszűnt, rozsdá emészti vasad,
Nyugodj! rajtad üzé dölyfét a csalfa szerencse;
A békitő sír enyhe takarja porod.
Hány fiatal szívet, tele sok szép földi reménnyel
Sujta le kegyetlen itt a riadó csatavséz!
Élte kies tavaszán kora sírt hány ifju találá,
Kit nemrég az öröm lágy öle ringata még!
Disztelen itt fekszik, deli termete összerutitva,
Száguldó paripák vasszegü körmök alatt.
Szög haja fürteivel nem játszik kedvese többé,
Vér- s tapadó portól elmerevedtek azok.
Hasztalan áll az uton váró hive friss koszorúval,
Nem jön-e bajnoka még, félve reménylve vigyáz:
Hogyha levél zördül, őt sejteti véle szerelme,
Néz, piheg, arcza tüzel s keble feszülve haboz.
Ah! de hiába tekint a távol lenge kódébe;
Elmarad a kedvelt, s érzete búnak ered.
Végre megérti Mohács veszedelmét; gyöngye virágként
Hervad el a szép szüz néma keserve között.

Sirja felett enyeleg suttogva az alkonyi szellő
S a hűség csendes angyala őrzi porát.
Mennyi nemes bajnok, méltó sok századot élni,
Fénytelen itt szunnyad s kő se' mutatja helyét!
Ősi szabadságért harczolt bár férfikarokkal,
Rendzavaró hévvel vérbe füresztve vasát,
Ámde hol olyan erős, kit meg nem dönt sok ezer kar?
Testhalmok közepett küzd, soha élte szakad.
Sinli szokott terhét tüzménje, nyikogva kapar, vág,
Rugdal, rázza fejét, hosszú sörénye lobog;
Elszágul, hazatér, s így hirli vitéz ura hunytát,
Kit repedő szívvvel hölgye zokogva sirat;
Mig sűrű könnye apad, s ő is hű férje után hal,
S a kiürült háznak csak dőledéke marad.
A tölgy, mely zivatar közt annyiszor áll a kevélyen,
Dőltében viruló ágait így temeti.
Hány bajnok hala így, de csak a boldog leli bérét:
A meggyőzöttnek csillaga véle tűnik.
Így hamvadtak el ők alacsony mohlepte gödörben,
S a feledékenység éje borítja nevök',
Hantra dül a pásztor s füttyörészve legelteti nyáját;
És nem tudja, kinek hőspora nyugszik alatt;
Titkon meg is eped, szomorú dalt zengedez ajka:
A hősárnyékok csendesen ihletik őt.
A csatasíkon mély borulattal ballag az utas,
Elgondolva minő kétes az emberi sors;
Néz, és elkomorul s lesütött szemmel halad ismét;
Felpattant sebeit belseje érzi maga.
Ott, hol az esti sugár gőzfátyolt usztat az éren,
Mintha fedezgetné, hogy ne tekintse szemünk;
Ott vegődne Lajos, rettentő sorsu királyunk,
Súlyedező lova érczhimzetü terhe alatt.
Hasztalanul terjeszti kezét; nincs, nincs ki segítse!
Bajnoki elhulltak, nincs ki feloldja szegényt!

Tátogat a mélység, aranyos pánczélja fakó lesz,
S összuzott testét hab fedi s barna iszap.
Ekként halni kinos! s kegyalak! neked életed így tünt!
Veszteden a magyar ég napja sokára leszállt.
Ifju valál, örvényt nem sejtven szörnyen adózál;
Szendergő porodat béke lebegje körül!
Hajh! s ezt visszavonás okozá mind s durva irigység,
Egységünk törten törve, hanyatla erőnk.
A sorvasztó láncz így készüle árva hazánkra;
Nem! nem az ellenség, ön fia vágta sebét.
Gyászemlékü vidék! mi sok inség kutfeje lettél:
Párolgó mezeid bánatos oszlopa ez.
Nagygyá lett Szolimán gőgét Buda ormai nyögték,
S kénye vadon dultán annyi vizályra jutánk.
Hány szűz fonnyada el zsarlónk buja karjain ekkor,
S a Duna szőke vizén hány rabok usztak alá!
Birtok nem vala már, idegen lett a magyar otthon:
Félhold kérkede szét városi tornyairól -
El! ti komoly képek! ti sötétség rajzati, félre!
Uj nap fényle reánk annyi veszélyek után,
Él magyar, áll Buda még! a mult csak példa legyen most,
S égve honért bizton nézzen előre szemünk,
És te virulj, gyásztér! a béke malasztos ölében,
Nemzeti nagylétünk hajdani sirja Mohács!

(1824)

Kölcsey Ferenc

Elfojtódás

Ó sírni, sírni, sírni,
Mint nem sírt senki még
Az elsúlyedt boldogság után,
Mint nem sírt senki még
Legfelső pontján fájdalomnak,
Ki tud? ki tud?

Ah, fájdalom -
Lángoló, mint az enyém, csapongó, s mély,
Nincsen több, nincs sehol!

S mért nem forr könnyű szememben?
S mért hogy szívem nem reped meg
Vérözönnel keblemen?

(1814)

Vanitatum Vanitas

Itt az írás, forgassátok
Érett ésszel, józanon,
S benne feltalálhatjátok
Mit tanít bölcs Salamon:
Miképp széles e világon
Minden épül hitványságon,
Nyár és harmat, tél és hó
Mind csak hiábavaló!

Földünk egy kis hangyafészek,
Egy perchozta tünemény;
A villám és dörgő vészek
Csak méhdongás, s bolygó fény;

A történet röpülése
Csak egy sóhajtás lengése;
Pára minden pompa s ék:
Egy ezred egy buborék.

Sándor csillogó pályája,
Nyúl vadászat, őzfutás;
Etele dúló csordája
Patkánycsoport, foltdarázs;
Mátyás dicső csatázási,
Napoleon hódítási,
S waterlooi diadal:
Mind csak kakasviadal.

A virtus nagy tüneményi
Gőz, mit hagymáz lehele;
A kebel lángérezeményi
Vértolúl s kínjele;
A vég, melyet Sokrat ére,
Catonak kihulló vére,
S Zrínyi Miklós szent pora
Egy bohóság láncsora.

És ti bölcsek, mit hozátok
Ami volna szép s jeles?
Mámor bírta koponyátok,
Plato s Aristoteles.
Bölcselkedő oktalanság,
Rendbe fűzött tudatlanság,
Kártyavár s légállítvány
Mindenféle tudomány.

Demosthén dörgő nyelvével
Szitkozódó halkufár;

Xenofon mézbeszédével
Rokka közt mesére vár;
Pindár égi szárnyalása
Forró hideg dadogása;
S Phidias amit farag,
Berovátkolt kődarab.

Mi az élet tűzfolyása?
Hulló szikra melege.
A szenvedelmek zúgása?
Lepkeszárny fergetege.
Kezdet és vég egymást éri,
És az élet hű vezéri,
Hit s remény a szűk pályán,
Tarka párák s szivárvány.

Holdvilág csak boldogságunk;
Füst a balsors, mely elszáll;
Gyertyaláng egész világunk;
Egy fúvallat a halál.
Vársz hírt s halhatatlanságot?
Illat az, mely tölt virágot,
És a rózsát, ha elhúll,
Még egy perccel éli túl.

Hát ne gondolj e világgal,
Bölcs az, mindent ki megvet,
Sorssal, virtussal, nagysággal
Tudományt, hírt s életet.
Légy, mint szikla rendületlen,
Tompa, nyugodt, érzetlen,
S kedv emel vagy bú temet,
Szépnek s rútnak húnyj szemet.

Mert mozogjon avagy álljon
E parányi föld veled,
Lengjen fényben, vagy homályon
Hold és nap fejünk felett,
Bárminő színben jelentse
Jöttét a vándor szerencse,
Sem nem rossz az, sem nem jó:
Mind csak hiábavaló!

(1823)

Himnusz

A magyar nép zivataros századaiból.

Isten, áldd meg a magyart
Jó kedvvel, bőséggel,
Nyújts feléje védő kart,
Ha küzd ellenséggel;
Bal sors akit régen tép,
Hozz rá víg esztendőt,
Mebünhődte már e nép
A multat s jövőndőt!

Őseinket felhozád
Kárpát szent bércére,
Általad nyert szép hazát
Bendegúznak vére.
S merre zúgnak habjai
Tiszának, Dunának,
Árpád hős magzatjai
Felvirágozának.

Értünk Kunság mezein
Ért kalászt lengettél,
Tokaj szőlővesszein
Nektárt csepegtettél.

Zászlónk gyakran plántálád
Vad török sáncára,
S nyögte Mátyás bús hadát
Bécsnek büszke vára.

Hajh, de bűneink miatt
Gyúlt harag kebledben,
S elsújtád villámidat
Dörgő fellegedben,
Most rabló mongol nyilát
Zúgattad felettünk,
Majd töröktől rabigát
Vállainkra vettünk.

Hányszor zengett ajkain
Ozman vad népének
Vert hadunk csonthalmain
Győzedelmi ének!
Hányszor támadt tenfiad
Szép hazám kebledre,
S lettél magzatod miatt
Magzatod hamvvedre!

Bújt az üldözött s felé
Kard nyúl barlangjában,
Szerte nézett s nem lelé
Honját a hazában,
Bércre hág és völgybe száll,
Bú s kétség mellette,
Vérözön lábainál,
S lángtenger fölette.

Vár állott, most kőhalom,
Kedv s öröm röpkedtek,

Halálhörgés, siralom
Zajlik már helyettek.
S ah, szabadság nem virúl
A holtnak véréből,
Kínzó rabság könnye hull
Árvánk hó szeméből!

Szánd meg Isten a magyart
Kit vészek hányának,
Nyújts feléje védő kart
Tengerén kínjának.
Bal sors akit régen tép,
Hozz rá víg esztendőt,
Mebühödte már e nép
A multat s jövőndőt!

(1823)

Zrínyi dala

Hol van a hon, melynek Árpád vére
Győzelemben csorga szent földére,
Mely nevével hév szerelmet gyújt;
S messze képét bújdosó magzatja,
Még Kalypso keblén is siratja,
S kart feléje búsán vágyva nyújt?
Itt van a hon, ah nem mint a régi,
Pusztaságban nyúlnak el vidéki,
Többé nem győzelmek honja már;
Elhamvadt a magzat hó szerelme,
Nincs magasra vívó szenvedelme,
Jégkebelben fásult szívet zár.

Hol van a bérc, és a vár fölette,
Szondi melynek sáncait védlette,

Tékozolva híven életét;
Honnan a hír felszáll, s arculatja
Lángsugarit távol ragyogtatja,
S fényt a késő századokra vét?

Itt van a bérc, s omladék fölette,
Mely a hőst és hírét eltemette,
Bús feledség hamván, s néma hant;
Völgyben ül a gyáva kor s határa
Szűk köréből őse saslakára
Szédeleg ha néha felpillant.

És hol a nép, mely pályát izzadni,
S izzad s közt hősi bért aratni
Ősz atyáknak nyomdokin tanúlt;
S szenvedett bár, s bajról bajra hága,
Hervadatlan volt szép ifjusága,
A jelenben múlt s jövő virúlt?

Vándor állj meg! korcs volt anyja vére,
Más faj állott a kihúnyt helyére,
Gyöngé fővel, romlott, szívtelen;
A dicső nép, mely tanúlt izzadni,
S izzad s közt hősi bért aratni,
Névben él csak, többé nincs jelen.

(1830)

Huszt

Bús düledékeiden, Husztnak romvára megállék;
Csend vala, felleg alól szállt fel az éjjeli hold.
Szél kele most, mint sír szele kél; s a csarnok elontott
Oszlopi közt lebegő rémalak inte felém.
És mond: Honfi, mit ér epedő kebel e romok ormán?
Régi kor árnya felé visszamerengni mit ér?

Messze jövődővel komolyan vess öszve jelenkort;
Hass, alkoss, gyarapíts: s a haza fényre derül!

(1831)

Zrínyi második éneke

Te lásd meg, ó sors, szenvedő hazámat,
Vérkönnnyel ázva nyög feléd!
Mert kánya, kígyó, féreg egyre támad,
És marja, rágja kebelét.
A méreg ég, és ömlik mély sebére,
S ő védtelen küzd egyedül,
Hatalmas, ó légy gyámja, légy vezére,
Vagy itt az óra, s végveszélybe dűl!

Áldást adék, sok magzatot honodnak,
Mellén kiket táplál vala;
S másokra vársz, hogy érte vívni fognak?
Önnépe nem lesz védfala?
Szív, lélek el van vesztegetve rátok;
Szent harcra nyitva várt az út,
S ti védfalat körüle nem vonátok;
Ő gyáva fajt szült, s érte sírba jut.

De szánjad, ó sors, szenvedő hazámat!
Te rendelél áldást neki:
S a vad csoport, mely rá dühödve támad,
Kiket nevelt, öngyermeki.
Taposd el a fajt, rút szennyét nememnek;
S míg hamvokon majd átok ül,
Ah tartsd meg őt, a hűv anyát, teremnek
Tán jobb fiak, s védvén állják körül.

Törvényem él. Hazád őrcsillagzatja
Szülötti bűnein leszáll;

Szelíd sugárit többé nem nyugtatja
Az ősz apák sírhalminál.
És más hon áll a négy folyam partjára,
Más szózat és más keblü nép;
S szebb arcot ölt e föld kies határa,
Hogy kedvre gyúl, ki bájkörébe lép.

(1838)

Szondi

Messze határokról mint vágyva jön a daru vissza,
Enyhe napok nyíló melegét ha megérzi tavaszkor,
S fellegiben fennúszva halad, míg úta betelvén,
Ismert pázsitain síkföldi mezőkre leröppen:
Úgy jövök én tefeléd, kebelem szent honja, viszontag,
Isteni szép költés! Haragos vihar éje rohant el
Életemen, lángérzelmek fagytak meg alatta,
A ragyogó képzet csillagkoszorúja lehullott,
S rémeitől szívem fenekén némúla meg a dal.
Most, mint alkonyi fény zivatarnak utána, szelídült
Búval emelkedik a költő, nem gyermeki kény közt,
S ábránd ifjúként aranyálmok ölébe merengvén:
Nyúgalomúlte sötét arccal szedi húrjait öszve
Fenntűzben, mit erő lobogat, mit fájdalom érlelt.
Bajnokot énekel ő, ki hazánkért onta nemes vért,
Szondi dücső végét romján a drégeli várnak. . .

(1830)

Rebellis vers

Zrínyi vére mosta Bécset,
S senki bosszút nem állt;
Rákóczi küzdött hazánkért,
S töröknél lelt halált.
Páris ígért szabadságot,
Ti nem fogadtátok,
Járom rátok, gyáva népek,
S maradéktól átok.

Nemzeti hagyományok

Részlet

Egész nemzeteknek, szintúgy mint egyes embereknek, megvagyunk az ő különböző koraik. Gyermekkorból virul fel ifjúságok, ifjúból érnek férfivá, s férfikoroknak erejét az öregségnek lankadása váltja fel.

[...]

A poézisnek legkedvezőbb pillantatok tehát akkor nyílnak, midőn a nemzet a zajló ifjúság korából a tisztább és józanabb műveltség csendesebb világába lépni kezd. A nyelv ilyenkor kap hajlékonyságot, s a poétának kívánságai s szükségei szerint ezerféle alakra változhat el; az érzés ilyenkor nyér fellengést, mivel a jelenkoron vagy felül, vagy túl emelvén magát, más ragyogóbb tartományba siet vissza; a képzelet ilyenkor talál szabad lebegést, mivel a körülfogó valóság által meg nem szorítottván, az előtte felnyitott messze tartományt sajátjának tekinti, s annak képeit önkéje szerint öntheti el varázssugáraival: s így nyelv, érzés és képzelet a magok kedvezőbb pontját elérvén, mi kell egyéb, hogy a költő a legtündöklőbb alakban tűnjön fel?

A nemzeti hőskor hagyja maga után a nemzeti hagyományt; s nemzeti hagyomány s nemzeti poézis szoros függésben állanak egymással. Ahol ősi hagyomány vagy éppen nincsen, vagy igen keskeny határookban áll, ott nemzeti poézis sem származhatik; az ott születendő énekes vagy saját (tisztulást és folyamat nem található) lángjában süllyed el, vagy külföldi poézis világánál fog fáklyát gyújtani; s hangjai örökre idegenek lesznek hazájában. Mert a nemzeti poézis a nemzeti történet körében kezdi pályáját, s a lírának később feltámadó s individuális érzelmeket tárgyazó zengése is csak ott lehet hazáivá, hol az a nemzeti történet régibb múzsájától kölcsönöz sajátját, s személyes érzeményeit a nemzeti hagyomány és nemzeti megnevesített életkör nimbuszán keresztül sugároztatja.

[...]

Mi annak oka, ha valamely nemzetnek hagyományai úgy megcsönkülnek, mint például a miénk Álmoson felül? A régiséggel dicsekedő nemzetek a világ teremtéséig szoktak felhágni tradícióikban, s történeteiket, habár mesés alakban is, az eredettől fogva emlegetik. Azt fogják-e következtetni, hogy a nemzet, mely ezt nem teheti, egészen új ága valamely régibb törzsöknek, melyből tekintet nem érdemlő kicsinységben szakadt ki, s elvadulván, többé kiszakadásáról semmit sem tudott? Azt-e, hogy a hagyománytalan nemzet gyáván, tettek nélkül vesztegele, s emlékezetét unokáira által nem plántálhatta? De a magyarnak nyelve eredetiséget bizonyít, s rokonsága sok kiholt nyelvekkel régiségét mutatja; az a körülmény pedig, mely szerint Álmos s fia Árpád egy félelmet gerjesztő nagyságban s erővel teljes

ifjúságban fénylő nemzettel szállottak elő a kárpátok megől, hagy-e kételkedni a felett, hogy e nemzetnek már azelőtt hosszú küzdelmek alatt kellett a vérpályára kikészülve lennie?

Nem gondolt talán a nemzet saját tetteivel? De olvassuk, hogy Attilának asztalánál bárdok éneklettenek; s Anonymus is említi a köznép énekeit, melyekben régi tettek dicsőítetnek. Ami Attila alatt s az Árpád unokáinak idejében s még Mátyás alatt is megtörtént, miért ne történhetett volna meg a köztök lefolyt korban is? Idő hosszúsága és státusfelforgató szélveszek tehették, hogy a hőskor nyomai elfeledtettek; tehette talán az unokáknak vétkek elhülése is a régiségnek, nemzetiségnek, s hazafiságnak emlékei eránt. Nem merném meghatározni, ha úgy volt-e századok előtt, de már hosszú idő oltá vétkeinket ki nem menthetjük. Nem kérdem, ha szenteltünk-e valaha emléket a régiség hőstetteinek; csak azt kérdem, ha viseltettünk-e valaha tisztelettel valamely emlék eránt, mely a régiségből reánk általjött? Íme Rákosnak szent mezején egy magányos embernek ökrei szántanak; magyar királyainknak sírhalmaikat az elpusztulástól meg nem védelmeztük; s a Bethleneket és Rákócziakat borító márványdaraboknak megtagadtuk a kímélést. Mi által dicsőítők meg a helyet, hol Zrínyink elhullott, hanemha azáltal, hogy a tőle védett sáncokat kótyavetyére bocsátottuk? Nem készakarva feledkeztünk-e meg Dugovicsról, kinek neve még Bocskai korában közismeretben vala? Mit talál a szem, mely régiségeinket vizsgálja? Nemde őseinknek várfalait, melyeket a gondatlan unoka le hagyott omlani, s köveiből falujában korcsmát rakatott, s maga városi fedelet ment keresni? Nem azt mutatják-e az ilyenek, hogy nemzeti lelkesedés híjával vagyunk, s a nemzet hőskorának hagyományai kebelünk bűnös elhülésében lelték sírjokat?

A hagyomány annál poétaibb alakot nyer magának, mennél több egyes történetekre oszlik fel, oly egyes történetekre tudniillik, melyek a regénység színét viselvén, az egésznek elevenítő fényt kölcsönözhetnek. A görög hagyomány tele van ilyenekkel, s az ilyenek abban még több költői felemelkedéssel bírnak azon oknál fogva, mert vagy mitusokká tétettek, vagy mitusokkal vegyültenek. A magyar hagyományban semmi mitológiai nyomokat észre nem veszünk; s ezek különben is a keresztyénség után idegenekké fogtak volna lenniük. A hagyomány annál fogva Álmostól kezdve egészen históriai formát visel, s ezen formában is az egyes vonások igen ritkák, s a tót királlyal tett cserének s a Lél kürtcsapásának nem sok párjait találjuk közöttök. Ha nemzetünkben akkor több poézisre gerjesztő lélek lakott, mint később, úgy mindent bírt, ami a nemzetiség hatalmas érzésének s egy szép nemzeti poézisnek előteremtésére megkivántatott. Erős ifjúság, küzdelmek egybekötött vándorlás, ősi birtok visszanyerésének reménye, vér, önáldozat, tettek és győzelmek, s kielégült kívánság általok: nem elég okok-e, melyek a hazafit és költőt ezer történeti különbféleség közt a honi dicsőség

és hatalom érzelmében lánggra gyújthassák? De meg kell jegyezni, hogy nem minden vitéz nép körében ébred fel a poétai szellem saját erejében. Példát lelünk Rómában, mely nagy tetteket önmagából állítja fel, poézist pedig sokkal később Hellasztól kölcsönözött.

Így történhetett nemzetünkkel, az Attila énekeseinek s Anonymustól említett daloknak ellenére is. Annyi bizonyos, hogy a kereszthadi korból sem szállongott hozzánk semmi, aminél fogva a későbbi költő csak egy parányi, visszaemlékeztető dalocskára is hevülhetne. Azonban hajlandó vagyok ismét előbbi kikelésemként csak a maradékot vádolni, melynek vétkes hidegsége palástolhatatlan; s áldást mondok a mongol pusztítást megelőzőt korra, mely nekünk a maga vérével nyert hazát örökségül hagyta; egy szép örökség, melynek birtoka és gondolatja az arra méltó maradéknál már magában is való nemzetiségnek és nemzeti költésnek lángját lobbanthatná fel!

[...]

Ami pedig a nemzeti búsongó karaktert illeti: annyira bizonyos-e, hogy búsongásra hajlás, és a szabadságnak magas érzelve nem férhetnek meg egymással? Búsongás nemcsak szolgálásnak, de az érzés mélységének következtése is lehet. A melankóliás temperamentum kisebb vagy nagyobb mértékű idegen vegyülettel is fátyolt von el a lélek felett; azonban a fátyol hevet és lángot boríthat maga alá. Magány és csend borongásban tartják a melankoliást, az örömnél szelíd kifakadásait ő nem ismeri; de lárma és zaj felriasztják andalgásiból, s innen a zajgó társaságok, s a szilajon csapongó örömmel teljes vendéglés; innen a vadászati és csatázási lárma-kedvelés, s a viszálykodást szülő békétlenség; innen a hirtelen fellobbanás lángja, s a féketlen kiáradás utáni hirtelen elcsillapodás; innen a nemzeti muzsikának majd a pajkosságig eleven, majd a csüggedésig lassú lángjai, s több effélék. Nem lehet mondani, hogy e tulajdonok a poétai szellemnek utat zárnának; magány és bevonulás a költőnek is sajátja, s édes ének szintúgy szokott a búsongás fátyola alól, mint az örömnél virágbokrai közül zengeni.

Azonban ki fogja megbizonyítani, hogy e többektől észrevételbe hozott nemzeti búsongás eredeti érzés a magyarban, nem pedig később az általunk ismert balesetek hosszú sorában magzott fel? A Leo császár büszke, tüzes, de magába zárkózott, kevés beszédű magyarja komoly volt bizonyoson, de ha bús-e, azt ki merné meghatározólag állítani? Mert amiket az én romániróm a maga kapitányával kérdeztet: vajon nem volt-e nemzetünk vállain teher? nem bágyasztá-e valamely elő- és visszaérzés? nem hasonlít-e sorsa Baróti Szabó diófájához? úgy vélem, nem a kijöveteli hőskort illető kérdések. Azon gyanú pedig, ha a jólélés, jóllakozás, midőn a lelket a testnek alávették, nem lehettek-e búsulás okaivá? tekintet sem érdemel. Az így lealacsonyult lélek nem búra, hanem tunyaságra vezettetik, s tunyaságot ki fog ott

keresni, hol harc és munka közt zajlik a vitéz élete? S lehet-e gondolnunk azt is, hogy nemzetünk a maga nyugotra lett általplántáltatását éppen úgy sínlette volna, mint minden ily túlültetés a természetben? Bizonyosan hálátlan lakot hagyta el a hősnép, s ősi hazáját jöve visszanyerni; s nem egy forrón szeretett honban ülepedett-e le, melynek határain kívül életet és boldog életet lenni nem hitt vala? Egyéberánt a hagyomány elenyészte megtilt bennünket, hogy a régibb kor sajátosságai felől hitelesen értekezhessünk; mert az minden kétségen túl a maga mesés alakjában is több pszichológiai vonásokat szállított volna korunkig, mint a krónikának sovány tudósításai. Az időkről, melyeket közelebb érünk, jól tudjuk, minő környülmények közül maradt reánk a vissza- és előérzés bánatja, s az ezt tökéletesen kizengő szegény bujdosó magyar nevezet. De nem ajkainkon forog-e a dicső nemzet cím is? Tedd a kettőt egymásnak ellenébe, röpjölj végig a hír és balszerencse váltólag következett századain lelkedben, s látni fogod, mi fény és homály az, melyek nemzeti érzésünkben fájdalmas vegyülettel ölelkeznek. Ki nem látja, hogy ilyen vegyület nem szülhet mást, mint szentimentalizmust? De a magyar karakteri szentimentalizmus a romantikaitól különböző. Ez fő vonását a szerelemtől, a magyar pedig hazájától és nemzeti fekvésétől kölcsönzi; a szerelem epedése nálunk nem hazai plánta: európai szomszédainktól nemrégén kölcsönöztük azt s mit nyertünk benne? kitalálni nem nehéz.

[...]

Nem hiszem, hogy volna tartomány, melynek földében a költésnek bármely kevés virágai is ne tenyésznének. Mindenütt vagynak a köznépnek dalai, mindenütt megdicsőíttetnek a merész tettek, bármely együgyű énekben is. De vagynak népek, kik az együgyű ének hangját időről időre megneemesítik, az énekes magasabb reptet vesz, s honának történeteit nevedő fényben terjeszti elő. Az ének lépcsőnként hágo ereje lassanként vonja maga után az egykorúakat, s mindég a nemzetiség körében szállongván, állandóul ismerős marad nékiek, míg végre a pórdalból egy selmai ének, vagy éppen egy Ilias tűnik fel. Másutt a pórdal állandóul megtartja eredeti együgyűségét, s a nemzet szebb része felfelé hágván a míveltség lépcsőin, a bölcsőben fekvő nemzeti költést messze hagyja magától. Ily környülményben a magasabb poézis többé belső szikrából szép lángra nem gerjed; idegen tűznél kell annak meggerjednie, s a nemzet egészének nehezen fog világítani. Velünk, úgy látszik, e történt meg.

Úgy vélem, hogy a való nemzeti poézis eredeti szikráját a köznépi dalokban kell nyomozni; szükség tehát, hogy pórdalainkra ily céllal vessünk tekintetet. Két rendbelieknek leljük azokat; mert vagy történeteket énekelnek, vagy a szempillantat személyes érzéseit zengik el. Nagyon régieket sem egy, sem más nemben nem lelünk, s ez is igazolja jegyzésemet, mely magyarainknak a régiség eránt lett elhüléséről feljebb tétetett. Ki merné azt tagadni, hogy a

hajdankor tiszteletesb tárgyú dalokkal ne bírt légyen, mint a mostani? A több százados daltöredék, mely a magyar gyermek ajkán mai napiglan zeng: Lengyel László jó királyunk, az is nekünk ellenségünk, bizonyítja, hogy valaha a köznépi költő messzebb kitekintett a haza történeteire, ahelyett, hogy a mostani énekekben csak a felfüggesztett rablónak, s a szerencsétlenül járt lyánykának emlékezete forog fenn. Legrégibb dalaink, melyekben még nemzeti történet említetik, a kurucvilágból maradtak reánk; ezekből a Tököli, Rákóczi, Bercsényi, Boné nevek zengenek felénk; s ezekben a poétai lelkesedésnek nyilvánosság nyomai láttatnak, amit az újabb pórtörténeti pórdalban hiában fogsz keresni.

A másod rendbeli dalok közt több poétai szikra csillámlik. Némelyekben, habár soronként is, való érzés, bizonyos gondatlan könnyű szállongás, s tárgyról tárgyra genialis szökdelés lép meg bennünket; de tagadhatatlan az is, hogy legközönségesb karakterök nem egyéb mint üres, ízetlen rímjáték, mely miatt a legidegenebb ideák egymással öszvefűzetnek, s a köztök olykor elvegyült egymáshoz illőbbel nevetséges tarkaságot formálnak.

(1826)

Parainesis Kölcsey Kálmánhoz

Részlet

Azonban ismerni a jót könnyebb, mint követni; sőt még az sem nehéz, hogy némelykor jó, vagy éppen nemes tettet vigyünk véghez: de egész életedet meghatározott elv szerint intézve, sohasem tenni mást, mint amit az erkölcsiség kíván; s még akkor sem, midőn haszon, bátorlét, indulat heve, vagy szenvedelem ereje másfelé ragad; ezt hívják erénynek. És ez sokkal nagyobb, sokkal dicsőségesebb kincs, mintsem birtokába hosszú igyekezet nélkül juthatnánk. Mégse hidd azt rendkívül fáradságosnak. Mert valamint hosszú út vezet a tudomány magasb polcára; de a léleknek naponként újabb ismerettel gazdagulása annak fáradalmaid kedvessé teszi; úgy a rény pályáján a haladás önérzése, a szívnek mindég nemesb vonásokkal ékesülése, s az a mondhatatlan édes jutalom, mit minden jótett önmagával hoz, virágokat hintenek. Sokan nevezék e pályát tövisesnek; de higgy nekem: az embert életében sokszor éri szerencsétlenség, jót s gonoszt egyformán. A különbség csak az: mert a gonosz úgy nézheti azt, mint büntetést, mely őt leveri; a jó pedig, mint történetesen keresztúlfutó szélvész, melynek az ő lelkén hatalma nincs. Azért élted minden órájában tisztelettel és szeretettel fordítsd a rény felé tekinteteidet; soha ne múlass el egy alkalmat is, melyben jót tehetsz; s ha a tett némelykor pillantatnyi hasznoddal s kívánságaidal ellenkeznék: szoktasd akaratodat, hogy rajtok győzedelmeskedjék. Így fogsz a pályán lassanként és észrevétlen akadály nélkül járhatni; így fog a szép és jó szerelme benned örökre hervadatlan virággá kifejleni; így fogsz

oly erőre juthatni, hogy egykor nagyot is mívelj, korodra s a jövődre munkálj, s társaid körében tisztelet és szeretet jelenségei közt említettessél meg.

A világ az emberben és emberen kívül oly merész, oly nagy, oly szívemelő vonásokkal van rajzolva! Igyekezzél azokat szemlélvén, kebledet magas érzelmekkel megtölteni. Nem szeretem az ábrándozót; de a legjózanabb, legvilágosabb tekintet mellett is lehet felmelegedni: mint nagyismeretű művész az előtte függő példány látásán felmelegszik; s annál inkább, mennél tisztább valóságban tűn elébe minden vonás, mely azt halhatatlan művé alkotja. Ily felmelegülés, ily emelkedő érzelem nélkül művész nem lehet; s éppen így nem lehet senki más, ki a köznépiségen felülrépni akar, ki magát nemes, s ha a sors engedi, nagy tettek cselekvésére készíti. Mert nem elég parányi tettekben gyakorolni a jót; az ember tökéletesülhető teremtmény; s mint olyannak meg is kell magát bizonyítani. Minden, úgymond a költő, ami felfelé nem hág, lefelé süllyed; és így kell az emelkedni megszűnt embernek is süllyedni, s ki nem tudja, miképpen őt a süllyedés egyenesen az állathoz ragadja le?

Imádd az istenséget! ez legelső rendszabás Pythagoras aranyverseiben; s úgy hiszem, méltán. Semmi sincs, ami az emberi szívet annyira felemelhetné, következőleg az élet mindennapi jeleneiben, s a szenvedélyek és indulatok örök ostromában hozzáragadt szennytől annyira megtisztíthatná: mint az istenség nagy gondolatával foglalatoskodás. Akarmerre veted e temérdek mindenségben tekinteteidet, mindenfelől egy végetlenül bölcs, nagy és jó, de egyszersmind megfoghatatlan lény jelenségei sugárzanak feléd. A legmesszebb s legközelebb, legnagyobb és legparányibb alakban, egyenként és egyetemleg, lehetetlen célra sietést és célra jutást, származatban és enyészetben örök fenntartási rendszert nem látnod. És ezen egység a millióm különbözőségben; e szakadatlan lánc a legnagyobbtól a legkisebbig; ugyanazon anyagok oly végetlenül változó, oly végetlenül sokféleképpen alakuló vegyülete, e temérdek hatás és visszahatás közt fennálló egyetemi nyugalom; e képzeletet meghaladó terjedtség és szám: oly tekintetek, mik az érző s gondolkodó embert ellenállhatatlanul magasb körbe vonják fel. S ha mindezek s az ilyenek szemlélete által a hatalom és értelem temérdek összehatásának ideája lelkedben fellobbant, s ha e fellobbanás fénye tisztán állítja elődbe annak tudását, hogy mindent ami vagy, amivé lehetsz, mindent amit gondolsz, érzesz, akarsz, cselekszel és éldellesz, szóval egész lényedet, fenntartásod s tökéletesülésed minden eszközeit egyedül e hatalmi és értelmi összehatásnak köszönheted: akkor fog kebledben felébredni a csudálat, tisztelet és hála legmélyebb érzeteinek azon kimagyarázhatatlan vegyülete, mit emberi nyelven imádásnak mondanak. Ez az, ami az előttünk lebegő idea végetlenségét saját kicsinységünk ellentételében támasztja fel; és mégsem alacsonyít le. Mert minden érzemény,

mely bennünk szokatlan emelkedésre hág, lelkeinknek felsőbb erőket kölcsönöz; s nem süllyedésben érezzük magunkat, hanem közeledésben a nevezhetlenhez, ki felé kebleinknek oly fejthetetlen sejdítései vonzanak.

De jóval előbb, mintsem ily valami benned ébredhet vala, mindjárt az élet küszöbén, öntudatod kívül, fejledezett egy érzés, az említetthez némely vonásaiban nem hasonlatlan: szeretet és esdeklés az anyához és után. Midőn még semmit sem ismertél a kebleden kívül, melyhez gyengéden szorítva első táplálékot vől és első álmod aluvád: már akkor homályosan élt benned a mag, miből később a szülők iránti hálás indulat szép plántája kivirágzott. Imádás Isten iránt s hála a szülők jótékony fáradaimáért: két sajátság, emberben, mindegyik képes őt az állatok körén felül magas emelkedésben tartani. Az érzéki természet enged a maga ösztöneinek, s minden előrement mozdulatban, csak a jövő kifejlését eszközli. Az orosz lány feltáplálja kölykét, s ha az már elég erős, gond nélkül ereszti el; s az megy, barlangot és zsákmányt keresni: s nem kérdi: ki az, ki a végetlen pusztát, hol bolyong, alkotó? nem kérdi: hová lőn az anya, ki őt hónapokig ápolá? Az ember nem a jelen pillantati szükség rabja; értelmi eszméletekre lévén alkotva, nem veszi el a múltat szem elől; s ezáltal mind a jelennek több díszet szerezhet, mind a jövőre kiszámított hatással tud munkálni. Innen van, hogy neme százados tapasztalásait ősi kincs gyanánt meggyűjtögetvén, szívemelő kilátást nyitott magának a mindenségbe, s alkalmassá lőn a titokban alkotó bölcseséget imádkozni. Innen van, hogy visszaemlékezni tud azokra, kik zsenge éveiben hüven táplálák; s nem hiszi elégnek saját gyermekeiben fizetni meg a természetnek, mit szülőivel érte tétetett: de hálaérzelmekkel fordul azokhoz aggságukban; s koporsóikat könnyek közt kíséri ki. E sajátságokhoz kapcsolja magát minden hála, melyet jóltevőink iránt érezünk, minden tisztelet, mellyel a múlt és jelenkor jeleseihez viseltetünk, minden készség, mellyel szükölködő embertársainknak segédkezet nyújtunk, szóval az erényeknek egész hosszú sora. Mit kell neked, s mit kell minden embernek e gondolatnál érezni! Mert íme egyedül a rény emel bennünket az állatokon felül; következőleg ki annak birtokába magát nem tette, az kimutatta magának az emberi méltóságot becstelenítő helyet, hol maradt.

Szeretni az emberiséget: ez, minden nemes szívnek elengedhetetlen föltétele. Az emberiség egésze nem egyéb számtalan háznépekre oszlott nagy nemzetségnél, melynek mindegyik tagja rokonunk, s szeretetünkre és szolgálatainkra egyformán számot tart. Azonban jól megértsd! az ember véges állat, hatása csak bizonyos meghatározott körben munkálhat. Azért ne hidd, mintha isten bennünket arra alkotott volna, hogy a föld minden gyermekeinek egyforma testvérük s a föld minden tartományinak egyforma polgárunk legyünk. A nap temérdek égitesteket bevilágít, de a világegyetem minden részeire mégsem hat ki: így az

ember, ha nagy erőt nyert örökül, s erejének megfelelő állást vón a sorstól, ezek, sőt milliók előtt jótékony napként világíthat; de az egész emberi nemre jóltevő behatást gyakorolni, az a nagyok legnagyobbikának sem adaték. Sohasem tudtam megérteni: kik azok, kik magokat világpolgároknak nevezik? Az emberi tehetség parányi lámpa, mely egyszerre keskeny kört tölthet meg fényével; s ha egy helyről másra hurcoltatik, setéséget hagy maga után. Bizonyos helyhez kell azért kapcsolatnunk, hogy azt jótékony világítással állandóul boldogíthassuk. Minden, ami szerfeletti sok részre osztatik, önkicsinységében enyészik el. Így a szeretet. Hol az ember, ki magát a föld minden országainak szentelni akarván, forró szenvedelmet hordozhatna irántok keblében? Leonidás csak egy Spártáért, Regulus csak egy Rómáért, Zrínyi csak egy Magyarországért halhatott meg. Nem kell erre hosszú bizonyítás; tekints szívedbe, s ott leled a természettől vett tudományt, mely szerelmedet egy háznéphez s ennek körén túl egy hazához láncolja.

Szeresd a hazát! Boldog leszesz, ha a férfikor napjaiban e szavakat úgy fogod érthetni, úgy fogod érezhetni, mint kell. Hazaszeretet egyike a kebel tiszteletre legméltóbb szenvedelmeinek; de sok kívántatik, míg annak tiszta birtokába juthatunk. Ezeket fogsz láthatni, kik ajkaikon hordozzák a szent nevet; kik magasztalva említnek mindent, ami a honi föld határain belől találtatik; kik büszkén tekintenek az idegenre, s hálát mondanak az égnek, mely őket magyaroknak születni engedé: s véled-e, hogy ezeknek szíveik szeretettel buzognak a haza iránt? véled-e, hogy ezen hazaszeretet az, mely a rények koszorújában olthatatlan fényel ragyog, s a történet évkönyveiben tisztelő bámúlattal említettik?

Minden erény önáldozattal jár, feláldozásával pillantatnyi kényünknek, megtagadásával önhasznunknak, s nem ritkán hajlandóságunk vagy gyűlölségünk elnémitásával: azonban minden áldozat kicsiny azokhoz képest, miket a hazának kívánni joga van. Mindent, amit élted folyta alatt arcod izzadásában gyűjtöttél; mindent, amit lángoló szerelemmel fűztél magadhoz, javaidat, kincseidet, házadnépét és saját éltedet naponként és pillantatonként érette fel kell szentelned. Mert tudd meg: e szóban: haza, foglaltatik az emberi szeretet és ohajtás tárgyainak egész öszvessége. Oltár, atyáid által istennek építve; ház, hol az az élet első örömeit ízleled; föld, melynek gyümölcse feltáplált; szülőid, hitvesed, gyermekeid, barátid, rokonaid s polgártársaid: egyről egyig csak egészítő részei annak. Hány embert láttam én, ki meggyúlt háza égő üszkei közé életét veszélyezve rohant, hogy némely hitvány eszközöket kiragadjon? s nem sokkal inkább természetes-e, ily valamit a hazáért, azaz, mindnyájunknak, az egész nemzetnek mindeneért cselekednünk? és mégis kevesen vagynak, kik e gondolatot felfogván sajátokká tehetnék! Mert az ember, ha értelme s érzelme körét gondosan nem szélesíti, keskeny s mindig keskenyebb határok közé szorúl; szemei az egész tekintetétől

elszoknak; s parányi birtokában, háza falai közt elszigetelve csak önmagát nézi, s a legszorosb, legegységesebb, legszentebb kapcsolatokat nem láthatja. Ezért a hazaszeretet valóságos példái oly igen ritkák; ezért vagynak, kik annak való értelmét soha magokévé nem teheték; s azt, amire saját szívünk oly természetesen vezethetne, rendkívüli tűneménynek tartják, mely szemeket, mint az égen széjjelpattanó tűzgömb, legelteti, de lelkeikre benyomást nem teszen.

(1837)

Berzsenyi Dániel versei

A poeta és versificator úgy különböznek egymástól, mint Archimedes és az ács: amaz, ki a machinát kigondolta, ez, ki azt útmutatás szerént kifaragta. A poeta vagy cselekedetet vagy érzést zeng, s ezáltal vagy oly érzelmeket fejt ki szíveinkből, melyeken ő maga felül emelte magát, hogy magasabb nézőpontjából annál bizonyosabban munkálódhassék, mint Homér és Goethe; vagy oly érzetekre ragad el, melyek önkeblében zajognak, mint Euripides és Schiller. Így vagy amúgy, soha sem mond egyebet, mint ami az emberben és ember körül van, de nála a közönséges tárgy bizonyos idealitást nyer, miként Fűgének ecsete alatt a mindennapi ember portréja, azaz, hogy ő mindent bizonyos varázslat által megszébbít, s íme a titok, íme a kánon, melyet még Aristoteles felállított: εις το κρειττον.

Ha ezen principiummal gyűjtjük meg a kritika fáklyáját, s akarjuk a magyar költés történetét felvilágosítani; úgy találjuk, hogy nekünk versificátoraink ugyan nagy számban, de poetáink felette kicsinyben voltak és vagynak. Mindazon író és nem író nemzetek közt, kik Európában a Névától fogva a Tájóig lakoznak, nincsen talán egy is, melynél a költésnek való szelleme oly későn gerjedt volna fel, mint a magyaroknál, s melynél az felgerjedése után is annyira nem otthoninak, annyira idegennek látszanék. Az Emlékezzünk régiekről írójától fogva Tinódiig, s ettől Gyöngyösi Istvánig, nincs egyetlenegy verselő is, ki esztétikai tekintetben figyelmet érdemelne, csak Zrínyi Miklós; s íme ez az egyetlenegy is az itáliai poézis tüzenél gyújtá meg lámpását, mert a Sirenának minden fordúlataiban, sőt szinte minden soraiban, nem leljük-e a Megszabadult Jeruzsalemnek nyomait?

Egy Recensens azt mondá, hogy a zordon éghajlat alatt lakó németnek szükség a szépségű s romános tájakon élő olaszok versezeteiket fordítgatni, hogy ezek által melegítessék szívök, s fantáziájok, mely külömben az északi tartományban nem lél táplálatot. Valami ilyennel menthetnők mi is magunkat. De ha meggondoljuk, hogy Németországon Minnának oly gyöngéd érzésű éneklői voltak, még pedig századokkal azelőtt, hogy Wieland a weimári

vidéket most Hellássá majd Ausoniává varázslotta; ha meggondoljuk, hogy a pusztá Caledonia s az északi Dánia halhatatlan és saját énekeseket számlált, midőn még ott Rómának nevét nem ismerték; ha meggondoljuk, minden egyebet elmellőzván, hogy ezek a csak nem köztünk élő szerbusok, a mi Dunánknak, a mi Szávánknak partjain oly poetai lebegéssel, oly makacs kedvvel, s oly egyszerű fennséggel költik dalaikat, mint Anakreon és a Homeridák: bizonyosan azt kell hinnünk, hogy poetai szegénységünknek oka mélyebben fekszik, mintsem azt, akar geográfiai fekvésünkből, akar valami egyes történetből kimagyarázhatnók.

A rómaiak nyelve tele van erővel, tele méltósággal, de nem poetai nyelv, s éppen azért nem poetai, mert nem egyéb, hanem csupa erő, csupa méltóság. Az az ezerféle változás, hajlékonyság, könnyűség, azok a sokat egyszerre jelentő összetett szavak, az a pszichológiai bőség, az a szüntelen új s ifjodott színbe öltöztetés, mely a görög és német nyelvnek sajátja, távol van a deáktól. Ezért Petrarca, Milton, s más nagyok, soha sem önthették azon hevet, s magosságot deák verseikbe, melyet saját nyelveiken készült munkáikban bámúlunk; ezért a magyar verselők nem bírván eredeti kicsapó hévvel, mindaddig, míg csak Rómának éneklőit ismerték, nem hoztak semmi figyelemre méltót magokkal. Rec. a Debreceni könyvház történelmi versgyűjteményében (egy kézirati s nem kicsiny csomó, melyben 1520 táján készült darabok is vagynak), nem találhatott jobbat, vagy több olyan jót, mint a következő négy nyomorult sor:

*Vigan lakik Túri a vitézekkel,
Köszöni a bort reájok szeretettel,
Mondván, szemben ha leszünk ellenséggel,
Adj' Isten, hogy járjunk jó szerencsével.*

Balassának (mert az akkori verselők közt több nem is érdemel figyelmet) számos művei közt csak azon egynek lehet poetai érdemet tulajdonítani, melyet in laudem confiniorum írt (Vitézek mi lehet stb.). Kedvezőbben Gyöngyösi Istvánról sem ítélnünk, kit a mi atyáink egy egész századon keresztül

*- nimium patienter
Ne dicam stulte -*

bámúlni meg nem szüntek. Mert ha sok ezer verssoraiban némely poetai kitételek is találkoznak, például:

*Mint ködben merült hold éjjeli homályban,
Bánkódik asszonya a gyászos cellában,
Mely a boldog idő kedvesen folytában
Oly volt, mint a víg nap virradó korában.*

azzal nem bizonyíthatunk egyebet, hanem hogy ő azon megjegyzés alá tartozik, melyet a kritikai vaspálcának egyik legigazságosb hordozója így teszen ki:

*Sic mihi qui multum cessat, fit Chaerilus ille,
Quem bis terve bonum cum risu miror -*

S mindez az, amit a magyar poézisnek akkori epokájáról esztétikai tekintetben mondhatunk. Zrínyi amint felülmúlta Gyöngyösit mint poeta, úgy maradt viszont ennek alatta mint verselő, s ez az oka, hogy elfeledtetvén, nem ébreszthette fel más magyarban azt a szellemet, melyet ő olasz példányaitól kölcsönözött. Azok, kik a később korban a francia költőktől igyekeztek lángot kapni (Bessenyei, Barcsai stb.), saját példájokkal bizonyították meg azon régi tapasztalást: ahol valami nincs, onnan azt a valamit venni nem is lehet; s eszerint a mi halhatatlan Rádayknak jutott az a sors, hogy idegen kalaúzókat találván, útmutatások szerint a mindaddig egyetlen egy magyar poetát (Zrínyit) megismérhesse, s a nemzetnek néhány individuumaiban lángot gerjeszthessen, s nekik a módot, mint kelljen azon lángot táplálni, megtaníthassa; s a magyar költés, ha a régibb Zrínyitől elvonjuk elménket, csak itt kezdődik. S ezen kezdet az, melynek kevésszámú rezultátumai közé, némely mások mellett, a mi három kedvelteink: Dayka, Himfy és Berzsenyi tartoznak.

Berzsenyi a maga poetai karakterét a következő négy sorban rafaeli lélekkel nyomta ki:

*Emmi! nékem sem fedí szívemet jég.
Láng az éneklő, heve forr dalában;
Ömledő bőség, magasabb csapongás
Önti ki lelkét.*

S ez az, ami ötet mind az általa annyira tiszteltetett Horáctól, mind a nemzet másik ódaköltőjétől, Virágtól, megválasztja. Ő soha sem a tárgytól veszen lelkesedést, hanem önmagától, önmagából ömlik ki minden szó, minden gondolat. Az ő legjobb darabjai közt

nincsen egy is, mely reflexiónak következése volna, minden csupa érzés, minden csupa fantázia, ifjúi erő, ifjúi lángolás, mi őtet a nyugodtabb római lelkű Virágtól s a hévvel epedő olasz Daykától megkülönbözteti; de meg Himfytől is, mert ennek lángja szilaj, csapongó, elborító, s fantáziája óriási s elkapó: Berzsenyi ellenben legsebesb lángjai közt is szelíd, az ő fiatal, vidám lelke a görögök felé röpdés vissza, fantáziája ideális képekkel foglalatoskodik, annál fogva stílusa virágos, kifejezései exaltáltak, például az ilyenekben:

*Álmaim tündér ligetit te hímzed
Bájos ecsettel.*

Ismét:

*A szökő Hórák mosolyogva lengnek
Büszke hullámin magas énekednek.*

Ismét:

*Égi csendesség fedező homálya
Leng reád, ó szent E g y e d ü l v a l ó s á g (!)
Szívemet békés kebeledbe inti
Mágusi vessződ.*

Ismét:

*Hímezze bár útam thessali virúlmány,
Koszorúzza fejem legdicsőbb ragyogvány
A Szerencse karjain.*

Azon művek, melyek szerint Berzsenyinek poetai karaktere rajzoltatott, a Matthisson és Horác egyesült stúdiumának szerencsés rezultátumaik. Kit nem ragad el az a kellem és fenség, az a báj és erő, mi a Melisszához íratott ódában (I. k. 12. l.), a *Közelítő télben* (14. l.), a *Nagy Pálhoz* (II. k. 62. l.), a *Magyarokhoz* (84. l.) s *Prónayhoz* (97. l.) szólóban, s hogy minden más elhallgattassék, az *Életfilozófiában* (III. k. 164. l.) uralkodik? Az a költő, ki ily ódákat zengett, kevélysége lehet a nemzetnek,

S nem lesz idő, mely őt elhalni hagyja.

Gyakorlanunk kell, így tanít Goethe, fejünket, szemünket és kezünket. Ez a tanítás festőnek, orátornak s poetának egyformán s elmúlhatatlanul szükséges. Idők kívántatnak, míg a művész a maga mesterségének sanctuáriumába léphet, annak titkaival megismerkedhetik, s nemcsak a nem szépet, és nem jót elkerülheti, de a nem helyén álló szépet és jót is kiismérni s feláldozni megtanulja; s megtanulja, hogy az önszeretet saját hibáink eránt nem vakságot s kedvezést, de szemességet s kérlelhetetlenséget parancsol. Az is igaz, hogy a regula még inkább tartozik a geniere, mint más akárcikre: mivel a jó és rossz igen gyakran ugyanazon forrásból erednek. A könnyűség hamar szül gondatlanságot, a nagy erő durvaságot, a fenség dagályt. Innen van, hogy a poetai kitételekben gazdag Berzsenyi gyakran dagályos, feleslegvaló s értelemtől üres expressziókra téved el. Az olyan mondásokat, mint: ditirambok lángköre, a ragyogó dagályt tarka pórázon nyögni, tündérambróziát hinteni, hamvvedrek mohait biborral festeni, pólya örömébe mártani, gőztorlatok alpesi, gígászi örök vár kaósza, ének nektáros érzése, libáni Tempe, alak szonett, s más számtalanokat, oly kinövésekhez lehet hasonlítani, miket az élőfán a nedv bősége okoz, de a gondos kertész kímélés nélkül lehányi szokott. Ha eszünkbe jut, mit mondott Becker Matthissonnak ama helyéről: Süsse Liebe deine Rosenauen stb.; ha eszünkbe jut Cicerónak mondása: semmi sincs oly neveltséges, mint az értelem s tanúság nélkül való beszéd: nem fogjuk rossz neven venni Rec-nek azon kinyilatkoztatását, hogy a felebb kitétetett s azokhoz hasonló hibákat publikum elébe nem kellett volna, kivált egy második kiadásban nem kellett volna bocsátani. S ezen kinyilatkoztatás alá tartoznak a helyenként becsúszott provincializmusok is: méhe, pirholagos, csatináz, döngécsel, stb. Érteni kell a poetának, hogy vagynak szavak és szóllások, melyekkel, kivált a poézis fentebb nemeiben élnie nem lehet. A németek jól tudják, mint kelljen a dialektusokat s provincializmusokat a nyelvbővítésre használni. De ki jusson azért közülök azon gondolatra, hogy ódáit a Voss idilljeiből vagy az alemanni versekből tanult szavakkal tömje meg? A maga eránt kérlelhetetlen művész és kedvező kritikus, a magának kedvező művész és kérlelhetetlen kritikus elválhatatlan társai egymásnak. Ha Berzsenyi kitépett volna minden gyomot, amit az igazságos kritika méltán gyomnak talál: úgy ezen recensió csak egy dicséretömlendezés fogott volna lenni: de így azt is magában kell foglalnia, hogy Berzsenyi készületlen s fiataalkori darabokat is vett fel gyűjteményébe. Mert olvassa bár akárki I. k. 24. l. Egy szilaj leánykához, 26. l. Az örömhöz, 36. l. Az Esthajnalhoz, 44. l. A csermelyhez készült dalokat, valamint mindazokat, melyek a III. könyv elejétől fogva (kivéven a 138. lapon állót, melynek originálja Bürgernél van) egészen a 147. lapig állanak: ha nem fogja-e hathatósan érzeni rajtok a kezdő

s gyakorlatlan kezét? Az ilyeneket kímélés nélkül el kellene törölni, mint a spongiába eresztett Ajaxot, hogy méltósággal léphessünk a maradék tribunálja elébe, mely ítéleteiben igazságos leend.

Figyelmet érdemel az is, hogy Berzsenyi egy regét, (III. k. 148. l.) asklepiadi versekben írt. Úgy látszik, nem vette észre, mely nagy befolyással legyen a mérték nemcsak külsőjére a versnek, de belsőjére is. Ha egy horáci ódát tibulli mértékre, vagy egy tibulli elegiát horáci mértékre vennénk, nemde nevetséges korcs lenne-e az? A rege (románca) lírai mértékben és hangon éppen olyan, mint a Regnard verselőjének művei, kit tragoediáival nevetést, komédiáival ellenben sírást okoz. Különböző tárgyakat egyforma mód alá rekesszen, sőt inkább, hogy minden tárgynak saját hangot adhasson, s így stílusának, gondolatainak, érzelmeinek többoldalúságot szerezzen. Ezen tanácsra kevésnek fog oly nagy szüksége lenni, mint Berzsenyinek. Ő minden kifejezésbeli bőrsége mellett is a gondolatokban s érzésben szegénynek látszatik, azaz, hogy ő némely gondolatokat, némely érzelmeket a lehetséges hévvel önt ugyan ki, de ezen gondolatok, ezen érzelmek szűk körben forognak, s igen sokszor, gyakran az unalomig igen sokszor fordulnak elő. Az ő versei nem felette nagy számban vagynak, mégis a Bonyhai grotta című dal, a Melancholiára nézve; Amathus a Melissához íratottra nézve stb. nem egyéb visszaemlékezésnél. S az a sok éteri, nektár, nektáros, virány, virúlmány, Ilissus, Sokrates, Plato stb., melyek szünet nélkül előfordúlnak, s szünet nélkül ugyanazon forma alatt, s ugyanazon ideákat s érzeményeket hozván magokkal, fordulnak elő, bizonyosságot tesznek Rec. ítéletének igaz voltáról. Innen van, hogy némely darabok teljesek lévén ragyogó kitételekkel, csak látszanak valamit jelenteni, de valósággal minden érzeménytől s minden értelemről általában üresek. Az Ajánlás, a Török Sophiehez szóló (10. l.) A Szonethez (38. l.), a Bonyhai grotta (173. l.) s némely mások hasonlítanak azon alakokhoz, melyek a Laterna magica visszasugárzása által a falon mozogni látszanak ugyan, de valósággal ott nincsenek. Ezen gondolati s érzeményi keskeny körből lehet azt kimagyarázni, hogy a Berzsenyi magát már egészen kimerítettnek lenni látszatik s talán elérte, noha még igen jókor, a határt, melyet a természet a poeta és nem-poeta közt vona, s amit utoljára a legnagyobb, leglelkesebb költőknek is elérni kellett. Mert másként hogyan kelle vala származniok azon IV. könyvbéli Episztoláknak, azon durva jambusokba öntött deklamációknak? A poézisnek ezen korcsneme darab időtől fogva a magyar irodalom köréhez képest sűrűen kezd gyakoroltatni. De jól mondá Lessing: egy kicsiny, de poetai bordal szerzője inkább poeta, mint az ízetlen Hermanniásokat koholó.

Szükség, hogy a verselésre is egy tekintet vessünk. Berzsenyi kétnemű versekben írta darabjait. Görög mértékkel, és rímekkel Zrínyi-versben. Az ő görög mértékű versei csalhatatlanul a legszebb hangzásúak közé tartoznak azok közt, melyeket magyar költő énekelt, s rímes versei közt is: A Szerelem (30. l.) Élet dele (69. l.), Kishez (71. l.) Búcsúzás Kemenesaljától (73. l.), Életfilozófia (164. l.), Levéltöredék (168. l.) oly teljes hangzattal, oly numerozitással ékesek, hogy az olvasó sokszor elfelejti a mérték távollétét. Ellenben kinek füle találhat gyönyörűséget az ilyenekben:

Itten mosolygott szemembe

Szelíden elpirúlva.

Itt dőlt égő kebelembe

Édesen elájúlva.

A liget zöld sudarai

Halkva körülsusogtak,

A hold játszi sugarai

Könnyeinken ragyogtak.

Az ilyenekben a hiányos hangzáson kívül megjegyzésre méltó, hogy az egymásnak megfelelő sorokban a rím helyét a flexiónak (ha a magyar filológiában így szólani lehet) visszaforduló bötüi, vagy inkább szavai pótolják ki. Ájúlva és pirúlva, s szemembe és kebelembe éppen úgy nem formálhatnak rímet, mint Tinódi Sebestyénél a vala és vala, meg vala. S bár az ilyeneket a szinte általában rímtelen magyar nyelv ki nem kerülheti, legalább általok verselőink vigyázóbbakká tétethetnének, hogy verseiket munkával készítsék, s könnyűségök mesterei könnyűség legyen. S így ezek helyett:

Tudom legszebb örömid reggelét

E szomorú hant alá zárád;

Tudom árva szíved kedves felét

Kéri vissza epedő orcád,

legalább ilyeneket nyernénk (l. Szerelemben):

De te, édes érzés, egek szent m a g z a t j a!

Az emberi lelket betöltöd e g é s z e n.

Bájosnak ereje az égbe r a g a d j a

S a halandó porból egy fé l i s t e n l é s z e n,

s nem kellene minden nyomon boszorkodó nevetéssel, s nevető boszorkodással ama régre visszaemlékeznünk, midőn még így énekeltek:

Debrecennek utcái, sírjátok

Nem kérdi már az idegen, hogy ha Lukács pap itthon

És egészségben vagyon!

1817. márc.

Berzsenyi Dániel

Észrevételek Kölcsey recenziójára

Részlet

A kritikának egész szép tárgya, barátim, a műv,

Nem pedig a művész. E kettőt összezavarni

Rút lelkek szokták; de a rútból folyhat-e szép s jó?

Ez a mottó, melyet már Home¹ a kritika fő princípiumának nézett, s melynek Home nélkül is minden jó szívben írva kellene lenni, nem annyira másoknak, mint magamnak van itt mondva, s azért van mondva, hogyha netalán a recenziók manója engem is oly hibákba akarna ejteni, amilyenek most engem ezen kedvetlen írásra kinszerítenek, akkor ezen saját törvényem legyen az én útmutatóm. Mert ám bár ez a recenzió engem igen epés, igen kikeresett gúnyolatokkal illet, de én azokat viszonzni mégsem akarom, sőt azoknak akarok írni, kik előtt az ily argumentumok ellenkezőt bizonyítanak, s kik előtt legszebb elégtétel rám nézve az, ha én azokat nem viszonzom. De még az sem szándékom, hogy ezen recenzióknak minden hibáit vizsgálat alá vegyem, hanem egyedül csak az engem illető vádokat fogom megtekinteni, s amennyire tehetségem engedi úgy, hogy ezen vádirat ne csak önvédelem, hanem egyszersmind a jobb ügynek is védelme legyen.

Első vádja a recensensnek az, hogy én gyakran *dagályos, felesleg való s értelemtől üres expressiókra tévedek el, mint: dithyrámbok lángköre, a ragyogó dagályt tarka pórázon nyögni, tündér ambrósiát hinteni, hamvvedrek mohait bíborral festeni, pólya örömébe mártani, gőz torlatok alpesi, gigászi örök vár' chaósza, ének nektáros érzése, libáni Tempe, alak sonett stb.*

Ezen előadás igen rossz, egyszer azért, mivel oly határozatlan zavart, hogy lehetetlen kilátni, melyik expressió neveztetik dagályosnak, melyik felesleg valónak, s melyik értelemtől üresnek, mely természet szerint oly hiba, hogy azáltal az egész beszéd értelmetlenné válik, elannyira, hogy abból nem tanulni, de még azt rendesen megrostálni sem lehet; másodszer azért, mivel némely expressiókat csúfokká csonkított, mint: *a ragyogó dagályt tarka pórázon nyögni, pólya örömébe mártani, gigászi örök vár' chaósza*, mely recensensi operáció természet szerint csak oly kritika, mintha valaki a szép művet úgy ítélgetné, hogy annak fülét,

¹ Hume, David skót filozófus (1696-1782).

orrát letördelné s akkor bizonyíthatná Beckerrel és Ciceróval, hogy a szobor valóban nevetséges.

A poétai kitétel mennél poétaibb, annál kényesebb s annál könnyebb azt elcsúfítani. A poétai műv nem egyéb mint szobor, s a poétai kitételek nem egyebek, mint a szobornak különböző részei, melyeknek hibáit vagy tökéleteit nem annyira magokban, annál inkább nem forgácsaikban, hanem leginkább csak az egésznek harmóniájában kell keresni. Mi lenne a Jupiter Olympius orrából, ha azt magában, avagy a recensens szerint megcsonkítva s egészen megfordítva, valami kalmuk² orr helyébe illegetnénk?

A recensens pedig itt mindezeknél többet tett; mert ő elválasztván a pólyát a különböző poétai ideáktól, a sonett pólyáját, azaz: annak születése helyét — Vacluset gyermekpólyává fabrikálta! mert a pólya így magában s a poétai értelemről egészen kiforgatva, mi egyéb, mint gyermekpólya? s így szinte ezen expressiómat: *hol a gigászi Örök vár s chaózába elmerít*, egészen érthetlenné rontotta azáltal, hogy ezen mindennapi verbumot³: vár, az oda szúrt apostrophusszal⁴ substantivummá⁵ változtatta, mely szerint a mindennapi verbumból egyszerre örökös város kerekedett! amott tehát a városból gyermekpólyát, itt pedig a verbumból örökös várt csinált! — Így van a dolog az egész recensióval. Igaz ugyan, hogy a vár magában kétértelmű, de mi nagy kritika kívántatik ily kétértelmű szónak igaz értelmét kitalálni, holott a dolog önként szól? s vajjon, ha kétértelmű volt a szó, mi szükség volt azt odaszúrt apostrophus által meghatározott rossz értelművé tenni? Továbbá s harmadszor, ezen helynek hibái közé tartozik még az is, hogy a recensens ezen kitélet: *Álmaim tündér ligetit te hímzed bájos ecsettel*, magasztalja, virágos, exaltált kifejezésnek nevezi; ezt pedig: *hamvvedrek mohait bíborral fested*, mint dagályt, vagy feleslegesvalót kárhoztatja, holott látnivaló, hogy ezen két expressiók minden tekintetben egészen egyneműek s egytermészetűek. Így szinte a *tündér ambrósiát* nálam gáncsolja, a *tündér kárpitot* pedig szereti, mert használja azon versezetében, melyet Szemere magasztalva fel mutatott (Tudom. Gyűjt. 1818. IV. k. 84. 1.), mely expressiók hasonlóképen ugyanazon egyneműek s egytermészetűek.

És így az első hiba annyi, mint a különböző ideákat összezavarni, és a tanításnak módját nem érteni; a második annyi, mint a tudomány szentségét rossz célokra fordítani; a harmadik pedig annyi, mint ugyanazon egy szint majd fejrnek, majd feketének látni. Aki ezen hibákat egész kiterjedésében megfontolni tudja, annak e részben elég van mondva. De mivel én mindenkor

² Latin: művelet

³ Latin: ige

⁴ Görög: hiányjel, kihagyott hang jelölésére

⁵ Latin: főnév

leginkább az ifjúságnak szeretnék ilyeneket írni és íratni, tehát rendre meg fogom mindezen gáncsolt kitételeket tekinteni, s mindenkinél, ami jót mondhatok, el fogom mondani.

Dithyrámbok lángköre. A dithyrámbokon értem a lyra legmagasabb hangjait, a lángkör pedig csak oly szó, amilyeneket a mostani poétáknál százakat láthatunk, mint Sonnenkrone⁶, Feuerkrone⁷ stb. A *dithyrámb* nem egyéb, mint species pro genere⁸, mely a poésisban mindennapi figura, a lángkör pedig csak annyi, mint a nimbusnak magyar neve; vajjon tehát a mindennapi figurában van-e hiba, avagy a mindennapi nimbusnak magyar nevében? s vajjon ezen vásott, avult szólást: *poésis nimbusa*, világ végéig így kell-e mondanunk, s nem szabad-e, sőt nem tisztünk-e azt megújítani? A *nimbus*, lángkör, csillag korona, *Sonnenkrone* stb. a romantikában csak az, ami volt a *hellenikában* a koszorú, úgyhogy a *dithyrámbok lángköre* semmi nem egyéb, mint: a *dithyrámbok koszorúja*. Így változnak az ideák, s így kell a nyelvnek is változnia! s valamint szabad volt a koszorúnak görög nevét magyarra fordítani, éppen úgy szabad a *nimbusét* is, de szabad volna még a *dithyrámbokét* is, ha tudnánk. így kell a romantikának egész stíljáról ítélnünk, mert valamint változtak az ideák, a szerint kellett változni az egész költői szellemnek és nyelvnek; sőt így kell azoknak változniok minden eredeti költőnél, mert minden új világszemlélettel új ideáknak, új szellemnek s új nyelvnek harmóniája születik, s ahol ez nem születik, ott eredeti sincs. Ugyanazért a költői nyelvet nem a *hellenikához*, annyival inkább pedig nem a magunkéhoz méregetve kell megítélnünk, hanem leginkább az új s ideális szellem természete szerint.

Az oly expressiók, mint: *dythirámbok lángköre s gőztorlatok alpesi*, nékem sem tetszenek, ha azokat hideg szemmel nézem; de vajjon hideg szemmel kell-e azokat nézni? s vajjon nem válik-e az egész poésis sült bolondsággá, ha azt hideg szemmel nézzük? De tegyük magunkat azon exaltált szellembe, melyben azok mondva vagynak, tehát látni fogjuk, hogy azok nem egyebek, mint azon szellemnek természetes öltözetei, azaz az exaltált képzelődésnek exaltált képei. Kazinczy úgy festetik, mint Delphi egén fellengő sas, s mint már pólyájában paeánt érdemlő s már ott szörnyeket ölő isten⁹; így Wesselényi sem úgy jelenik meg, mint ember, hanem mint isten, orkán és villám; mely szerint ezekben a fő tárgy a nagyításnak legfőbb grádusára lévén emelve, a melléktárgyaknak is oda kellett emeltetniük. Ezek szerint úgy hiszem, hogy az egésznek emeltségéhez képest a már avult *nimbus* helyett láng kört s a már prózában is vásott gőzhegyek, felleghygyek helyett gőzalpeseket mondani s azzal az ideát megújítani nem volt egészen szükségtelen. Mert mikor a képzelődés annyira

⁶ Német: napkorong

⁷ Német: tűzkorong

⁸ Latin: az egyes az általános helyett

⁹ Apolló

felmagasztaltatik, hogy az embert orkánnak, istennek s villámnak nézi, már az akkor semmi közképet nem tűr s a legmerészebbnek szemléletére van elkészülve. Homérnál az ajtónyitás bög mint a bika, mely a mezőn legel; mégsem dagály, mert minden nagyítás mellett is igen természetes; de Schillernél az *aufgewälzten Tatenbergen*¹⁰ igenis dagály, mert az egész gondolat mesterkélte; de mi erőltetett van abban, mikor én a *lyrai poésis* helyett *dithyrámbot*, a *nimbus* helyett pedig *lángkört* mondok, mely természet szerint nem egyéb, mint fény- vagy lángkör? S így a felhőket hegyeknek, a hegyeket alpeseknek nevezni, mi egyéb, mint mindennapi dolog? s vajjon, ha Homér a nyugalmas eposzban egy ajtónyítást annyira nagyíthat, melyik hyperbola lehet dagály vagy feleslegvaló az erkölcsi nagyság rajzolatjában s egy csapongó délceg ódában, holott annak egész valója nem egyéb, mint exaltáció?[...]

¹⁰ feltorlaszolt, hatalmas tetthegek

Szerb Antal

Berzsenyi Dánielről

Berzsenyi Dániel, a nemesi magyar költészet legnagyobb képviselője Vörösmarty mellett, minden atomjában fajának és osztályának ősi adottságait hordozta. Valami különös atavizmus révén őáltala, az elkésett utód által lesz költészetté — Zrínyi óta először — a magyar nemesség harcos, heroikus eredete és története. Berzsenyi már egy elpuhult kor gyermeke, de alkatilag magában hordja ősei erejét és szilajságát. Az iskola nem bír vele; „*Én egykorúim között – írja – legelső magyar táncos voltam; lovat, embert, asztalt átugrani nekem játék volt. Sopronban magam tizenkét németeket megvertem, és azokat a város tavába hánytam; és az én szeretőm az én karjaim között elalélt.*” Toldi Miklós mint ódaköltő – de malomkövek helyett monumentális hasonlatok egymásra dobálásában valósítja meg félelmetes erejét. Minden az erő körül forog költészetében, Múzsája is birkózva győz, és ércbuzogány rezeg kezében. Az életet is mint roppant erőnek az enyészet ellen való hasztalan harcát éli át és önti bele költészetébe. Zrínyi korában az erő még mint tárgyi mozzanat kerülhetett bele az írói alkotásba. Berzsenyi kevésbé heroikus korában az erő mint formateremtő energia teszi magábanállóvá a dunántúli késő Herkules művészetét.

Herkules a XIX. században – egy kicsit már rokon a preromantika kedves Benniszülöttjével, aki bölcs naivitásával szégyenbe hozza a civilizáció elromlottjait. Berzsenyiben nagyon sok mozzanat van a Benniszülöttből, és ebben is tipikus és szélsőséges képviselője fajának és osztályának. Jelentékeny vagyona dacára paraszti egyszerűségben él nála is egyszerűbb nejjével, kinek óvakodik „*eloszlatni együgyűségét*”. Minden este lefekszik, amikor besötétedik, hogy kímélje a gyertyát. Talán ezért írt oly keveset. Verseit évszámra magának írogatja, és csak erős lelki tusa után mutatja meg egyetlenegy embernek, Kis Jánosnak, aki azután boldogan közvetíti a nagy felfedezést Széphalom felé. Kazinczy postája útján országszerte híres ember lesz most, anélkül, hogy valaki olvasta volna verseit. Még táblabírává is megteszik költői érdemeiért. A Benniszülött megrendülve és értetlenül fogadja a ráhulló babèrt – de sajnálja a pénzt, hogy kiadja verseit. Végre katolikus kispapok összeadják a pénzt, és kiadják a lutheránus földesúr kötetét.

Az ünnepezt költő több ízben Pestre jön. Pesti utazásai rettenetes csalódást okoznak rajongóinak. Berzsenyi mogorva, mint egy benniszülött, zavarja a láрма, a fény, „*szédülve néz le*” a Várhegyről Pestnek tornyaira, és amint teheti, visszabújik barlangjába. Barátságokat nem köt, érzi, hogy ellenszenvet váltott ki társaiból, és ettől még mogorvább, még visz-

szahúzódóbb lesz. Csak egy barátja van, akit személyesen nem is ismer, de akinek papíron nyugodtan megnyilatkozhatnak: Kazinczy. Ez a barátság van hivatva, hogy legkeserűbb élménye legyen.

A fiatal Kölcsey, Kazinczy legkiválóbb tanítványa kritikai hadjáratot indít, és Berzsenyi az egyik első áldozat. Nem írt rosszat Kölcsey, csak felhívta az emberek figyelmét egy-két kétségtelen hibára. Berzsenyi a halálra sebzett nemes vad szenvedésével rejti el magát a bozótban. Kazinczyval szakít, hiszen bizonyára Kazinczy biztatta fel ellene famulusát. A költéssel szakít: magyar természetének egész nagy megbántottsága előtör, és az a különös makacsság, amellyel a magyar önmagát bántja afelett való elkeseredésében, hogy mások bántják. Csak nagy nehezen épül újra egy-egy keskeny híd az emberek, a nélkülözhetetlen Kazinczy felé. Tanulmányokat ír, hogy megfeleljen Kölcseynek, kínos erőfeszítéssel tanul, művelődik, hogy felvehesse a harcot mozgékony intelligenciájú ellenfelével, és csakugyan szakember lesz, virtusból is, az esztétikában. De vers immár alig születik ebben a tizenöt évnyi borongásban, csak a gróf Mailáth Jánoshoz készült óda, melynek első három strófája a magyar líra legmagasabb pontja. De csak az első három strófára futotta már az erőből...

Mailáth.! poétád éneke leng feléd,

Nem mint a rohanó Vág, mikor árja

A Kárpátok közt zúgva szórja

Tört jeget és köveket sodorván;

Csak mint az alkony enyhületén kalász-

Párnáján pihenő lányka szelíd dala

Üdvezli a várt est nyugalját

S a hegyek ormai közt mosolygó

Holdat, midőn már csend földi a mezőt

S a pásztorkalibák gőze a völgybe szállt.

Mailáth! poétád napja húnyik,

S nem ragadoz dala árja többé.

[Gróf Mailáth Jánoshoz]

Gyógyíthatatlan, emésztő melankóliája nem a Kölcsey-féletámadásból eredt, az csak aktualizált kezdettől fogva meglevő hajlamokat, csak mintegy ürügy volt. Búskomor volt azért, mert „Bennszülött“ volt: jámbor indián, akit megöl a civilizáció. Ha Kis János fel nem fedezi, és nyugodt ismeretlenségében él tovább a Dunán túl, egyetlen örömének, birtoka gyarapításának, nem éri el a melankólia – de amikor a könyvek valóságába, írók közé került, oda, ahol a városi kultúra születik, megbetegedett a ritkás levegőben. Ez lett a sorsa a másik nagy „dépayse“-nek,¹¹ Arany Jánosnak is.

Amikor gondolkozni kezdett, elvesztette lába alól a talajt. Gondolatvilága ellentétes eszmék csatátartere volt, amint levelezéséből kitűnik. Egyfelől az alkatilag adott heroikus-nemesi világnézet, amit latinos nevelése hatalmas példákkal fűt alá. Másrészt a Felvilágosodás, Kazinczy intenzív hatása, ami feleslegessé teszi a heroikus erényeket, és egészen másokat követel. És azután a romantika hatása: önmagában érezni a titokzatos valakit, aki megszólal, megfoghatatlan módon, az ihlet óráiban, mint egy idegen hang, és mikor elhallgat, olyan az ember, mint az erdő madárdal nélkül.

Ez a Bennszülött, ez a csak-magyar csodálatos módon érzékenyebben reagál a kor lélektörténeti fordulatra, mint bárki más. Látszólag antik minták inspirálják – senki sem követi oly hűségesen, néha már a költői önállóság rovására Horatiust, mint ő. De valójában még horatiusi reminiscenciáin is a korhangulat csendül keresztül, Horatiusból is csak annyit emészt meg, amennyi korszerű – a preromantikus Horatiust, mert hiszen minden kornak megvan a maga saját antikvitása. Horatius mint az enyészet költője, a „Tu ne quaesieris” énekese érdekli.¹²

A mulandóság Berzsenyi legfőbb mondanivalója. Ez az élmény-irány, ahol Berzsenyi a költészetben elérhető végső pontokat eléri, ahol az egész világköltészetben az első mesterek között állna, ha nem volna „néma gyermek minden kis magyar”.¹³ A preromantika korhangulata, mely az élet ízében mindig benne érezte már a romlás fanyar édességét, és Ho-

¹ Francia: magát idegenül érző, megszokott környezetéből kikölkentett.

² Latin: idézet Horatius Leuconoehoz írt ódájából

³ Idézet Kosztolányi Dezső *Még büszkén vallom, hogy magyar vagyok* című verséből.

ratius, akit enyészetes oldaláról közelített meg a fiatal Berzsenyi, nem tanította őt, hanem felszabadította. Verseiben a mulandóság nem a szentimentális kordivat tetszelgő bánatocskája, nem is a Horatius méltóságos tudomása a ritmusba gördülő elmúlásról, hanem egy alapvető élményséma. Vannak írók, akik mindent úgy élnek át, hogy észreveszik a bennük rejlő tragikumot, a magyar irodalomban ilyen volt Kemény Zsigmond. Vannak, akik a bennük rejlő érületi, szeretet- és gyűlöletlehetőségeket élik azonnal át, mint Petőfi. Berzsenyi minden dolognak a mulandóságát érezte rögtön.

A romantikát számtalan oldalról meg lehet közelíteni és lehet definiálni. Berzsenyivel kapcsolatban talán akkor vagyunk legigazabbak, ha azt mondjuk, hogy ekkor alakult át a statikus világkép dinamikussá, és Berzsenyi az első képviselője nálunk a mozgásban látott mindenségnek. Minden zenélő örök mozgásban van, a szélvészek bús harca, az égi láng villáma, harmatcsepp, virágszál... ami azelőtt nyugvó magaslat volt és mélység, zenit és nadir, most rohanó erő, és minden erő egyfelé rohan, az elmúlás felé. Vagy úgy is lehetne mondani: régebbi korokban a költészetben a térérzék dominált, a költők a dolgokat egymásmellettségben élték át, mint Dante, aki a bűnök és erények helyét pontosan kiszabta a térben – a romantikával válik a költészet tengelyévé az idő, a lepergő emberélet. Ebben a megváltozott világképben megváltozik a költő képzelete, önmagáról és mesterségéről is. A régebbi költő a reneszánsz és a francia klasszicizmus költészettanán nevelkedve a költészetet racionális tevékenységnek fogta fel, melyben juttatott ugyan bizonyos szerepet az ihletnek – de csak valami díszelnökségfélét a lelki funkciók összmunkájában. Általában az alkotásban a tudatosság nagyobb szerepet játszott, mint az irracionális erők. A költő tudatosan megválasztotta tárgyát, ha ugyan nem kívülről kapta, és tárgyához alkalmazta az eszközeit: az irodalmi mintákat és saját józan leleményét. A racionalista esztétika után a preromantika helyezi vissza hatáskörébe az ihletet. A díszelnökből újra szárnyas ló lesz, aki egymaga racionális segítség nélkül van hivatva a költészetet a fellegek fölé emelni. A költészet többé nem tevékenység, hanem alkotás. A költő nem józan mesterember, hanem eksztatikus „genie”, akit ismeretlen belső erők ragadnak az igazi költészet veszedelmes szépségű tájaira. A romantika, reakcióból a klasszicizmus ellen, az ellenkező túlzásba esett, és alkotáslélektanából száműzött minden racionális elemet. Akit tudatos alkotónak érzett, annak nem juttatta osztályrésztül a zseni romantikus rangjelzését.

Nálunk Berzsenyi az első képviselője a romantikus értelemben vett „igazi”, nem csinált költészetnek, az eksztatikus alkotásnak, a zsenielméletnek. Amint esztétikai írásaiból kitűnik, nemcsak a gyakorlatban volt spontán, eksztatikus alkotó, hanem elméletben is az ilyenfajta

alkotást tartotta egyedül helyesnek. Amikor Kölcsey kifogásolta merész képeit, amelyek a képzavar határán mozognak (a ragyogó dagályt tarka pórázon nyögni, hamvvedrek mohait bíborral festeni stb.), ily mód védekezett:

„Az oly expressiók, mint: dithyrambok lángköre, s gőztorlaszok alpesi, nékem sem tetszenek, ha azokat hideg szemmel nézem; de valjon hideg szemmel kell-é azokat nézni? s valjon nem válik-é az egész Poézis sült bolondsággá, ha azt hideg szemmel nézzük? De tegyük magunkat azon exaltált szellemben, melyben azok mondvá vagynak, tehát látni fogjuk, hogy azok nem egyebek, mint azon szellemnek természetes öltözetei, azaz az exaltált képzelődésnek exaltált képei.” [Észrevételek Kölcsey zecenziójára]

Berzsenyi nemcsak ihletett költő volt, hanem akarta és kereste is az ihletet, racionális módon kényszerítette munkába az irracionális lelki erőket, amikor alkotott. Az emberben állandóan két gondolkodás folyik párhuzamosan: az egyik a logikus, célirányos gondolkodás, amelyről állandóan számot tudunk adni beszéddel. A másik az ún. asszociatív gondolkodás, melyben a képzetek nem célszerűségi szempontok szerint, hanem a szavak hangalaki hasonlósága, a képzetek egyszerre való beidegződése szerint társulnak egymáshoz, a logikával mit sem törődve. Ez a gondolkodás jut felszínre az álomban, az eksztázisban, a gyermek és az idegbeteg gondolkodásában. Berzsenyi ezt nevezi „exaltált szellemnek”; ezt szabadította fel magában az ihlet óráiban, és innen merítette csodálatos, romantikus színgazdagságban csillogó képeit, poétai expresszióit.

Az asszociációk felszabadításában nagy segítségére volt az antikos versforma, mely, amint már mondtuk, megmentette a költőket a hagyományos formák nyűgétől, és mintegy kényszerítette őket, hogy alászálljanak a szabad asszociációk bányájába. Ily módon az antikos verselés a mi költészetünkben nem jelentett klasszicizmust, hanem ellenkezőleg: a szavak lázadását, felszabadulását, romantikát. Az antikos csengés irodalmi tudatunkban elválaszthatatlanul egybeforrt Berzsenyivel, aki legnagyobb mestere volt. A deákosok csak kezdetleges előkészítői voltak az ő megvalósulásának.

Berzsenyi nem volt a gondolati mélység költője, egy-két mondanivalója volt csak, és azok sem voltak meglepőek, hanem a költészet legáltalánosabb gondolatai. Az a különös értékmozzanat, ami verseinek gyémántos múlhatatlanságot ad, kifejezőmódjában rejtőzik. Leszállva asszociációi közé, és felemelkedve az alkotói eksztázis arany magaslatára, megtalálta az egyedül üdvözítő szavakat. Előtte is sokan mondták versbe Isten mindenhatóságát, de ki tudta ilyen mindenhatóan mondani:

Te hoztad a nagy Minden ezer nemét

A semmiségből, a te szemöldöked

Rohant s teremthet száz világot

S a nagy idők folyamit kiméri.

[Fohászzkodás]

A „nagy idők folyami” zúgnak strófáiból, kozmikus titkok, mint a csillagok járta, megtalálják a szavakat, amelyek kifejezik rejtelmes útjukat az emberi lelken keresztül. Az ilyen képek, mint „béborult az élet vidám álorcája”, „látom hangyabolyi mívédet ó világ”, az ilyen jelzős szerkezetek, mint az „idős Halál”, csakugyan expressziók, kifejezik a dolgot, nemcsak jelzik, közlik.

Expresszióinak hatása nem képtartalmukban van, mint modernebb költőink, Ady vagy Babits verseiben. Berzsenyi nem a képek költője, nem plasztikus, nem a szem embere. Különös szépségüket pusztára nyelvi alakjuk adja meg, a jelzők a főnevek mellett, az igék és főnevek összeválogatása, mint pl. ebben a gyönyörű szakaszban:

Merj! a merészség a fene fátumok

Mozdíthatatlan zárait átüti

S a mennybe gyémántfegyverével

Fényes utat tusakodva tör s nyit.

[Az ulmai ütkázat]

Minden jelző az erő és hatalom vízióját kelti fel: a fátum „fene”, a zár „mozdíthatatlan”, a fegyver „gyémánt”, az út „fényes”, melyet „tusakodva” nyit.

Kifejezésének csodálatos, csak a legnagyobb antik költőkhöz mérhető hatalma, a magyar kar mennyköve által áll Berzsenyi azok között, akikre ha gondolunk, magyar voltunk valami nagyszerű, megdöbbentő értelmet kap. Akikre ha gondolunk, valami olyanféle érzés tölti el a magyar irodalom hívét, mint a római költőt, mikor a görögökkel mérte össze nemzetét:

excudent alii spirantia mollius aere...¹⁴ Mások mélyebb bölcsességeket mondanak, és hajlékonyabb nüanszokkal fejezik ki lelkük ezerrétűségét, ami idegen a magyar földeken; – de Berzsenyi, ez a bennszülött óriás még szóhoz tudta juttatni azokat az ősi rétegeket, a hőszok és félistenek rétegét az emberben, amit utoljára Shakespeare és Michelangelo szólaltattak meg az európai kultúrában.

⁴ idézet az Aeneisből: Más faj – elismerem – élethűbb ércszobrokat alkot.

Vörösmarty Mihály

A Délsziget

Részlet

Első ének

Messze maradjatok el, nagy messze ti hitlenek innen!
Nincs kedvem sem időm mindennapi dolgokat írni:
Újat irok, nagyot is, kedvest is, rettenetést is
Egy kis gyermekről s egy délszaki pusztaszigetről.

Szép volt a gyermek, teli fürtű szőke hajának
Árnya közül szépek csillagragyogási szemének;
Szép, de szilaj volt ő, szilajabb a bérci pataknál
És szabad és harcos, nehezekre, nagyokra sovárgó.
S a sziget áldott volt; kereken, mint egy teli hold, a
Földövező tenger viharos közepébe merítve,
Képe hasonlító egy egész kis földi világhoz:
Itt hegyes, ott völgyes; keleten szikláit örök hab
S fellegütő tetejét villámok erőszaki járnak.
Ellenben kies és terein puha pázsitot éltet.
És ide néha kijár a gyöngyök tengere múltó
Habjaival s kis bokrok alatt elhagyja csigáit.
A napot e sík táj tisztán láthatja sokáig,
Látja, midőn távol hullámágyába lenyúgván
A csendes vizeket mosolyogva köszönti utószor.
Hév ellen délről, fagyok ellen az éjszaki félen
Parti sudár erdők terjengő lombot emelvén
Őrzik szép közepén tavaszát a barna ligetnek.
Itt élt a gyermek, nem hitvány póri nevendék,
A villám lelkű Etelének gyermeke. Tévedt
Csónakon őt ide a tenger hajtotta. Kilépett
És úrnak mondotta magát. Elvette gyümölcsét
A fiatal fától s megevé. Szomjában elitta

A forrás vizeit. Néhol kis tarka kövekkel
Játszva megállítá futtában az erdei csermelyt,
Hogy tóvá gyűljön s belement délestre fürödni
S ott fürdött a hév sugarakkal s völgyi füvekkel.
S ép vala s izmosodék; de magában nyugtalan. Eljött
Tollai díszében s dalt zenge az égi madárka,
A magas erdőből ordítva lejött az oroszlán,
Büszke szabadsággal megjárta partjait és a
Tengereket nézé, mint aki parancsol azoknak,
És hegyek és völgyek reszketve morogtak utána.
A gyermek bámúlt, s így kelt habozása eszének:
Ím mik ezek hozzám képest? Vagyon adva ruhájok
S én csupaszon járok? s mi az a nagy sárga vadállat?
Nincs keze, nagy testét két láb nem bírja, hogy avval
Égnek emelkedjék, mégis mely büszke menése.
És ha üvölt, én is tartozzam-e félni szavától?
Ilyet gondolván a bérc tetejére kiállott
Alkonyodás idején és a csillaghoz így szólt:
"Szép kis ezüst csillag, menj el, kérdezd meg az istent,
Járjak-e meztelenül madarak csúfjára, hogy a dér
És a forró nap szabadon pusztítsanak engem,
S én ki magamnak imént kivetődven úr nevet adtam,
Fussak-e a vadtól, vagy nincsen-e istenem is, hogy
Vadtól rettegek s körmét tartozzam imádni?
Szép kis ezüst csillag, kérdezd meg, nincsen-e tiltva
A föld titkaihoz férnem s a tengerekéhez?
Menj el, igen kérlek s adj hírt reggelre, ha megjössz."
Elmene a csillag. Nehezültek tagjai a szép
Gyermeknek, míg szólt; meghajlott térde, kezével
A mennyet keresé s szeme a kis csillag után járt;
Föl nem kelt többé, ott nyomta szelíden az álom.
Még aluvék, mikor a hajnallal megjöve s hozzá
Így szólt a csillag lágy szellemi hangon az égből:
"Alszol-e még, te szilaj gyermek? kelj, verd el az álmot,

Hírt hozok istentől, jó hírt neked úrnak az ormon:
Nyitva legyen neked a természet kincse, az a hír.
A föld titkaihoz, de nem a nagy tengerekéhez
Férni kis elméddel mértékletes óva szabad lesz;
És legyen öltözeted felhőkből s tiszta sugárból;
És ha merész voltál magad úr nevet adni magadnak,
A vad elől ne szaladj, vagyon istened, aki megőríz,
Nem szabad a vadat és körmét a vadnak imádnod."
A gyermek hallá e szellemi szókat azonnal
S ébrede s szőke fejét fölemelte zavartan az éghez.
Szíve-repesve köszönt a kis csillagnak, az élő
Istennek hálát örömeiben adózni felejte
S őt az erős isten meg nem büntette: mosolygott.
Már mene a gyermek s halovány ködöt ölte magára
És megszínesedék a köd s lőn könnyü ruhává.
Teste setét zöldben, két lábát fedte piros bőr
A tiszta fehérséggel díszlett kalpagja. Palástja
Kék vala s a kiderült égnek játszott a színét.
Még csinos vala, nem ragyogó; de ezüsti sugárt kért
A kis csillagtól s csillámmal szegte palástját,
S rajta kihímzék a rétet s a réti virulmányt.
A napot is feljöttében megleste az első
Sziklatetőn s aranyát bőven hintette ki mellén
S rojtosan ép combjain. Mennydörgegni kezdte: lekapta
A hegyi vilámot s villám leve mentekötője.
A mennykő leesék, buzogányúl vette kezébe.
Gombja hibázott még. A sík rétekre leszálla
És a visszamenő tengert kísérve, vadászó
Ujjaival kis bokrok alatt elnyomta csigáit
S gyöngyeivel raka sort mellén. Meglepte az alvó
Kolcsagot a tavakon s tollát feltűzte lobogni
S játszani szellővel. Jött a déleesti szivárvány,
A szigeten magasan kiterült szép boltja s az erdők
Végein a mennyből földnek peremére lelépett.

Ott termett ő s a kegyeletből lőn öve színes,
S szép vala és ragyogó s daliás mint Bendeguc és Bál.

(1826)

Szép Ilonka

1

A vadász ül hosszú méla lesben,
Vár felajzott nyílra gyors vadat,
S mind fölebb és mindig fényesebben
A serény nap dél felé mutat.
Hasztalan vár; Vértes belsejében
Nyugszik a vad hús forrás tövében.

A vadász még lesben ül sokáig,
Alkonyattól vár szerencsejelt:
Vár feszülten a nap áldoztaig,
S ím a várt szerencse megjelent:
Ah de nem vad, könnyü kis pillangó
S szép sugár lány, röpteként csapongó.

"Tarka lepke, szép arany pillangó!
Lepj meg engem, szállj rám, kis madár;
Vagy vezess el, merre vagy szállandó,
Ahol a nap nyúgodóba jár."
Szól s iramlík, s mint az őz futása,
Könnyü s játszi a lány illanása.

"Istenemre!" szóla felszökelve
A vadász: "ez már királyi vad! "
És legottan, minden mást feledve,
Hévvél a lány nyomdokán halad.
Ő a lányért, lány a pillangóért,
Verseneznek tündér kedvtelésért.

"Mevagy!" így szól a leány örömmel,
Elfogván a szállongó lepét;
"Mevagy!" így szól a vadász, gyönyörrel
A leányra nyújtva jobb kezét;
S rezzent kézből kis pillangó elszáll;
A leány rab szép szem sugaránál.

2

Áll-e még az ősz Peterdi háza?
Él-e még a régi harc fia?
Áll a ház még, bár fogy gazdasága
S telt pohárnál ül az ősz maga.
A sugár lány körben és a vendég;
Lángszemében csábító varázs ég.

S Hunyadiért, a kidőlt dicsőért,
A kupák már felvillantanak,
Ősz vezére s a hon nagy nevéért
A vén bajnok könnyei hulltanak;
Most könnyűi, vére hajdanában
Bőven omlott Nándor ostromában.

"Húnyt vezérem ifju szép sugára"
Szól az ősz most "éljen a király!"
A vadásznak vér tolúl arcára
S még kupája illetetlen áll.
"Illetetlen mért hagyod kupádat?
Fogd fel, gyermek, és kövesd apádat."

"Mert apád én kétszer is lehetnék
És ha ittam, az nincs cenkekért;
Talpig ember, akit én említék,
Nem gyaláz meg ő oly hősi vért!"

S illetődve s méltóság szemében,
Kél az ifju, tölt pohár kezében:

"Éljen hát a hős vezér magzatja,
Addig éljen, míg a honnak él!
De szakadjon élte pillanatja,
Melyben attól elpártolni kél;
Egy király se inkább, mint hitetlen:
Nyűg a népen a roszt s tehetetlen."

S mind zajosban, mindig hevesebben
Víg beszéd közt a gyors óra ment.
A leányka híven és hivebben
Bámulá a lelkes idegent.
"Vajh ki ő, és merre van hazája? "
Gondolá, de nem mondotta szája.

"Téged is, te erdők szép virága,
Üdvözölve tisztel e pohár!
Hozzon isten egykor fel Budába;
Ősz apáddal a vadász elvár;
Fenn lakozva a magas Budában
Leltek engem Mátyás udvarában."

Szól s bucsúzik a vadász, rivalva
Inti őt a kúrthang: menni kell.
Semmi szóra, semmi biztatásra
Nem maradhat vendéglőivel.
"Emlekezzél visszatérni hozzánk,
Jó vadász, ha meg nem látogatnánk."

Mond szerényen szép Ilonka, állván
A kis csarnok végső lépcsőjén,
S homlokán az ifju megcsókolván,

Útnak indul a hold éjjelén.
S csendes a ház, ah de nincs nyugalma:
Fölveré azt szerelem hatalma.

3

Föl Peterdi s bájos unokája
Látogatni mentenek Budát;
Minden lépten nő az agg csodája;
Mert sok újat meglepetve lát. . .
A leányka titkon édes óra
Jövetén vár szép találkozóra.

S van tolongás s új öröm Budában:
Győzelemből várják a királyt,
Aki Bécsset vívó haragában
Vérboszút a rossz szomszédon állt.
Vágyva néz sok hű szem ellenébe:
Nem vidúl még szép Ilonka képe.

"Hol van ő, a nyájas ösmeretlen?
Mily szerencse fordult életén?
Honn-e, vagy tán messze költözötte
Jár az őzek hűvös rejtekén?"
Kérdi titkon aggó gondolattal,
S arca majd ég, majd színében elhal.

S felrobognak hadvész-ülte képpel
Újlaki s a megbékült Garák.
S a király jó, fölség érzetével
Környékeztén őt a hős apák.
Ősz Peterdi ösmer vendégére,
A király az: "Áldás életére!"

"Fény nevére, áldás életére!"
Fenn kiáltja minden hú ajak;
Százszorozva visszazeng nevére
A hegy és völgy és a zárt falak.
Haloványan hófehér szobornál
Szép Ilonka némán és merőn áll.

"A vadászhoz Mátyás udvarában
Szép leánykám, elmenjünk-e hát?
Jobb nekünk a Vértes vadonában
Kis tanyánk ott nyúgodalmat ad."
Szól az ősz jól sejtő fájdalommal,
S a bús pár megy gond-sujtotta nyommal.

És ha láttál szépen nőtt virágot
Elhajolni belső baj miatt,
Úgy hajolt el, félvén a világot,
Szép Ilonka titkos bú alatt.
Társasága lángzó érzemények,
Kínos emlék, és kihalt remények.

A rövid, de gyötrő élet elfolyt,
Szép Ilonka hervadt sír felé;
Hervadása líliomhullás volt:
Ártatlanság képe s bánaté.
A király jön s áll a puszta házban:
Ők nyugosznak örökös hazában.

(1833)

Szózat

Hazádnak rendületlenül
Légy híve, oh magyar;
Bölcsőd az s majdan sírod is,
Mely ápol s eltakar.

A nagy világon e kívül
Nincsen számodra hely;
Áldjon vagy verjen sors keze;
Itt élned, halnod kell.

Ez a föld, melyen annyiszor
Apáid vére folyt;
Ez, melyhez minden szent nevet
Egy ezredév csatolt.

Itt küzdtének honért a hős
Árpádnak hadai;
Itt törtek össze rabigát
Hunyadnak karjai.

Szabadság! itten hordozák
Véres zászlóidat,
S elhulltanak legjobbaink
A hosszú harc alatt.

És annyi balszerencse közt,
Oly sok vizsály után,
Mégfogyva bár, de törve nem,
Él nemzet e hazán.

S népek hazája, nagy világ!
Hozzád bátran kiált:
"Egy ezredévi szenvedés
Kér éltet vagy halált!"

Az nem lehet hogy annyi szív
Hiában onta vért,
S keservben annyi hű kebel
Szakadt meg a honért.

Az nem lehet, hogy ész, erő,
És oly szent akarat
Hiába sorvadozzanak
Egy átoksúly alatt.

Még jőni kell, még jőni fog
Egy jobb kor, mely után
Buzgó imádság epedez
Százvezrek ajakán.

Vagy jőni fog, ha jőni kell,
A nagyszerű halál,
Hol a temetkezés fölött
Egy ország vérben áll.

S a sírt, hol nemzet sűlyed el,
Népek veszik körül,
S az ember millióinak
Szemében gyászköny ül.

Légy híve rendületlenül
Hazádnak, oh magyar:
Ez éltetőd, s ha elbukál,
Hantjával ez takar.

A nagy világon e kívül
Nincsen számodra hely;
Áldjon vagy verjen sors keze:
Itt élned, halnod kell.

(1836)

Késő vágy

Túl ifjuságomon,
Túl égő vágyimon,

Melyeknek mostohán
Keserv nyílt nyomdokán;
Túl a reményeken,
Melyekre hidegen
Éjszínű szemfedőt
Csalódás ujja szótt;
Túl a szív életén
Nyugottan éldelém,
Mit sors s az ész adott,
Az őszi szép napot.
De hogy megláttalak,
Szép napvilágomat,
Kivántam újlag
Már eltűnt koromat;
Kivántam mind, amit
Ábrándos álma hitt:
Az édes bánatot,
Mely annyi kéjt adott,
A kínba fúlt gyönyört,
Mely annyiszor gyötört.

Hiába, hasztalan!
Ifúság és remény
Örökre veszve van
Az évek tengerén:
Remélni oly nehéz
A kornak alkonyán,
S szeretni tilt az ész
Letűnt remény után.

(1839)

Liszt Ferenchez

Hírhedett zenésze a világnak,
Bárhová juss, mindig hű rokon!

Van-e hangod e beteg hazának
A velőket rázó húrokon?
Van-e hangod, szív háborgatója,
Van-e hangod, bánat altatója?

Sors és bűneink a százados baj,
Melynek elzsibbasztó súlya nyom;
Ennek láncain élt a csüggedett faj
S üdve lón a tettlen nyugalom.
És ha néha felforrt vérapálya,
Láz betegnek volt hiú csatája.

Jobb korunk jött. Újra visszaszállnak,
Rég ohajtott hajnal keletén,
Édes kínja közt a gyógyulásnak,
A kihalt vágy s elpártolt remény:
Újra égünk őseink honáért,
Újra készek adni életet s vért.

És érezzük minden érverését,
Szent nevére feldobog szivünk;
És szenvedjük minden szenvedését,
Szégyenétől lángra gerjedünk;
És ohajtjuk nagynak trónusában,
Boldog - és erősnek kunyhájában.

Nagy tanítvány a vészek honából,
Melyben egy világnak szíve ver,
Ahol rőten a vér bíborától
Végre a nap földerülni mer,
Hol vad árján a nép tengerének
A düh szörnye gyorsan eltünének;

S most helyettök hófehér burokban

Jár a béke s tiszta szorgalom;
S a művészet fénylő csarnokokban
Égi képet új korára nyom;
S míg ezer fej gondol istenésszel;
Fárad a nép óriás kezével:

Zengj nekünk dalt; hangok nagy tanárja,
És ha zengesz a múlt napiról,
Légyen hangod a vész zongorája,
Melyben a harc mennydörgése szól,
S árja közben a szilaj zenének
Riadozzon diadalmi ének.

Zengj nekünk dalt, hogy mély sírjaikban
Őseink is megmozdúljanak,
És az unokákba a halhatatlan
Lelkeikkel viasszaszálljanak.
Hozva áldást a magyar hazára,
Szégyent, átkot áruló fiára.

És ha meglep bús idők homálya,
Lengjen fátyol a vont húrokon;
Legyen hangod szellők fuvolája,
Mely keserg az őszi lombokon,
Melynek andalító zengzetére
Fölmerül a gyásznak régi tére;

S férfi karján a meggondolásnak
Kél a halvány hölgy, a méla bú,
S újra látjuk vészeit Mohácsnak,
Újra dúl a honfiháború,
S míg könnyekbe vész a szem sugára,
Enyh jön a szív késő bánatára.

És ha honszerelmet költenél fel,
Mely ölelve tartja a jelent,
Mely a hűség szép emlékezetével
Csügg a múlton és jövőt teremt,
Zengj nekünk hatalmas húrjaiddal,
Hogy szivekbe menjen által a dal;

S a felébredt tiszta szenvedélyen
Nagy fiakban tettek érjenek,
És a gyenge és erős serényen
Tenni túrni egyesüljenek;
És a nemzet, mint egy férfi, álljon
Érc karokkal győzni a viszályon.

S még a kő is, mintha csontunk volna,
Szent örömtől rengedezzen át,
És a hullám, mintha vérünk folyna,
Áthevülve járja a Dunát;
S ahol annyi jó és rossz napunk tölt,
Lelkesedve feldobogjon e föld.

És ha hallod, zengő húrjaiddal
Mint riad föl e hon a dalon,
Melyet a nép millió ajakkal
Zeng utánad bátor hangokon,
Állj közénk és mondjuk: hála égnek!
Még van lelke Árpád nemzetének.

(1840)

Ábránd

Szerelmedért
Feldúlnám eszemet
És annak minden gondolatját,
S képzelmem édes tartományát;
Eltépném lelkemet

Szerelmedért.

Szerelmedért

Fa lennék bérc fején,
Felönteném zöld lombozatját,
Eltűrném villám s vész haragját,
S meghalnék minden év telén
Szerelmedért.

Szerelmedért

Lennék bérc-nyomta kő,
Ott égnék földalatti lánggal,
Kihalhatatlan fájdalommal,
És némán szenvedő,
Szerelmedért.

Szerelmedért

Eltépett lelkemet
Istentől újra visszakérném,
Dicsőbb erénnyel ékesítném
S örömmel nyújtanám neked
Szerelmedért!

(1843)

A merengőhöz

Laurának

Hová merült el szép szemed világa?
Mi az, mit kétes távolban keres?
Talán a múlt idők setét virága,
Min a csalódás könnye rengedez?
Tán a jövőnek holdas fátyolában
Ijesztő képek réme jár feléd,
S nem bízhatol sorsodnak jóslatában,
Mert egyszer azt csalúton kereséd?

Nézd a világot: annyi milliója,
S köztük valódi boldog oly kevés.
Ábrándozás az élet megrontója,
Mely, kancsalúl, festett egekbe néz.
Mi az, mi embert boldoggá tehetne?
Kincs? hír? gyönyör? Legyen bár mint özön,
A telhetetlen elmerülhet benne,
S nem fogja tudni, hogy van szívöröm.
Kinek virág kell, nem hord rózsaberket;
A látni vágyó napba nem tekint;
Kéjt vesz, ki sok kéjt szórakozva kerget:
Csak a szerénynek nem hoz vágya kint.
Ki szívben jó, ki lélekben nemes volt,
Ki életszomját el nem égeté,
Kit gőg, mohó vágy s fény el nem varázsolt,
Földön honát csak olyan lelheté.
Ne nézz, ne nézz hát vágyaid távolába:
Egész világ nem a mi birtokunk;
Amennyit a szív felfoghat magába,
Sajátunknak csak annyit mondhatunk.
Múlt és jövő nagy tenger egy kebelnek,
Mégférhetetlen oly kicsin tanyán;
Hullámin holt fény s ködvárak lebegnek,
Zajától felrémül a szívmagány.
Ha van mihez bizhatnod a jelenben,
Ha van mit érezz, gondolj és szeress,
Maradj az élvvel kínáló közelben,
S tán szebb, de csalfább távont ne keress,
A birhatót ne add el álompénzen,
Melyet kezedbe hasztalan szorítsz:
Várt üdvöd kincse bánat ára lészen,
Ha kart hizelgő ábrándokra nyitsz.
Hozd, oh hozd vissza szép szemed világát;
Úgy térjen az meg, mint elszállt madár,

Mely visszajő, ha meglelé zöld ágát,
Egész erdő viránya csalja bár.
Maradj közöttünk ifju szemeiddel,
Barátod arcán hozd fel a derűt:
Ha napja lettél, szép delét ne vedd el,
Ne adj helyette bánatot, könnyűt.

(1843)

Éj és csillag

Éj vagyok, te csillag,
Fényes és hideg,
Én setét a bútól
S vágy miatt beteg.

Általad homályom
Fájva összereng,
Míg fölötte arcod
Istensége leng.

Szép sugáraidtól
El nem alhatom,
Mégis éber kínnal
Hozzád álmodom;

Fel kívánom vinni
Amit rejt a hit,
A föld gyermekének
Édes titkait,

Mit nem esküdött szó,
Nem sugott ajak,
Amit bánat és éj
Gondolhattanak.

Fel kívánom vinni

Gyászos arcomat,
Hogy világosabb légy
Árnyékom miatt.

S mint inkább leendek
Bútól fekete,
Annyival dicsőbben
Kezddj ragyogni te.

El kívánok veszni
Fényben általad:
Érezzem csak egyszer,
Egyszer lángodat.

(1841)

Gondolatok a könyvtárban

Hová lépsz most, gondold meg, oh tudós,
Az emberiségnek elhányt rongyain
Komor betűkkel, mint a téli éj,
Leírva áll a rettentő tanulság:
"Hogy míg nyomorra milliók születnek,
Néhány ezernek jutna üdv a földön,
Ha istenésszel, angyal érzelemmel
Használni tudnák éltök napjait."
Miért e lom? hogy mint juh a gyepen
Legeljünk rajta? s léha tudománytól
Zabáltan elhenyéjünk a napot?
Az isten napját! nemzet életét!
Miért e lom? szagáról ismerem meg
Az állatember minden bűneit.
Erény van írva e lapon; de egykor
Zsivány ruhája volt. S amott?
Az ártatlanság boldog napjai
Egy eltépett szűz gyöngye öltönyén,
Vagy egy dühös bujának pongyoláján.

És itt a törvény - véres lázadók
Hamis bírák és zsarnokok mezéből
Fehérre mosdott könyvnek lapjain.
Emitt a gépek s számok titkai!
De akik a ruhát elszaggtaták
Hogy majd belőle csinos könyv legyen,
Számon kívül maradtak: Ixion
Bőszült vihartól űzött kerekén
Örvény nyomorban, vég nélkül kerengők.
Az örült ágyán bölcs fej álmodik;
A csillagászat egy vak koldus asszony
Condráin méri a világokat:
Világ és vakság egy hitvány lapon!
Könyv lett a rabnép s gyávák köntöséből
S most a szabadság és a hősi kor
Beszéli benne nagy történetét.
Hűség, barátság aljas hitszegők
Gunyáiból készült lapon regél.
Irtózatos hazudság mindenütt!
Az írt betűket a sápadt levél
Halotti képe kárhóztatja el.
Országok rongya! könyvtár a neved,
De hát hol a könyv mely célhoz vezet?
Hol a nagyobb rész boldogsága? - Ment-e
A könyvek által a világ elébb?
Ment, hogy minél dicsőbbek népei,
Salakjok annál borzasztóbb legyen,
S a rongyos ember bőszült kebele
Dögvészt sohajtson a hír nemzetére.
De hát ledöntsük, amit ezredek
Ész napvilága mellett dolgozának?
A bölcsek és a költők műveit,
S mit a tapasztalás arany
Bányáiból kifejtett az idő?

Hány fényes lélek tépte el magát,
Virrasztott a sziv égő romja mellett,
Hogy tévedt, sujtott embertársinak
Irányt adjon s erőt, vigasztalást.
Az el nemn ismert érdem hősei,
Kiket - midőn már elhunytak s midőn
Ingyen tehetette - csúfos háladattal
Kezdett imádni a galád világ,
Népboldogító eszmék vértanúi
Ők mind e többi rongykereskedővel,
Ez únt fejek - s e megkorhadt szivekkel,
Rosz szenvedélyek oktatóival
Ők mind együtt - a jók a rosztól -
Egy máglya üszkén elhamvadjanak?
Oh nem, nem! amit mondtam, fájdalom volt,
Hogy annyi elszánt lelkek fáradalma,
Oly fényes elmék a sár fiait
A súlyedéstől meg nem mentheték!
Hogy még alig bír a föld egy zugot,
Egy kis virányt a pusztán homokon
Hol legkelendőbb név az emberé,
Hol a teremtés ősi jogai
E névhez "ember!" advák örökül -
Kivéve aki feketén született,
Mert azt baromnak tartják e dicsők
S az isten képét szíjjal ostromozzák.
És mégis - mégis fáradozni kell.
Egy újabb szellem kezd felküzdeni,
Egy új irány tör át a lelkeken:
A nyers fajokba tisztább érzeményt
S gyümölcsözőbb eszméket oltani,
Hogy végre egymást szívben átkarolják,
S uralkodják igazság, szeretet.
Hogy a legelső pár is kunyhájában

Mondhassa bizton: nem vagyok magam!
Testvérim vannak, számos milliók;
Én védem őket, ők megvédnek engem.
Nem félek tőled, sors, bármit akarsz.
Ez az, miért csüggedni nem szabad.
Rakjuk le, hangyaszorgalommal, amit
Agyunk az ihlett órákban teremt.
S ha összehordtunk minden kis követ,
Építsük egy újabb kor Babelét,
Míg oly magas lesz, mint a csillagok.
S ha majd benéztünk a menny ajtaján,
Kihallhatók az angyalok zenéjét,
És földi vérünk minden csepjei
Magas gyönyörnek lángjától hevültek,
Menjünk szét mint a régi nemzetek,
És kezdjünk újra túrni és tanulni.
Ez hát a sors és nincs vég semmiben?
Nincs és nem is lesz, míg a föld ki nem hal
S meg nem kövülnek élő fiai.
Mi dolgunk a világon? küzdeni,
És tápot adni lelki vágyainknak.
Ember vagyunk, a föld s az ég fia.
Lelkünk a szárny, mely ég felé viszen,
S mi ahelyett, hogy törnénk fölfelé,
Unatkozunk s hitvány madár gyanánt
Posvány iszapját szopva éldegéljünk?
Mi dolgunk a világon? küzdeni
Erőnk szerint a legnemesbekért.
Előttünk egy nemzetnek sorsa áll.
Ha azt kivíttuk a mély sülyedésből
S a szellemharcok tiszta sugaránál
Olyan magasra tettük, mint lehet,
Mondhatjuk, térvén őseink porához:
Köszönjük élet! áldomásodat,

Ez jó mulatság, férfi munka volt!

(1844)

Az emberek

1

Hallgassatok, ne szóljon a dal,
Most a világ beszél,
S megfagynak forró szárnyaikkal
A zápor és a szél, Könyzápor, melyet bánat hajt,
Szél, melyet emberszív sohajt.
Hiába minden: szellem, bűn, erény;
Nincsen remény!

2

Hallátok a mesét: a népnek
Atyái voltak,
S amint atyáik vétkezének,
Ők úgy hullottanak:
A megmaradt nép fölsüvölt:
Törvényt! s a törvény újra ölt.
Bukott a jó, tombolt a gaz merény:
Nincsen remény!

3

És jöttek a dicsők, hatalmas
Lábok törvény felett.
Volt munka: pusztított a vas!
S az ember kérkedett.
S midőn dicsői vesztenek,
Bújában egymást marta meg.
S a hír? villám az inség éjjelén:
Nincsen remény!

4

És hosszú béke van s az ember
Rémítő szapora,
Talán hogy a dögvésznek egyszer
Dicsőbb legyen tora:
Sovár szemmel néz ég felé,
Mert hajh a föld! az nem övé,
Neki a föld még sírnak is kemény:
Nincsen remény!

5

Mi dús a föld, s emberkezek még
Dúsabbá teszik azt,
És mégis szerte dúl az inség
S rút szolgaság nyomaszt.
Így kell-e lenni? vagy ha nem,
Mért oly idős e gyötrelmem?
Mi a kevés? erő vagy az erény?
Nincsen remény!

6

Istentelen frigy van közötted,
Ész és rossz akarat!
A butaság dühét növeszted,
Hogy lázítson hadat.
S állat vagy ördög, düh vagy ész,
Bármelyik győz, az ember vész:
Ez örült sár, ez istenarcu lény!
Nincsen remény!

Az ember fáj a földnek; oly sok
 Harc - s békeév után
 A testvérgyűlölési átok
 Virágzik homlokán;
 S midőn azt hinnők, hogy tanúl,
 Nagyobb bünt forral álnokúl.
 Az emberfaj sárkányfog-vetemény:
 Nincsen remény! nincsen remény!

(1846)

Emlékkönyvbe

Szólj, gondolj, tégy jót s minden szó, gondolat és tett
 Tiszta tükörként fog visszamosolygani rád.

(1839)

Előszó

Midőn ezt írtam, tiszta volt az ég.
 Zöld ág virított a föld ormain.
 Munkában élt az ember mint a hangya:
 Küzdött a kéz, a szellem működött,
 Lángolt a gondos ész, a szív remélt,
 S a béke izzadt homlokát törölvén
 Meghozni készült a legszebb jutalmat,
 Az emberüdvöt, melyért fáradozott.
 Ünnepre fordúlt a természet, ami
 Szép és jeles volt benne, megjelent.

Öröm - s reménytől reszketett a lég,
 Megszülni vágyván a szent szózatot,
 Mely által a világot mint egy új, egy
 Dicsőbb teremtés hangján üdvözölje.
 Hallottuk a szót. Mélység és magasság
 Viszhangozák azt. S a nagy egyetem
 Megszünt forogni egy pillantatig.

Mély csend lön, mint szokott a vész előtt.

A vész kitört. Vérfagyaló keze
Emberfejekkel lapdázott az égre,
Emberszivekben dúltak lábai.
Lélekzetétől meghervadt az élet,
A szellemek világa kialutt,
S az elsötétült égnek arcain
Vad fénnel a villámok rajzolák le
Az ellenséges istenek haragját.
És folyton-folyvást ordított a vész,
Mint egy veszetté bősziült szörnyeteg.
Amerre járt, irtóztató nyomában
Szétszaggatott népeknek átkai
Sohajtanak fel csonthalmok közül;
És a nyomor gyámoltalan fejét
Elhamvadt városokra fekteti.
Most tél van és csend és hó és halál.
A föld megőszült;
Nem hajszálanként, mint a boldog ember,
Egyszerre őszült az meg, mint az isten,
Ki megteremtven a világot, embert,
E félig istent, félig állatot,
Elborzadott a zordon mű felett
És bánatában ősz lett és öreg.

Majd eljön a hajfodrász, a tavasz,
S az agg föld tán vendéghajat veszen,
Virágok bársonyába öltözik.
Üvegszemén a fagy fölengedend,
S illattal elkendőzött arcain
Jókedvet és ifjuságot hazud:
Kérdjétek akkor ezt a vén kacért,
Hová tevé boldogtalan fiait?

(1850-1851)

Az ember élete

Mint az érett gyümölcs,
Az élet fájáról
Hull a fáradt ember,
Midőn órája szól.

S erény vagy bűn, öröm
Vagy bánat, miben élt,
Sírjánál írva lesz,
A nép ítéletén.

De mint dúlt lant után
A megtört zengemény:
Úgy vész el sok derék
Pályája közepén.

Hiába volt dicső
Ifjú, szép és erős:
A társaságban gyöngy
A pályán elszánt hős.

Hiába volt gyönyör,
Hölgynek, ki látta őt,
Maga, merész öröm
A honfiak előtt.

Míg más kincset sovárg:
Ő boldogságban élt,
Ha fensőbb vágyakért
Adhatta életét.

Önzetlen áldozat
Volt tiszta élete:
Az embereknek üdv,

Magának dics köre.

S ha lelke húrjait
Az élet megüté,
Oly kedves volt a hang,
Mint a legszebb dalé.

Hiába! mennie
Kellett idő előtt,
Kérlelhetetlenül,
A sír lehúzta őt.

De aki ennyit élt,
Sír el nem temeti,
Sírját a hála szent
Kezekkel öleli.

Emléke oltva van
A földbe, melyen élt,
Mélyen bocsátja be
Megáldott gyökerét.

S midőn magasra nőtt,
A fának sudarán
Ragyognak tettei
Arany gyümölcs gyanánt.

S idő és a világ
Bevégzik a művet,
Mit véghez jutni sors
S élet nem engedett.

(1854)

A vén cigány

Húzd rá cigány, megittad az árát,
Ne lógasd a lábadat hiába;
Mit ér a gond kenyéren és vizen,
Tölts hozzá bort a rideg kupába.
Mindig így volt e világi élet,
Egyszer fázott, másszor lánggal égett;
Húzd, ki tudja meddig húzhatod,
Mikor lesz a nyútt vonóbul bot,
Sziv és pohár tele búval, borral,
Húzd rá cigány, ne gondolj a gonddal.

Véred forrjon mint az örvény árja,
Rendüljön meg a velő agyadban,
Szemed égjen mint az üstökös láng,
Húrod zengjen vésznél szilajabban,
És keményen mint a jég verése,
Odalett az emberek vetése.
Húzd, ki tudja meddig húzhatod,
Mikor lesz a nyútt vonóbul bot,
Sziv és pohár tele búval, borral,
Húzd rá cigány, ne gondolj a gonddal.

Tanulj dalt a zengő zivatartól,
Mint nyög, ordít, jajgat, sír és bömböl,
Fákat tép ki és hajókat tördel,
Életet fojt, vadat és embert öl;
Háború van most a nagy világban,
Isten sírja reszket a szent honban.
Húzd, ki tudja meddig húzhatod,
Mikor lesz a nyútt vonóbul bot,
Sziv és pohár tele búval, borral,
Húzd rá cigány, ne gondolj a gonddal.

Kié volt ez elfojtott sohajtás,
Mi üvölt, sír e vad rohanatban,
Ki dörömböl az ég boltozatján,
Mi zokog mint malom a pokolban,
Hulló angyal, tört szív, őrült lélek,
Vert hadak vagy vakmerő remények?
Húzd, ki tudja meddig húzhatod,
Mikor lesz a nyútt vonóbul bot,
Sziv és pohár tele búval, borral,
Húzd rá cigány, ne gondolj a gonddal.

Mintha újra hallanók a pusztán
A lázadt ember vad keserveit,
Gyilkos testvér botja zuhanását,
S az első árvák sirbeszédeit,
A keselynek szárnya csattogását,
Prometheusz halhatatlan kínját.
Húzd, ki tudja meddig húzhatod,
Mikor lesz a nyútt vonóbul bot:
Sziv és pohár tele búval, borral,
Húzd rá cigány, ne gondolj a gonddal.

A vak csillag, ez a nyomoru föld
Hadd forogjon keserű levében,
S annyi bűn, szenny s ábrándok dühétől
Tisztuljon meg a vihar hevében,
És hadd jöjjön el Noé bárkája,
Mely egy uj világot zár magába.
Húzd, ki tudja meddig húzhatod,
Mikor lesz a nyútt vonóbul bot:
Sziv és pohár tele búval, borral,
Húzd rá cigány, ne gondolj a gonddal.

Húzd, de mégse, - hagyj békét a húrnak,

Lesz még egyszer ünnep a világon,
Majd ha elfárad a vész haragja,
S a viszály elvérzik a csatákon,
Akkor húzd meg újra lelkesedve,
Isteneknek teljék benne kedve.
Akkor vedd fel újra a vonót,
És derüljön zordon homlokod,
Szűd teljék meg az öröm borával,
Húzd, s ne gondolj a világ gondjával.

(1854)

Fogytán van napod

Fogytán van a napod,
Fogytán van szerencséd,
Ha volna is, minek?
Nincs ahova tennéd.
Véred megsűrűdött,
Agyvelőd kiapadt,
Fáradt vállaidról
Vén gunyád leszakadt.
Fogytán van erszényed,
Fogytán van a borod,
Szegény magyar költő,
Mire virradsz te még?
Van-e még reménység,
Lesz-e még hajnalod?
Férfi napjaidban
Hányszor álmodoztál,
Büszke reményekkel
Kényedre játszottál! . . .

(1855?)

Petőfi Sándor

Befordúltam a konyhába,

Befordúltam a konyhára,
Rágyujtottam a pipára...
Azaz rágyujtottam volna,
Hogyha már nem égett volna.

A pipám javában égett,
Nem is mentem én a végett!
Azért mentem, mert megláttam,
Hogy odabenn szép leány van.

Tüzet rakott eszemadta,
Lobogott is, amint rakta;
Jaj de hát még szeme párja,
Annak volt ám nagy a lángja!

Én beléptem, ő rámnézett,
Aligha meg nem igézett!
Égő pipám kialudott,
Alvó szívem meggyúladott.

(1843)

Megy a juhász számáron,

Megy a juhász számáron,
Földig ér a lába;
Nagy a legény, de nagyobb
Boldogtalansága.

Gyepes hanton furulyált,

Legelészett nyája.
Egyszercsak azt hallja, hogy
Haldoklik babája.

Fölpattan a számárra,
Hazafelé vágat;
De már későn érkezett,
Csak holttestet láthat.

Elkeseredésében
Mi telhetett tőle?
Nagyot ütött botjával
A számár fejére.

(1844)

Temetésre szól az ének,

Temetésre szól az ének,
Temetőbe kit kísérnek?
Akárki! már nem földi rab,
Nálam százszorta boldogabb.

Itt viszik az ablak alatt;
Be sok ember sírva fakadt!
Mért nem visznek engemet ki,
Legalább nem sírna senki.

(1843)

Egy estém otthon,

Borozgatánk apámmal;
Ivott a jó öreg,

S a kedvemért ez egyszer -
Az isten áldja meg!

Soká nem voltam otthon,
Oly rég nem láta már,
Úgy megvénült azóta -
Hja, az idő lejár.

Beszéltünk erről, arról,
Amint nyelvünkre jött;
Még a színészetről is
Sok más egyéb között.

Szemében "mesterségem"
Most is nagy szálla még;
Előítéletét az
Évek nem szüntették.

"No csak hitvány egy élet
Az a komédia!"
Fülemnek ily dicsérést
Kellett hallgatnia.

"Tudom, sokat koplaltál,
Mutatja is szined.
Szeretném látni egyszer,
Mint hány sz bukfeneket."

Én műértő beszédit
Mosolygva hallgatám;
De ő makacs fej! föl nem
Világosíthatám.

Továbbá elszavaltam

Egy bordalom neki;
S nagyon, nagyon örültem,
Hogy megnevetteti.

De ő nem tartja nagyra,
Hogy költő fia van;
Előtte minden ilyes
Dolog haszontalan.

Nem is lehet csodálni!
Csak húsvágáshoz ért;
Nem sok hajszála hullt ki
A tudományokért.

Utóbb, midőn a bornak
Edénye kiürült,
Én írogatni kezdtem,
Ő meg nyugonni dült.

De ekkor száz kérdéssel
Állott elő anyám;
Felelnem kelle - hát az
Írást abban hagyám.

És vége-hossza nem lett
Kérdezgetésinek;
De nekem e kérdések
Olyan jól estenek.

Mert mindenik tükör volt,
Ahonnan láthatám:
Hogy a földön nekem van
Legszeretőbb anyám!

(1844)

Füstbe ment terv

Egész uton - hazafelé -
Azon gondolkodám:
Miként fogom szólítani
Rég nem látott anyám?

Mit mondok majd először is
Kedvest, szépet neki?
Midőn, mely bölcsőm ringatá,
A kart terjeszti ki.

S jutott eszembe számtalan
Szebbnél-szebb gondolat,
Mig állni látszék az idő,
Bár a szekér szaladt.

S a kis szobába toppanék...
Röpült felém anyám...
S én csüggttem ajkán... szótlanúl...
Mint a gyümölcs a fán.

(1844)

Az alföld

Mit nekem te zordon Kárpátoknak
Fenyvesekkel vadregényes tája!
Tán csodállak, ámde nem szeretlek,
S képzetem hegyvölgyedet nem járja.

Lenn az alföld tengersík vidékin
Ott vagyok honn, ott az én világom

Börtönéből szabadult sas lelkem,
Ha a rónák végtelenjét látom.

Felröpülök ekkor gondolatban
Túl a földön felhők közelébe,
S mosolyogva néz rám a Dunától
A Tiszáig nyúló róna képe.

Délibábos ég alatt kolompol
Kis-Kunságnak száz kövér gulyája;
Deleléskor hosszú gémü kútnál
Széles vályu kettős ága várja.

Méneseznek nyargaló futása
Zúg a szélben, körmeik dobognak,
S a csikósok kurjantása hallik
S pattogása hangos ostoroknak.

A tanyáknál szellők lágy ölében
Ringatózik a kalászos búza,
S a smaragdnak eleven színével
A környéket vígan koszorúzza.

Idejárnak szomszéd nádasokból
A vadlúdak esti szürkületben,
És ijedve kelnek légi útra,
Hogyha a nád a széltől meglebben.

A tanyákon túl a puszta mélyén
Áll magányos, dőlt kéményü csárda;
Látogatják a szomjas betyárok,
Kecskemétre menvén a vásárra.

A csárdánál törpe nyárfaerdő

Sárgul a királydinnyés homokban;
Odafészkel a visító vércse,
Gyermekektől nem háborgatottan.

Ott tenyészik a bús árvalányhaj
S kék virága a szamárlenyeérnek;
Hús tövéhez déli nap hevében
Megpihenni tarka gyíkok térnek.

Messze, hol az ég a földet éri,
A homályból kék gyümölcsfák orma
Néz, s megettök, mint halvány ködoszlop,
Egy-egy város templomának tornya. -

Szép vagy, alföld, legalább nekem szép!
Itt ringatták bölcsöm, itt születtem.
Itt borúljon rám a szemfödél, itt
Domborodjék a sír is fölöttem.

(1844)

A virágnak megtiltani nem lehet

A virágnak megtiltani nem lehet,
Hogy ne nyílják, ha jön a szép kikelet;
Kikelet a lány, virág a szerelem,
Kikeletre virítani kénytelen.

Kedves babám, megláttalak, szeretlek!
Szeretője lettem én szép lelkednek -
Szép lelkednek, mely mosolyog szelíden
Szemeidnek bűvös bájos tükrében.

Titkos kérdés keletkezik szivemben:

Mást szeretsz-e, gyöngyvirágom, vagy engem?

Egymást űzi bennem e két gondolat,
Mint ősszel a felhő a napsugarat.

Jaj ha tudnám, hogy másnak vár csókjára

Tündér orcád tejben úszó rózsája:
Bujdosója lennék a nagy világnak,
Vagy od'adnám magamat a halálnak.

Ragyogj reám, boldogságom csillaga!

Hogy ne legyen életem bús éjszaka;
Szeress engem, szívem gyöngye, ha lehet,
Hogy az isten áldja meg a lelkedet.

(1843)

A négyökrös szekér

Nem Pesten történt, amit hallotok.

Ott ily regényes dolgok nem történnek.

A társaságnak úri tagjai

Szekérre ültek és azon menének.

Szekéren mentek, de ökörszekéren.

Két pár ökör tevé a fogatot.

Az országúton végig a szekérrel

A négy ökör lassacskán ballagott.

Világos éj volt. A hold fenn vala;

Halványan járt a megszakadt felhőkben,

Miként a bús hölgy, aki férjinek

Sírhalmát keresi a temetőben.

Kalmár szellő járt a szomszéd mezőkön.

S vett a füvektől édes illatot.

Az országúton végig a szekérrel

A négy ökör lassacskán ballagott.

A társaságban én is ott valék,
S valék szomszédja épen Erzsikének,
A társaságnak többi tagjai
Beszélgetének s énekelgetének.
Én ábrándoztam s szóltam Erzsikéhez:
"Ne válasszunk magunknak csillagot?"
Az országúton végig a szekérrel
A négy ökör lassacskán ballagott.

"Ne válasszunk magunknak csillagot?"
Szólék én ábrándozva Erzsikéhez,
"A csillag vissza fog vezetni majd
A mult időknek boldog emlékéhez,
Ha elszakaszt a sors egymástul minket."
S választottunk magunknak csillagot.
Az országúton végig a szekérrel
A négy ökör lassacskán ballagott.

(1845)

Álltam sírhalma mellett

Álltam sírhalma mellett
Keresztbefont kezekkel...
Mozdúlatlan szoborként...
A dombra szögzött szemmel.

Áll a hajós a parton
S a tengeren tekint szét,
Mely koldussá tevé, mely
Elvette minden kincsét.

(1845)

Mögöttem a múlt

Mögöttem a múlt szép kék erdősége,
Elöttem a jövő szép zöld vetése;
Az mindig messze, és mégsem hagy el,
Ezt el nem érem, bár mindig közel.
Ekkép vándorlok az országuton,
Mely puszta, vadon,
Vándorlok csüggedetten
Az örökkétartó jelenben.

(1846)

Éj van

Éj van, csend és nyugalomnak éje,
A magas menny holdas, csillagos;
Szőke gyermek, kékszemű kökényfa,
Drágagyöngyöm! mit csinálsz te most?

Engem édes álmok környekeznek,
De nem alszom, ébren álmodom.
Minden álman egy fényes királyság,
S koronája te vagy, angyalom!

Be szeretném most, ha lopni tudnék.
A lopás bármily rút lelki folt!
Meglopnám az álmak kincstárát, hogy
Gazdagítsam a szegény valót.

(1845)

Fa leszek, ha

Fa leszek, ha fának vagy virága.
Ha harmat vagy: én virág leszek.
Harmat leszek, ha te napsugár vagy...
Csak, hogy lényink egyesüljenek.

Ha, leányka, te vagy a mennyország:
Akkor én csillagá változom.
Ha, leányka, te vagy a pokol: (hogyan
Egyesüljünk) én elkárhozom.

(1845)

Itt állok a rónaközépen

Itt állok a rónaközépen,
Mint a szobor, merően.
A pusztát síri csend fődé el,
Mint elfödik a halottat szemfödéllel.
Nagymessze tőlem egy ember kaszál;
Mostan megáll,
S köszörűli a kaszát...
Pengése hozzám nem hallatszik át,
Csak azt látom: mint mozog a kéz.
És most idenéz,
Engem bámul, de én szemem sem mozdítom...
Mit gondolhat, hogy én miről gondolkodom?

(1846)

Téli világ

Megölte valaki magát,
Az hozta ezt a rút időt.
Fuj a szél, táncol a tányér

A borbélyműhelyek előtt.
Hol a boldogság mostanában?
Barátságos meleg szobában.

A napszámos, napszámosné
Tuskót fűrészsel és hasít;
Daróc pólyában gyermekök
A szélvésszel versenyt visít.
Hol a boldogság mostanában?
Barátságos meleg szobában.

Jár nagy léptekkel föl s alá
A katona az őrhelyen,
És számlálgatja lépteit;
Kínjában mást mit is tegyen?
Hol a boldogság mostanában?
Barátságos meleg szobában.

A hosszulábu drótostót
Kopott gubáját cepeli;
Az orra érett paprika,
S hidegtől folynak könnyei.
Hol a boldogság mostanában?
Barátságos meleg szobában.

Barangol a vándorszínész
Egy falutól a másikig;
Meleg ruhája nincs ugyan,
De mindazáltal éhezik.
Hol a boldogság mostanában?
Barátságos meleg szobában.

Hát a cigány?... vacog foga
A rongyos sátorok alatt;

Kopogtat a szél és bemegy,
Bár a cigány nem szól: szabad!
Hol a boldogság mostanában?
Barátságos meleg szobában.

Megölte valaki magát,
Az hozta ezt a rút időt.
Fuj a szél, táncol a tányér
A borbélyműhelyek előtt.
Hol a boldogság mostanában?
Barátságos meleg szobában.

(1845)

Egy gondolat bánt engemet

Egy gondolat bánt engemet:
Ágyban, párnák közt halni meg!
Lassan hervadni el, mint a virág,
Amelyen titkos féreg foga rág;
Elfogyni lassan, mint a gyertyaszál,
Mely elhagyott, üres szobában áll.
Ne ily halált adj, istenem,
Ne ily halált adj énnekem!
Legyek fa, melyen villám fut keresztül,
Vagy melyet szélvész csavar ki tövestül;
Legyek kőszirt, mit a hegyről a völgybe
Eget-földet rázó mennydörgés dönt le... -
Ha majd minden rabszolga-nép
Jármát megunva síkra lép
Pirosló arccal és piros zászlókkal
És a zászlókon eme szent jelszóval:
"Világ szabadság!"
S ezt elharsogják,
Elharsogják kelettől nyugatig,

S a zsarnokság velök megütközik:
Ott essem el én,
A harc mezején,
Ott folyjon az ifjui vér ki szivembül,
S ha ajkam örömteli végszava zendül,
Hadd nyelje el azt az acéli zörej,
A trombita hangja, az ágyudörej,
S holttestemen át
Fújó paripák
Száguldjanak a kivívott diadalra,
S ott hagyjanak engemet összetiporva. -
Ott szedjék össze elszórt csontomat,
Ha jön majd a nagy temetési nap,
Hol ünnepélyes, lassu gyász-zenével
És fátyolos zászlók kíséretével
A hősokeket egy közös sírnak adják,
Kik érted haltak, szent világszabadság!
(1846)

Az ítélet

A történeteket lapozám s végére jutottam,
És mi az emberiség története? vérfolyam, amely
Ködbevesző szikláibul a hajdanna ered ki,
És egyhosszában szakadatlan foly le korunkig,
Azt ne higyétek, hogy megszűnt már. Nincs pihenése
A megeredt árnak, nincsen, csak a tenger ölében.
Vértengerbe szakad majd a vér hosszú folyója.
Rettenetes napokat látok közeledni, minőket
Eddig nem látott a világ; s a mostani béke
Ez csak ama sírcsend, amely villámnak utána
A földrendítő mennydörgést szokta előzni.
Látom fátyolodat, te sötét mélytitku jövendő,
És, meggyujtván a sejtés tündéri tüzét, e

Fátyolon átlátok, s attól, ami ott van alatta,
Borzadok, iszonyodom, s egyszersmind kedvre derülök
 És örülök szilajan. A háború istene újra
Fölveszi páncélját s kardját markába szorítván
 Lóra ül és végigszáguld a messze világon,
 És a népeket, eldöntő viadalra, kihíja.
Két nemzet lesz a föld ekkor, s ez szembe fog állni:
 A jók s a gonoszak. Mely eddig veszte örökké,
 Győzni fog itt a jó. De legelső nagy diadalma
 Vértengerbe kerül. Mindegy. Ez lesz az ítélet,
 Melyet ígért isten, próféták ajkai által.
 Ez lesz az ítélet, s ez után kezdődik az élet,
 Az örök üdvesség; s érette a mennybe röpülnünk
Nem lesz szükség, mert a menny fog a földre leszállni.
(1847)

A XIX. század költői

Ne fogjon senki könnyelműen
 A húrok pengetéséhez!
Nagy munkát vállal az magára,
 Ki most kezébe lantot vesz.
Ha nem tudsz mást, mint eldalolni
 Saját fájdalmad s örömed:
Nincs rád szüksége a világnak,
 S azért a szent fát félretedd.

Pusztában bujdosunk, mint hajdan
 Népével Mózes bujdosott,
S követte, melyet isten küld
 Vezérül, a lángoszlopot.
Ujabb időkben isten ilyen
 Lángoszlopoknak rendelé
A költőket, hogy ők vezessék

A népet Kánaán felé.

Előre hát mind, aki költő,
A néppel tűzön-vízen át!
Átok reá, ki elhajtja
Kezéből a nép zászlaját.
Átok reá, ki gyávaságból
Vagy lomhaságból elmarad,
Hogy, míg a nép küzd, fárad, izzad,
Pihenjen ő árnyék alatt!

Vannak hamis próféták, akik
Azt hirdetik nagy gonoszan,
Hogy már megállhatunk, mert itten
Az ígéretnek földje van.
Hazugság, szentelen hazugság,
Mit milliók cáfolnak meg,
Kik nap hevében, éhen-szomjan,
Kétségbeesve tengenek.

Ha majd a bőség kosarából
Mindenki egyaránt vehet,
Ha majd a jognak asztalánál
Mind egyaránt foglal helyet,
Ha majd a szellem napvilága
Ragyog minden ház ablakán:
Akkor mondhatjuk, hogy megálljunk,
Mert itt van már a Kánaán!

És addig? addig nincs megnyugvás,
Addig folyvást küszködni kell. -
Talán az élet, munkáinkért,
Nem fog fizetni semmivel,
De a halál majd szemeinket

Szelíd, lágy csókkal zárja be,
S virágkötéssel, selyempárnán
Bocsát le a föld mélyibe.

(1847)

Beszél a fákkal a bús őszi szél

Beszél a fákkal a bús őszi szél,
Halkan beszélget, nem hallhatni meg;
Vajon mit mond nekik? beszédire
A fák merengve rázzák fejüket.
Dél s est között van idő, nyujtózom
A pamlagon végig kényelmesen...
Keblemre hajtva fejcskáját, alszik
Kis feleségem mélyen, csendesen.

Egyik kezemben édes szendergőm
Szelídeden hullámozó kebele,
Másik kezemben imakönyvem: a
Szabadságháborúk története!
Minden betűje üstökös csillagként
Nyargal keresztül magas lelkemen...
Keblemre hajtva fejcskáját, alszik
Kis feleségem mélyen, csendesen.

Arany csal s ostor kerget tégedet
A zsarnokért megvívni, szolganép,
És a szabadság? egyet mosolyog,
S mind, aki híve, a harctérre lép,
S érette, mint a szép lánytól virágot,
Sebet, halált oly jókedvvel veszen...
Keblemre hajtva fejcskáját, alszik
Kis feleségem mélyen, csendesen.

Hány drága élet hullt már érted el,
Oh szent szabadság! és mi haszna van?

De lesz, ha nincs: tiéd a diadal
Majd a csatáknak utósóiban,
S halottaidért bosszut is fogsz állni,
S a bosszuállás rettentő leszen!...
Keblemre hajtva fejecskéjét, alszik
Kis feleségem mélyen, csendesen.

Vérpanoráma leng előttem el,
A jövő kor jelenései,
Saját vérök tavába fúlnak bé
A szabadságnak ellenségei!...
Egy kis mennydörgés szívem dobogása,
S villámok futnak által fejemen,
S keblemre hajtva fejecskéjét, alszik
Kis feleségem mélyen, csendesen.

(1847)

Szeptember végén

Még nyílnak a völgyben a kerti virágok,
Még zöldel a nyárfa az ablak előtt,
De látod amottan a téli világot?
Már hó takarja el a bérci tetőt.
Még ifju szívemben a lángsugarú nyár
S még benne virít az egész kikelet,
De íme sötét hajam őszebe vegyül már,
A tél dere már megüté fejemet.

Elhull a virág, eliramlik az élet...
Úlj, hitvesem, úlj az ölembe ide!
Ki most fejedet kebelemre tevéd le,
Holnap nem omolsz-e sirom fölibe?

Oh mondd: ha előbb halok el, tetemimre
Könnyezve borítasz-e szemfödelet?
S rábíthat-e majdan egy ifju szerelme,
Hogy elhagyod érte az én nevemet?

Ha eldobod egykor az özvegyi fátyolt,
Fejfámra sötét lobogóul akaszd,
Én feljövök érte a síri világból
Az éj közepén, s oda leviszem azt,
Letörlni véle könnyűimet érted,
Ki könnyeden elfeledéd hivedet,
S e szív sebeit bekötözni, ki téged
Még akkor is, ott is, örökre szeret!

(1847)

Reszket a bokor mert

Reszket a bokor, mert
Madárka szállott rá.
Reszket a lelkem, mert
Eszembe jutottál,
Eszembe jutottál,
Kicsiny kis leányka,
Te a nagy világnak
Legnagyobb gyémántja!

Teli van a Duna,
Tán még ki is szalad.
Szivemben is alig
Fér meg az indulat.
Szeretsz, rózsaszálam?
Én ugyan szeretlek,
Apád-anyád nálam
Jobban nem szerethet.

Mikor együtt voltunk,
Tudom, hogy szerettél.
Akkor meleg nyár volt,
Most tél van, hideg tél.
Hogyha már nem szeretsz,
Az isten áldjon meg,
De ha még szeretsz, úgy
Ezerszer áldjon meg!

(1846)

Itt van az ősz, itt van újra

Itt van az ősz, itt van újra,
S szép, mint mindig, énnékem.
Tudja isten, hogy mi okból
Szeretem? de szeretem.

Kiülök a dombtetőre,
Innen nézek szerteszét,
S hallgatom a fák lehulló
Levelének lágy nesztét.

Mosolyogva néz a földre
A szelíd nap sugara,
Mint elalvó gyermekére
Néz a szerető anya.

És valóban ősszel a föld
Csak elalszik, nem hal meg;
Szeméből is látszik, hogy csak
Álmos ő, de nem beteg.

Levetette szép ruháit,

Csendesen levetkezett;
Majd felöltözik, ha virrad
Reggele, a kikelet.

Aludjál hát, szép természet,
Csak aludjál reggelig,
S álmodj olyakat, amikben
Legnagyobb kedved telik.

Én ujjam hegyével halkán
Lantomat megpenditem,
Altató dalod gyanánt zeng
Méla csendes énekem. -

Kedvesem, te űlj le mellém,
Űlj itt addig szótlánul,
Míg dalom, mint tó fölött a
Suttogó szél, elvonúl.

Ha megcsókolsz, ajkaimra
Ajksodat szép lassan tedd,
Föl ne keltsük álmából a
Szendergő természetet.

(1848)

Minek nevezzelek?

Minek nevezzelek,
Ha a merengés alkonyában
Szép szemeidnek esti-csillagát
Bámulva nézik szemeim,
Mikéntha most látnák először...
E csillagot,
Amelynek mindenik sugára

A szerelemnek egy patakja,
Mely lelkem tengerébe foly -
Minek nevezzetek?

Minek nevezzetek,
Ha rám röpíted
Tekinteted,
Ezt a szelíd galambot,
Amelynek minden tolla
A békeség egy olajága,
S amelynek érintése oly jó!
Mert lágyabb a selyemnél
S a bölcső vánkosánál -
Minek nevezzetek?

Minek nevezzetek,
Ha megzendülnek hangjaid,
E hangok, melyeket ha hallanának,
A száraz téli fák,
Zöld lombokat bocsátának
Azt gondolván,
Hogy itt már a tavasz,
Az ő régen várt megváltójok,
Mert énekel a csalogány -
Minek nevezzetek?

Minek nevezzetek,
Ha ajkaimhoz ér
Ajkadnak lángoló rubintköve,
S a csók tüzében összeolvad lelkünk,
Mint hajnaltól a nappal és az éj,
S eltűn előlem a világ,
Eltűn előlem az idő,
S minden rejtélyes üdvösségeit

Árasztja rám az örökkévalóság -

Minek nevezzetek?

Minek nevezzetek?

Boldogságomnak édesanyja,

Egy égberontott képzelet

Tündérleánya,

Legvakmerőbb reményimet

Megszégyenítő ragyogó valóság,

Lelkemnek egyedüli

De egy világnál többet érő kincse,

Édes szép ifju hitvesem,

Minek nevezzetek?

(1848)

A puszta, télen

Hej, mostan puszta ám igazán a puszta!

Mert az az ősz olyan gondatlan rossz gazda;

Amit a kikelet

És a nyár gyűjtöget,

Ez nagy könnyelműen mind elfecséreli,

A sok kincsnek a tél csak hűlt helyét leli.

Nincs ott kinn a juhnyáj méla kolompjával,

Sem a pásztorlegény kesergő sípjával,

S a dalos madarak

Mind elnémultanak,

Nem szól a harsogó haris a fű közül,

Még csak egy kicsiny kis prűcsök sem hegedül.

Mint befagyott tenger, olyan a sík határ,

Alant röpül a nap, mint a fáradt madár,

Vagy hogy rövidlátó

Már öregkorától,
S le kell hajolnia, hogy valamit lásson...
Igy sem igen sokat lát a pusztaságon.

Üres most a halászkunyhó és a csószház;
Csendesek a tanyák, a jószág benn szénáz;
Mikor vályú elé
Hajtják estefelé,
Egy-egy bozontos bús tinó el-elbődül,
Jobb szeretne inni kinn a tó vizébül.

Leveles dohányját a béres leveszi
A gerendáról, és a küszöbre teszi,
Mevágja nagyjából;
S a csizmaszárából
Pipát húz ki, rátölt, és lomhán szipákol,
S oda-odanéz: nem üres-e a jászol?

De még a csárdák is ugyancsak hallgatnak,
Csaplár és csaplárné nagyokat alhatnak,
Mert a pince kulcsát
Akár elhajítsák,
Senki sem fordítja feléjük a rudat,
Hóval söpörték be a szelek az utat.

Most uralkodnak a szelek, a viharok,
Egyik fönn a légben magasan kavarog,
Másik alant nyargal
Szikrázó haraggal,
Szikrázik alatta a hó, mint a tűzkő,
A harmadik velök birkozni szemközt jó.

Alkonyat felé ha fáradtan elülnek,
A rónára halvány ködök települnek,

S csak félig mutatják
A betyár alakját,
Kit éji szállásra prüszögve visz a ló...
Háta mögött farkas, feje fölött holló.

Mint kiűzött király országa széléről,
Visszapillant a nap a föld pereméről,
Visszanéz még egyszer
Mérges tekintettel,
S mire elér a szeme a tulsó határra,
Leesik fejről véres koronája.

(1848)

A Kiskunság

Hova szívem, lelkem
Mindig, mindenholnan vissza-visszavágyott,
Ujra láttam végre születésem földét,
A szép Kiskunságot!
Bejártam a rónát,
Melyet átölel a Tisza-Duna karja,
S ölében, mint kedves mosolygó gyermekét,
Az anya, úgy tartja.

Itt vagyok megint a
Nagyvárosi élet örökös zajában,
Oh de képzeletem most is odalenn az
Alföld rónáján van;
Testi szemeimet
Behunyom, és lelkem szemeivel nézek,
S előttem lebegnek szépen gyönyörűn az
Alföldi vidékek.

Forró nyárközép van,

Kapaszkodik a nap fölfelé; sugára
Mint a lángeső, oly égető özönnel
Ömlik a pusztára...
Pusztá van körülém,
Széles hosszú pusztá, el is látok messze,
Egész odáig, hol a lehajló ég a
Földdel olvad össze.

Gazdag legelőkön
Víz az út keresztül; ott hever a göboly,
Rekkenő a hőség, azért nem fogyaszt most
A kövér mezőből.
Cserény oldalánál
Szundikál a gulyás leterített subán,
Kutyái is lomhák, nem is pillantanak
Az utazó után.

Itten a lapályon
Egy ér nyúlik végig, meg se' mozdul habja,
Csak akkor loccsan, ha egy-egy halászmadár
Szárnyával megcsapja;
Szép fővény az alja,
Egészen lelátni sárga fenekére,
A lusta piócák s a futó bogarak
Tarka seregére.

Szélén a sötétzöld
Káka közt egy-egy gém nyakát nyujtogatja,
Közbe hosszú orrát üti víz alá a
Gólyafiak anyja,
Nagyot nyel, és aztán
Fölemeli fejét s körülnéz kényesen,
A vízparton pedig töméntelen bíbic
Jajgat keservesen.

Amott egy nagy ágas
Áll szomorún, egykor kútágas lehetett,
Mellette a gödör, hanem már beomlott,
Be is gyepesedett;
Elmerengve nézi
Ez a kútágas a távol délibábot,
Nem tudom, mit nézhet rajta? hisz affélét
Már eleget látott.

Ott van a délibáb
A láthatár szélén... nem kapott egyebet,
Egy ütöttkopott vén csárdát emelt föl, azt
Tartja a föld felett.
Emerre meg gyérül
A legelő, végre a nyoma is elvész,
Sárga homokdombok emelkednek, miket
Épít s dönt a szélvész.

Nagy sokára egy-egy
Tanya tünedez fel, boglyák és kazalok,
Rajtok varju károg, itt-ott egy mogorva
Komondor csavarog.
Tenger szántóföldek
Terjednek szerteszt, rajtok áldott búza,
Lefelé hajlanak, kalászaikat a
Nehéz mag lehúzza.

A zöld búza között
Piros pipacsok és kék virágok nyílnak,
Imitt-amott sötét-vörös tüskerózsa,
Mint egy vérző csillag.
Közeleg az este,
Megaranyosodnak a fehér fellegek,

Szép felhők! mindenik úgy megy el fölöttünk,
Mint egy tündérrege.

Végre ott a város,
Közepén a templom, nagy komoly tornyával,
Szanaszét a város végén a szélmalmok
Széles vitorlákkal.
Ugy szeretek állni
A szélmalmok előtt! elnézem ezeket,
Amint vitorlájok hányja, egyre hányja
A cigánykereket.

(1848)

A Tisza

Nyári napnak alkonyúlatánál
Megállék a kanyargó Tiszánál
Ott, hol a kis Túr siet beléje,
Mint a gyermek anyja kebelére.

A folyó oly símán, oly szelíden
Ballagott le parttalan medrében,
Nem akarta, hogy a nap sugára
Megbotolják habjai fodrába'.

Síma tükrén a piros sugárok
(Mint megannyi tündér) táncot jártak,
Szinte hallott lépteik csengése,
Mint parányi sarkantyúk pengése.

Ahol álltam, sárga főveny-szőnyeg
Volt terítve, s tartott a mezőnek,
Melyen a levágott sarju-rendek,
Mint a könyvben a sorok, heverték.

Túl a réten néma méltóságban
Magas erdő: benne már homály van,
De az alkony üszköt vet fejére,
S olyan, mintha égne s folya vére.

Másfelől, a Tisza tulsó partján,
Mogyoró- s rekettye-bokrok tarkán,
Köztök egy csak a nyílás, azon át
Látni távol kis falucska tornyát.

Boldog órák szép emlékeképen
Rózsafelhők usztak át az égen.
Legmesszebről rám merengve néztek
Ködön át a mármarosi bércek.

Semmi zaj. Az ünnepélyes csendbe
Egy madár csak néha füttyentett be,
Nagy távolban a malom zugása
Csak olyan volt, mint szunyog dongása.

Túlhan, vélem átellenben épen,
Pór menyecske jött. Korsó kezében.
Korsaját míg telemerítette,
Rám nézett át; aztán ment sietve.

Ottan némán, mozdulatlan álltam,
Mintha gyökeret vert volna lábam.
Lelkem édes, mély mámorba szédült
A természet örök szépségétül.

Oh természet, oh dicső természet!
Mely nyelv merne versenyezni véled?
Mily nagy vagy te! mentül inkább hallgatsz,

Annál többet, annál szebbet mondasz. -

Késő éjjel értem a tanyára
Fris gyümölcsből készült vacsorára.
Társaimmal hosszan beszélgettünk.
Lobogott a rőzseláng mellettünk.

Többek között szóltam én hozzájuk:
"Szegény Tisza, miért is bántjátok?
Annyi rosszat kiabáltok róla,
S ő a föld legjámborabb folyója."

Pár nap múlva fél szendergésemből
Félrevert harang zugása vert föl.
Jön az árvíz! jön az árvíz! hangzék,
S tengert láttam, ahogy kitekinték.

Mint az örült, ki letépte láncát,
Vágtatott a Tisza a rónán át,
Zúgva, bögve törte át a gátot,
El akarta nyelni a világot!

(1847)

Nemzeti dal

Talpra magyar, hí a haza!
Itt az idő, most vagy soha!
Rabok legyünk, vagy szabadok?
Ez a kérdés, válasszatok! -
A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!

Rabok voltunk mostanáig,
Kárhozottak ősapáink,
Kik szabadon éltek-haltak,
Szolgaföldben nem nyughatnak.

A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!

Sehonnai bitang ember,
Ki most, ha kell, halni nem mer,
Kinek drágább rongy élete,
Mint a haza becsülete.

A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!

Fényesebb a láncnál a kard,
Jobban ékesíti a kart,
És mi mégis láncot hordtunk!
Ide veled, régi kardunk!

A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!

A magyar név megint szép lesz,
Méltó régi nagy híréhez;
Mit rákentek a századok,
Lemossuk a gyalázatot!

A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább

Nem leszünk!

Hol sírjaink domborulnak,
Unokáink leborulnak,
És áldó imádság mellett
Mondják el szent neveinket.

A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!

(1848)

Európa csendes, újra csendes

Európa csendes, újra csendes,
Elzúgtak forradalmi...
Szégyen reá! lecsendesült és
Szabadságát nem vívta ki.

Magára hagyták, egy magára
A gyáva népek a magyart;
Lánc csörg minden kézen, csupán a
Magyar kezében cseng a kard.

De hát kétségbe kell-e esnünk,
Hát búsuljunk-e e miatt?
Ellenkezőleg, oh hon, inkább
Ez légyen, ami lelket ad.

Emelje ez föl lelkeinket,
Hogy mi vagyunk a lámpafény,
Mely amidőn a többi alszik,
Ég a sötétség éjjelén.

Ha a mi fényünk nem lobogna
A véghetetlen éjen át,
Azt gondolhatnák fönn az égben,
Hogy elenyészett a világ.

Tekints reánk, tekints, szabadság,
Ismerd meg mostan népedet:
Midőn más könnyet sem mer adni,
Mi vérrel áldozunk neked.

Vagy kell-e még több, hogy áldásod
Nem érdemetlen szálljon ránk?
E hűtlen korban mi utósó
Egyetlen híveid valánk!
(1849)

Pacsírtaszót hallok megint

Pacsírtaszót hallok megint!
Egészen elfeledtem már.
Dalolj, tavasznak hírmondója te,
Dalolj, te kedves kis madár.

Oh istenem, mi jólesik
A harci zaj után e dal,
Mikéntha bérci hús patak füröszt
Égő sebet hullámival.

Dalolj, dalolj, kedves madár,
Eszembe hozzák e dalok,
Hogy nemcsak gyilkos eszköz, katona,
Egyszersmind költő is vagyok.

Eszembe jut dalodról a

Költészet és a szerelem,
Az a sok jó, mit e két istennő
Tett és még tenni fog velem.

Emlékezet s remény, ez a
Két rózsafa ismét virít
Dalodra, és lehajtja mámoros
Lelkem fölé szép lombjait,

És álmodom, és álmaim
Oly kedvesek, oly édesek...
Terólad álmodom, hív angyalom,
Kit olyan híven szeretek.

Ki lelkem üdvessége vagy,
Kit istentől azért nyerék,
Hogy megmutassa, hogy nem odafönn,
De lenn a földön van az ég.

Dalolj, pacsírta, hangjaid
Kikeltik a virágokat;
Szivem mily pusztá volt és benne már
Milyen sok szép virág fakad.

(1849)

Arany János

Évek, ti még jövő évek

My hair is gray, but not with years.

BYRON

Évek, ti még jövő évek,
Kiket reményem megtagad,
Előlegezni mért siettek
Hajam közé ősz szálakat?
Miért vegyülget ily korán e
Lombok közé sápadt levél,
Emlékeztetni a vidor fát,
Hogy majd kiszárad és - nem él!

Nem evvel tartoztok ti nékem:
Kaján elődötök, a mult,
Adós maradt sok szép örömmel,
Míg szerfölött is oszta bút;
Ennek kamatját, jó reményül,
Fizessétek le most nekem;
Ki tudja, úgyis: érem én azt,
Hogy a tőkét fölvehetem?

Vagy épen azt jelenti e hó,
Fürtömre mely szállongni kezd,
Hogy bár rövid volt, vége! vége
Nyaramnak s a tél berekeszt? -
S hogy meg ne essék szíve rajtam,
Ha jókor meglep a halál,
Azért kell, mint az ősz kalásznak,
Megérnem a sarló alá?

Úgy van. Nem évek száma hozza
- Nem mindig - a vén kort elé:
Kevés esztendőék súlya szintúgy
Legörnyeszt a mély sír felé.
És nékem e földön teherből,
Bánatból rész jutott elég:
Azzal fölérő boldogságot
Hiába is reménylenék.

Ah! vén vagyok: tapasztalásom
Tárháza megtelt gazdagon:
Ott van, romok közt, életemnek
Vezére, széttört csillagom;
Ott egy szakadt fonál: ez a hit;
Egy csonka horgony: a remény;
Ily gyűjteménynek birtokában
Az ifju hogyne volna vén!

Szétnézek és többé körültem
Nincs a néhány kedves barát, -
Aggódtatóan rám függeszti
Szemét egy könnyező család.
Eleget éltem, hogy utánam
Emlék maradjon itt alant:
Emlékül inséget hagyok s e
Két vagy három boldogtalant!

Szűnj meg, panasz; ne háborogj, szív!
Bűnöd csak egy volt: az erény.
Ha veszteség ennek jutalma,
Jajgassák-é, hogy megnyerém?
Vigasztalásul, annyi szenved,
És szenved nálam annyi jobb;
Miért ne én is... porszem: akit

A sorskerék hurcol s ledob!

(1850)

Letésem a lantot

Letésem a lantot. Nyugodjék.

Tőlem ne várjon senki dalt.

Nem az vagyok, ki voltam egykor,

Belőlem a jobb rész kihalt.

A tűz nem melegít, nem él:

Csak, mint reves fáé, világa.

Hová lettél, hová levél

Oh lelkem ifjusága!

Más ég hintette rám mosolyját,

Bársony palástban járt a föld,

Madár zengett minden bokorban,

Midőn ez ajak dalra költ.

Fűszerebb az esti szél,

Hímzettebb volt a rét virága.

Hová lettél, hová levél

Oh lelkem ifjusága!

Nem így, magánosan, daloltam:

Versenyben égtek húrjaim;

Baráti szem, művészi gonddal

Függött a lantos ujjain; -

Láng gyult a láng gerjelminél

S eggyé fonódott minden ága.

Hová lettél, hová levél

Oh lelkem ifjusága!

Zengettük a jövő reményit,

Elsírtuk a mult panaszát;

Dicsőség fényével öveztük
Körül a nemzetet, hazát:
Minden dalunk friss zöld levél
Gyanánt vegyült koszorujába.
Hová lettél, hová levél
Oh lelkem ifjusága!

Ah, látni véltük sirjainkon
A visszafénylő hírt-nevet:
Hazát és népet álmodánk, mely
Örökre él s megemleget.
Hittük: ha illet a babér,
Lesz aki osszon... Mind hiába!
Hová lettél, hová levél
Oh lelkem ifjusága!

Most... árva énekem, mi vagy te?
Elhunyt daloknak lelke tán,
Mely temetőből, mint kísértet,
Jár még föl a halál után...?
Hímzett, virágos szemfedél...?
Szó, mely kiált a pusztaságba...?
Hová lettél, hová levél
Oh lelkem ifjusága!

Letésem a lantot. Nehéz az.
Kit érdekelne már a dal.
Ki örvend fonnyadó virágnak,
Miután a törzsök kihál:
Ha a fa élte megszakad,
Egy percig éli túl virága.
Oda vagy, érzem, oda vagy
Oh lelkem ifjusága!

(1850)

Őszel

Híves, borongó őszi nap;
Beült hozzám az únalom:
Mint a madár, ki bús, ki rab,
Hallgat, komor, fázik dalom.
Mit van tennem? olvasni tán...?
Maradj Homér, fénydús egeddel,
Maradj te most!... Jer Osszián,
Ködös, homályos énekeddel.

Mert fájna most felhőtlen ég,
Mosolygó, síma tengerarc,
Élénk verőfényes vidék -
Óh, fájna most nekem e rajz!
Kék fátyol messze bérc fokán -
Arany hajó, mely futva szegdel
Bibor habot... Jer Osszián,
Ködös, homályos énekeddel.

Ott kéken a Zeüsz-lakta domb;
Itt zölden a nyájas sziget;
Fölötte lomb, alatta lomb,
Árnyas berek, zengő liget, -
Hullám-mosott gazdag virány -
Fehér juhak s tulkok sereggel -
Minő kép ez!... Jer Osszián,
Ködös, homályos énekeddel.

Füst koronáz erdőt, bokort,
Vendégies hívójelül;
Hősek családja, víg csoport,
Áldoz, toroz máglyák körül.

Lantszóra lejt ifjú, leány;
Kettős pohár, mézízü nedvvel,
Vigan forog... Jer Osszián,
Ködös, homályos énekeddel.

S ha zúdulnak véres csaták,
Szabadságért nem küzdenek,
Mert elnyomás, népszolgaság
Előttük ismeretlenek.
Törvényök nincs - boldog hiány!

A vének élőszája rendel
Igazságot... Jer. Osszián
Ködös, homályos énekeddel.

Oda van a szép nyár, oda!
A természet lassan kihal;
Nincs többé nagyszerű csoda,
Többé se napfény, sem vihar;
Pacsirta nem szánt, csalogány
Nem zöngi dalját este, reggel;
Nincs délibáb... Jer Osszián,
Ködös, homályos énekeddel.

Egyhanguság, egyformaság;
A nappal egy világos éj;
Nem kék az ég, nem zöld az ág,
Menny, föld határán semmi kéj;
Csak sír az égbolt ezután
Örök unalmu lanyha cseppel,
Mig szétolvad... Jer Osszián,
Ködös, homályos énekeddel.

Óh jer, mulattass engemet,
Hunyó dicsőség lantosa;

Érdekli mostan lelkemet
Borongó ég, kihalt tusa,
Emlékhalom a harc fián,
Ki az utolsók közt esett el;
Remény nélkül... Jer Osszián,
Ködös, homályos énekeddel.

Felhőid és zúgó szeled,
A zizegő haraszt, mohar,
Magános tölgy a domb felett,
Bolyongó tűz, hullámmoraj -
Ez, amit lelkem most kíván!
Enyésző nép, ki méla kedvvel
Multján borong... Jer Osszián,
Ködös, homályos énekeddel.

Kinek sötétes éjjelen
A hős apákhoz költözött
Daliák lelke megjelen,
Alánéz bús felhők között
És int feléd: "Jer, Osszián,
A holtakat miért vered fel?
Nincs többé Caledonián
Nép, kit te felgyujts énekeddel."
(1850)

Kertben

*Kertészkedem mélán, nyugodtan,
Gyümölcsfáim közt bibelek;
Hozzám a tiszta kék magasból
Egyes daruszó tévelyeg;
Felém a kert gyepűin által
Egy gerlice bűgása hat:*

Magános gerle a szomszédban -

S ifjú nő, szemfödél alatt.

*Kevés ember jó látogatni,
Az is csak elmegy hidegen:
Látszik, hogy a halott szegény volt,
Szegény s amellet idegen.
Rokonait, ha van rokonja,
Elnyelte széles e világ;
Nem nyit be hozzá enyhe részvét,
Legföljebb... a kíváncsiság.*

*Műhely körül a bánatos férj
Sohajtva jár, nyög nagyokat;
Ide fehérlenek deszkái,
Épen azok közt válogat.
Amaz talán bölcső leendett,
Menyegzős ágy eme darab:
Belőlük elhunyt hitvesének
Most, íme, koporsót farag.*

*Siránkozik a kisdéd árva,
Amott sir öntudatlanul;
Ha nő szegény, az életkönyvből
Nehéz első betűt tanul!
Ölében rázza egy cselédlyány,
Duzzogva fel s alá megyen:
"Sirj no, igazán sírj!" kiált rá,
S megveri, hogy oka legyen.*

*Kertészkedem mélán, nyugodtan,
A fák sebeit kötözöm;
Halotti ének csap füleembe...
Eh, nékem ahhoz mi közöm!*

Nem volt rokon, jó ismerős sem;

*Kit érdekel a más sebe?
Elég egy szívnek a magáé,
Elég; csak azt köthesse be.*

*Közönyös a világ... az élet
Egy összezsúfolt táncterem,
Sűrög-forog, jő-megy a népség
Be és ki, szűnes-szüntelen.
És a jövőket, távozókat
Ki győzné mind köszönteni!
Nagy részvétel, ha némelyikünk
Az ismerőst... megismeri.*

*Közönyös a világ... az ember
Önző, falékony húsdarab,
Mikép a hernyó, telhetetlen,
Mindég előre mász s - harap.
S ha elsöpört egy ivadékot
Ama vén kertész, a halál,
Más kél megint, ha nem rosszabb, de
Nem is jobb a tavalyinál.
(1851)*

A lejtőn

*Száll az este. Hollószárnya
Megrezzenti ablakom,
Ereszkedik lelkem árnya,
Elborong a multakon.
Nézek vissza, mint a felhő
Áthaladt vidékre néz:
Oly komor volt, - oly zöldellő
Oly derült most az egész.*

Boldog évek! - ha ugyan ti
Boldogabban folytatok,-
Multam zöld virányos hanti!
Hadd merengek rajtatok.
Bár panasszal, bár sohajjal
Akkor is szám telve lőn:
Kevesebbem volt egy jajjal...
Hittel csüggttem a jövőn!

Most ez a hit... néma kétség,
S minél messzebb haladok,
Annál mélyebb a sötétség;
Vissza sem fordulhatok.
Nem magasba tör, mint másszor -
Éltem lejtős útja ez;
Mint ki éjjel vízbe gázol
S minden lépést óva tesz.
(1857)

Visszatekintés

Én is éltem... vagy nem élet
Születésen kezdeni,
És egynehány tized évet
Jól-rosszul leküzdeni?
Én is éltem... az a sajka
Engem is hányt, ringatott,
Melyen kiteszi a dajka
A csecsemő magzatot.

Első nap is oly borultan
Hajola reám az ég!
S hogy nevetni megtanultam,

Sírni immár jól tudék;
Sohase birám teljébe'
Örömeim poharát;
Az ifjuság szép kertébe
Vas korláton néztem át.

Félve nyúltam egyszer-máskor
Egy rózsát szakasztani:
Késő volt - a rázkodáskor
Mind lehulltak szirmai.
Keresém a boldogságot,
Egy nem ismert idegent:
Jártam érte a világot -
S kerülém ha megjelent.

Vágytam a függetlenségre,
Mégis hordám láncomat,
Nehogy a küzdés elvégre
Súlyosbitsa sorsomat:
Mint a vadnak, mely hálóit
El ugyan nem tépheti,
De magát, míg hánykolódik,
Jobban behömpölygeti.

Álmaim is voltak, voltak...
Óh, én ifju álmaim!
Rég eltűntek, szétfoszoltak,
Mint köd a szél szárnyain.
Az az ábránd - elenyészett;
Az a légvár - füstgomoly;
Az a remény, az az érzet,
Az a világ - nincs sehol! -

Nem valék erős meghalni,

Mikor halmom lehetett:
Nem vagyok erős hurcolni
E rámszakadt életet.
Ki veszi le vállaimról...
De megálljunk, ne, - ne még!
Súlyos a teher, de imhol
Egy sugár előttem ég.

Szende fényü szép szövetnek, -
Mely egyetlen-egy vigasz, -
Szerelemnek, szeretetnek
Holdvilága! te vagy az.
Elkisérsz-e? oh, kísérv el -
Nincs az messze - síromig;
S fátyolozd be derüs éjjel
Aki majd ott álmodik!

(1852)

V. László

Sűrű setét az éj,
Dühöng a déli szél,
Jó Budavár magas
Tornyán az ércakas
Csikorog élesen.

"Ki az? mi az? vagy úgy -"

"Fordulj be és alugy

Uram László király:

A zápor majd eláll,

Az veri ablakod."

A felhő megszakad,
Nyílása tűz, patak;
Zúgó sebes özönt
A rézcsatorna önt
Budának tornyiról.

"Miért zúg a tömeg?
Kivánja eskümet?"
"A nép, uram király,
Csendes, mint a halál,
Csupán a menny dörög."

Megcsörren a bilincs,
Lehull, gazdája nincs:
Buda falán a rab
- Egy-egy felhődarab -
Ereszkedik alá.

"Hah! láncát tépi a
Hunyadi két fia -"
"Uram, uram, ne félj!
László, tudod, nem él
S a gyermek, az fogoly."

Mélyen a vár alatt
Vonúl egy kis csapat;
Olyan rettegve lép,
Most lopja életét...
Kanizsa, Rozgonyi.

"Kettőzni kell az őrt,

Kivált Mátyás előtt!"

"Mátyás, az itt maradt,

Hanem a többi rab -

Nincsen, uram, sehol."

A felhő kimerült,

A szélvihar elült,

Lágyan zsongó habok

Ezer kis csillagot

Rengetnek a Dunán.

"El! míg lehet s szabad!

Cseh-földön biztosabb."

"Miért e félelem?

Hallgat minden elem

Ég s föld határa közt."

Az alvó aluszik,

A bujdosó buvik;

Ha zörren egy levél,

Poroszlót jóni vél

Kanizsa, Rozgonyi.

"Messze még a határ?

Minden perc egy halál!"

"Legitten átkelünk,

Ne félj uram: velünk

A gyermek, a fogoly."

Az alvó felvirad,

A bujdosó riad;

Szellő sincsen, de zúg,
Felhő sincsen, de bűg
S villámlik messziről.

"Oh adj, oh adj nekem
Hús cseppet, hú csehem!"

"Itt a kehely, igyál,
Uram, László király,
Enyhít... miképp a sír!"

Állj meg, bosszú, megállj:
Cseh földön ül a rab;
Cseh földben a király,
Mindég is ott marad,
De visszajő a rab...!

(1853)

Ágnes asszony

Ágnes asszony a patakban
Fehér lepedőjét mossa;
Fehér leplét, véres leplét
A futó hab elkapdossa.
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

Odagyűl az utcagyermek:
Ágnes asszony, mit mos kelmed?
„Csitt te, csitt te! csibém vére
Keveré el a gyolcs leplet.”
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

Összefutnak a szomszédnők:

Ágnes asszony, hol a férjed?
„Csillagom, hisz ottbenn alszik!
Ne menjünk be, mert fölébred.”
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

Jön a hajdu: Ágnes asszony,
A tömlöcbe gyere mostan.
„Jaj, galambom, hogy’ mehetnék,
Míg e foltot ki nem mostam!”
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

Mély a börtön: egy sugár-szál
Odaférni alig képes;
Egy sugár a börtön napja,
Éje pedig rémtül népes.
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

Szegény Ágnes naphosszanta
Néz e kis világgal szembe,
Néz merően, - a sugárka
Mind beléfér egy fél szembe.
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

Mert, alighogy félre fordul,
Rémek tánca van körülé;
Ha ez a kis fény nem volna,
Úgy gondolja: megőrülne.
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

Ím azonban, időtelve,
Börtönének zárja nyílik:
Ágnes a törvény előtt
Megáll szépen, ahogy illik.
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

Öltözetjét rendbe hozza,
Kendőjére fordít gondot,
Szöghaját is megsimítja
Nehogy azt higgyék: megbomlott.
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

Hogy belép, a zöld asztalnál
Tisztos öszek ülnek sorra;
Szánalommal néznek ő rá,
Egy se mérges, vagy mogorva.
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

„Fiam, Ágnes, mit mivelteél?
Szörnyű a bűn, terhes a vád;
Ki a tettet végrehajtá
Szeretőd ím maga vall rád.”
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

„Ő bitón fog veszni holnap,
Ő, ki férjedet megölte;
Holtig vízen és kenyéren
Raboskodva bünhődöl te.”
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

Körültekint Ágnes asszony,
Meggyőződni ép eszérül;
Hallja a hangot, érti a szót,
S míg azt érti: „meg nem őrül.”
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

De amit férjéről mondtak
A szó oly visszasan tetszik;
Az világos csak, hogy őt

Haza többé nem eresztik.
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

Nosza sírni, kezd zokogni,
Sűrű záporkönnye folyván:
Liliomról pergő harmat,
Hulló vizgyöngy hattyu tollán.
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

„Méltóságos nagy uraim!
Nézzen Istent kegyelmetek:
Sürgetős munkám van otthon,
Fogva én itt nem ülhetek.”
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

„Mocsok esett lepedőmön,
Ki kell a vérfoltot vennem!
Jaj, ha e szenny ott maradna,
Hová kéne akkor lennem!”
Oh! irgalom atyja ne hagyj el.

Összenéz a bölcs törvényszék
Hallatára ily panasznak.
Csendesség van. Hallgat a száj,
Csupán a szemek szavaznak.
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

„Eredj haza, szegény asszony!
Mosd fehérre mocskos lepled;
Eredj haza, Isten adjon
Erőt ahhoz és kegyelmet.”
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

S Ágnes asszony a patakban

Lepedőjét újra mossa;
Fehér leplét, tiszta leplét
A futó hab elkapdossa.
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el

Mert hiában tiszta a gyolcs,
Benne többé semmi vérjel:
Ágnes azt még egyre látja
S épen úgy, mint akkor éjjel.
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

Virradattól késő estig
Áll a vízben, széke mellett:
Hab zilálja rezgő árnyát,
Haja fürtét kósza szellet.
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

Holdvilágos éjjelenkint,
Mikor a víz fodra csillog,
Maradozó csattanással,
Fehér sulyka messze villog.
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

És ez így megy évrül-évre,
Télen-nyáron, szünet nélkül;
Harmat-arca hó napon ég,
Gyöngye térde fagyban kékül.
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

Őszbe fordul a zilált haj,
Már nem holló, nem is ében;
Torz-alakú ránc verődik
Szanaszét a síma képen.
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

S Ágnes asszony a patakban
Régi rongyát mossa, mossa -
Fehér leple foszlányait
A szilaj hab elkapdossa.
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.
(1853)

Szondi két apródja

Felhőbe hanyatlott a drégeli rom,
Rá visszasüt a nap, ádáz tusa napja;
Szemközt vele nyájas, szép zöld hegy-orom,
Tetején lobogós hadi kopja.

Két ifiu térdel, kezökben a lant,
A kopja tövén, mintha volna feszület.
Zsibongva hadával a völgyben alatt
Ali győzelem-ünnepet ület.

"Mért nem jön a Szondi két dalnoka, mért?
Bülbül-szavu rózsák két mennyei bokra?
Hadd fűzne dalokból gyöngysorba füzért,
Odaillót egy huri nyakra!"

"Ott zöldel az ormó, fenn zöldel a hant
Zászlós kopiával a gyaur basa sírján:
Ott térdel a gyöngypár, kezében a lant,
És pengeti, pengeti, sírván."

...S hogy feljöve Márton, az orosz pap,

Kevély üzenettel a bős Ali küldte:
Add meg kegyelemre, jó Szondi, magad!
Meg nem marad itt anyaszülte.

"Szép úrfiak! immár e puszta halom,
E kopja tövén nincs mér' zengeni többet:
Jertek velem, ottlenn áll nagy vigalom,
Odalenn vár mézizü sörbet. -"

Mondjad neki, Márton, im ezt felelem:
Kegyelmet uradtól nem vár soha Szondi,
Jézusa kezében kész a kegyelem:
Egyenest oda fog folyamodni.

"Serbet, füge, pálma, sok déli gyümölcs,
Mit csak terem a nagy szultán birodalma.
Jó illatu fűszer, és drága kenőcs...
Ali győzelem-ünnepe van ma!"

Hadd zúgjon az álgyu! pogány Ali mond,
És pattog a bomba, és röpked a gránát;
Minden tüzes ördög népet, falat ont:
Töri Drégel sziklai várát.

"Szép úrfiak! a nap nyugvóra hajolt,
Immár földi vállát bíborszinü kaftán,
Szél zendül az erdőn, - ott leskel a hold:
Idekinn hideg éj sziszeg aztán!"

A vár piacára ezüsttűt, aranyt,
Sok nagybecsü marhát máglyába kihordat;

Harcos paripái nyihognak alant:

Szügyeikben tört keze forgat.

"Aztán - no, hisz úgy volt! aztán elesett!

Zászlós kopiával hős Ali temette;

Itt nyugszik a halmon, - rövid az eset -;

Zengjétek Alit ma helyette!"

Két dalnoka is volt, két árva fiú:

Öltözteti cifrán bársonyba puhába:

Nem hagyta cselédit - ezért öli bú -

Vele halni meg, ócska ruhába!"

"S küldött Alihoz... Ali dús, Ali jó;

Lány-arcotok' a nap meg nem süti nála;

Sátrában alusztok, a széltül is ó:

Fiaim, hozzá köt a hála!"

Hogy vítt ezerekkel! hogy vítt egyedül!

Mint bástya, feszült meg romlott torony alján:

Jó kardja előtt a had rendre ledül,

Kelevéze ragyog vala balján.

"Ruszttem maga volt ő!... s hogy harcola még,

Bár álgúgolyótul megtört ina, térde!

Én láttam e harcot!... Azonban elég:

Ali majd haragunni fog érte."

Mint hulla a hulla! veszett a pogány,

Kő módra befolyván a hegy menedékét:

Ő álla halála vérmosta fokán,

Diadallal várta be végét.

"Eh! vége mikor lesz? kifogytok-e már
Dicséretiből az otromba gyaurnak?
Eb a hite kölykei! vesszeje vár
És börtöne kész Ali úrnak."

Apadjon el a szem, mely célba vevé,
Száradjon el a kar, mely őt lefejezte;
Irgalmad, oh Isten, ne légyen övé,
Ki miatt lón ily kora veszte!

(1856)

A walesi bárdok

Edward király, angol király
Léptet fakó lován:
Hadd látom, úgymond, mennyit ér
A velszi tartomány.

Van-e ott folyó és földje jó?
Legelőin fű kövér?
Használt-e a megöntözés:
A pártos honfivér?

S a nép, az istenadta nép,
Ha oly boldog-e rajt'
Mint akarom, s mint a barom,
Melyet igába hajt?

Felség! valóban koronád

Legszebb gyémántja Velsz:
Földet, folyót, legelni jót,
Hegy-völgyet benne lelsz.

S a nép, az istenadta nép
Oly boldog rajta, Sire!
Kunyhói mind hallgatva, mint
Megannyi pusztá sir.

Edward király, angol király
Léptet fakó lován:
Körötte csend amerre ment,
És néma tartomány.

Montgomery a vár neve,
Hol aznap este szállt;
Montgomery, a vár ura,
Vendégli a királyt.

Vadat és halat, s mi jó falat
Szem-szájnak ingere,
Sürgő csoport, száz szolga hord,
Hogy nézni is tereh;

S mind, amiket e szép sziget
Ételt-italt terem;
S mind, ami bor pezsegve forr
Túl messzi tengeren.

Ti urak, ti urak! hát senkisé
Koccint értem pohárt?

Ti urak, ti urak!... ti velsz ebek!

Ne éljen Eduárd?

Vadat és halat, s mi az ég alatt

Szem-szájnak kellemes,

Azt látok én: de ördög itt

Belül minden nemes.

Ti urak, ti urak, hitvány ebek!

Ne éljen Eduárd?

Hol van, ki zengje tetteim -

Elő egy velszi bárd!

Egymásra néz a sok vitéz,

A vendég velsz urak;

Orcáikon, mint félelem,

Sápadt el a harag.

Szó bennszakad, hang fennakad,

Lehellet megszegik. -

Ajtó megöl fehér galamb,

Ősz bárd emelkedik.

Itt van, király, ki tettidet

Elzengi, mond az agg;

S fegyver csörög, haló hörög

Amint húrjába csap.

"Fegyver csörög, haló hörög,

A nap vértóba száll,

Vérszagra gyűl az éji vad:

Te tetted ezt, király!

Levágva népünk ezrei,
Halomba, mint kereszt,
Hogy sirva tallóz aki él:
Király, te tetted ezt!"

Máglyára! el! igen kemény -
Parancsol Eduárd -
Ha! lágyabb ének kell nekünk;
S belép egy ifju bárd.

"Ah! lágyan kél az esti szél
Milford-öböl felé;
Szüzek siralma, özvegyek
Panasza nyög belé.

Ne szülj rabot, te szűz! anya
Ne szoptass csecsemőt!..."
S int a király. S elérte még
A máglyára menőt.

De vakmerón s hivatlanúl
Előáll harmadik;
Kobzán a dal magára vall,
Ez íge hallatik:

"Elhullt csatában a derék -
No halld meg Eduárd:
Neved ki diccsel ejtené,
Nem él oly velszi bárd.

Emléke sír a lanton még -
No halld meg Eduárd:
Átok fejedre minden dal,
Melyet zeng velszi bárd."

Meglátom én! - S parancsot ad
Király rettenetest:
Máglyára, ki ellenszegül,
Minden velsz énekest!

Szolgái szét száguldanak,
Ország-szerin, tova.
Montgomeryben így esett
A híres lakoma. -

S Edward király, angol király
Vágtat fakó lován;
Körötte ég földszint az ég:
A velszi tartomány.

Ötszáz, bizony, dalolva ment
Lángsírba velszi bárd:
De egy se birta mondani
Hogy: éljen Eduárd. -

Ha, ha! mi zúg?... mi éji dal
London utcáin ez?
Felköttetem a lord-majort,
Ha bosszant bármi nesz!

Áll néma csend; légy szárnya bent,

Se künn, nem hallatik:

"Fejére szól, ki szót emel!

Király nem alhatik."

Ha, ha! elő síp, dob, zene!

Harsogjon harsona:

Fülembe zúgja átkait

A velszi lakoma...

De túl zenén, túl síp-dobon,

Riadó kürtön át:

Ötszáz énekli hangosan

A vértanúk dalát.

(1857)

Az örök zsidó

Pihenni már. - Nem, nem lehet:

Vész és vihar hajt engemet,

Alattam a föld nem szilárd,

Fejem fölött kétélű bárd...

Tovább! tovább!

Az út, hová talpam nyomul,

Súlyed, ropog, átvékonyul;

Ónsúllyal a kolossi lég

Elzúzna, ha megállanék...

Tovább! tovább!

Rettent a perc, a létező,

S teher minden következő;

Új léptem új kigyón tapod:
Gyülölöm a mát s holnapot...
Tovább! tovább!

Éhes vagyok: ennem iszony;
Láng az ital, midőn iszom;
Álmam szilaj fölrettenés,
Kárpit megől szívembe kés...
Tovább! tovább!

S melyet hazud a sivatag,
Mint délibáb: tó és patak;
Gyümölcs unszol, friss balzsamu:
Kivül arany, belül hamu...
Tovább! tovább!

Rohannom kell - s a földi boly
Mellettem gyorsan visszafoly:
Ködfátyol-kép az emberek:
Én egy arcot sem ismerek...
Tovább! tovább!

Oh, mily tömeg? s én egyedül,
Útam habár közé vegyül:
Érzem, mint csónak a habot,
Hogy átmenet mind rám csapott.
Tovább! tovább!

Az üstökös meg' visszatér,
Kiröppent nyíl oda is ér,
Az eldobott kő megpihen:
Én céltalan, én szüntelen
Tovább! tovább!

Pusztán folyam mért nem vagyok,
Hogy inna fel aszú homok!
Mért nem futó, veszett vihar,
Mely ormokon egyszer kihal...
Tovább! tovább!

Irigylem az ágról szakadt
Levélkét: hisz majd fennakad;
Irigylem az ördögszekért:
Árokba hull: céljához ért...
Tovább! tovább!

Szegény zsidó... Szegény szívem:
Elébb-utóbb majd megpihen.
Az irgalom nagy és örök,
Megszán s átkom nem mennydörög:
Tovább! tovább!

(1860)

Vojtina ars poétikája

Tele vagyok, dallal vagyok tele,
Nem, mint virággal a rét kebele,
Nem mint sugárral, csillaggal az ég:
De tartalmával a "poshadt fazék,"
Vagy mint csatorna, földalatti árok,
Amelybe nem csupán harmat szivárog. -
Tele vagyok. Nincs túrni mód tovább:
Feszít a kóranyag, a zagyva táp.
Olvastam egypár száz kötetre ment
Regény-, beszély-, poéma-speciment:
Kit meg ne rontson aztán ennyi zöld! s
Ne rágjon ennyi éretlen gyümölcs! -
Melyből világok lettek, a kaosz -

Bennem hasonló zűr támadt ahoz,
Hemzsegye tarkán "mint a beteg álma":
Lássuk, ha e zűrből valami válna.

Költő leánnyal, borral nagyralát:
Tőlem ne várja senki már dalát.
Bort... legfőlebb ha néha megiszom:
S a szerelem... rég volt az! rég bizon.
Én is szerettem: (oh, ez édes emlék
Szívemre most is oly enyhítve ömlék!)
De halkán, zaj ne'kül... mint a virág
Egymásra hajlik és hangot nem ad
Midőn felpattan illatos pora
S elönti a kék boldog mámore.
Egy mukkomat se hallád, vaksi hold!...
(Látta-e, nem tudom, vagy ott se volt);
Nem kiabáltam a természetet,
Csak érzém, mit szívembe ültetett;
S midőn szerelmet a leánynak esdék:
Nem oly szagú volt mint a nyomdafesték.

De a hazáról... Úgy van, a haza!
Zengjen felőle hát a dal, nosza!...
Késő ez is: mi haszna lelkesül
Az ember, ha középben bélesül!
De meg, mit érne gyöngéd szó nekik,
Midőn a hont ordítva szeretik? -
Midőn legszebb virág a mályva-rúzsza:
Köténybe rejti kis bokrát a múzsza.

Volt a hazának egy-két énekem.
Bágyadt, igaz, s "örömtől idegen":
De honfi keble érzé a panaszt,
A csendben, éjben jól kivette azt;

S a fájdalomban, mely elfojtva sírt,
Ön-fájdalmát lelé, s hozzá az írt.
Sebet tör a dal, de balzsamteli
Ujjával ismét megengeszteli.

Most helyzetünk valóban istenáldás:
Ének se kell, csupán hangos kiáltás.
Ki a hazáról mond nagyot, sokat:
Csak rajta! nem hiába kurjogat.
De bár a hont szeretjük egyaránt:
Van a modorban néha, ami bánt;
Mert jóllehet az érzés egyre megy:
A költő, s a... cipész-inas, nem egy.

Én már ezentul illetén gyalog
Versen... csak így pálcán lovagolok;
Zúg, sistereg, szédül szegény fejem:
Nincs odafent, szárnyas lovon, helyem.
S azóta, hogy nem mondtam éneket,
"Mély hallgatásban torkom elrekedt";
S mint hangjavesztett opera-dalár,
Lettem éneklőből... énektanár.

Mendacem oportet esse memorem:
Költőnek ezt ajánlani merem.
Nem épen tisztos, de derék szabály,
Versembe jól fér, s a mellett - talál.
Azaz - magyarra téve a szavak:
"Költő hazudj, de rajt' ne fogjanak";
Mert van egy példa, hogy: a sánta eb...
A sánta költő még keservesebb.

Hazudni rút. Ez ellen a morál,
A társas illem egykint perorál;

De költőnek, bár lénye isteni,
Nemcsak szabad: - szükség fillenteni.
Avagy felettünk nem hazud az ég,
Boltta simulva, melynek színe kék?
A támadó nap burka nem hazud?
S fejünk felett, min jár, nem ál az út?
A csillagok hullása nem csaló?
Távol hegy, erdő kék színe való?
Szivárvány hídja nem csak tettetés?
A látkör széle nem csúf rászedés?
A délibáb, midőn vizet csinál,
Melyben torony, fa kettészelve áll,
Lebegve orma, tótágast az alja:
Hát nem szemed, szomjad ingerli, csalja?...

Minden hazugság, földön ami szép:
Csontváz, ijesztő a valódi kép;
Azt vérrel, hússal ékesíteni
Jer, jer költő!... hazudva isteni!

Győzz meg, hogy ami látszik, az való;
Akkor neved költő lesz, nem csaló, -
Amint nem az volt rég az átheni,
Malacvisítást tudva színleni;
Ellenben a pór, aki szűr alatt
Ríkatta disznát, és kuhin maradt,
Bár a visítót gúnyosan emelte,
A hallgatók fütyét megérdemelte.
Mert a közönség érzé, hogy amaz
Úgy rí, miként legtöbbször a malac,
Míg a valódi - csont és vér noha -
Tán úgy sikoltott, mint másszor soha.

Itt a különbség: hogy e látszatot
Igaz nélkül meg nem csinálhatod.

Csakhogy nem ami rész szerint igaz, -
Olyan kell, mi egészben s mindig az.
Talán nem való, hogy ez s ez úgy esett,

Tán ráfogás a felhozott eset:

Mátyás király nem mondta s tette azt;

Szegény Tiborc nem volt élő paraszt;

Bánk a nejével, megvénült falun,

Sosem dühöngte többé a szarun,

Evett, ivott, míg végre elalún:

De mit nekem valód, ha ez esetben

Bánk törpe lesz, Mátyás következetlen?

Ha semmi évszám, krónikás adat

Engem le nem győz, hogy nem tett vadat?

Nekem egész ember kell és király,

Vagy férj, nejéért aki bosszut áll,

S ember-, király-, meg férjben az egyén:

Csip-csup igazgal nem törődöm én.

De bár egész, s örök - úgy pusztá-nyersen

Feladva, nem segít valód a versen.

Itt kell már a szabály: "költő, hazudj!"

Nem olyan ám mind, hogy belőle tudj:

Mert van sok eszme, igaz fogalom,

Mitől előre borsózik dalom.

Az egyszeregy, bár meg nem dönthető,

Képzelmi szósszal bé nem önthető;

Sem oly igazság, min függ a peres;

Sem a rideg tan, elvont, rendszeres;

Vond bár kívül reá költői mázad:

A póre tartalom fejedre lázad;

Vagy, mint midőn az óriás boa

Nagy martalékkal hömpölyög tova,

Gímet rabolván, vagy bölénytinót,

Féltesttel amely még száján kilóg,

Hétszámra hordja az ágbogas fejet,
Vélné az ember, egy erdőt evett,
Hétszámra látni, hogy szerv- és idomra
Különböző táppal vesződik gyomra:
Úgy jár az istenadta költemény
A nyers igazzal, mely dacos, kemény;
Csakhogy sokára sem emészti meg:
Marad nehéz, feloldatlan tömeg.

Akarsz repülni? hát csak rajta! höss!...
Hanem szárnyadra ólomsúlyt ne köss.
Bár fontos a földszint némely való:
Ott fenn, a hígban, nem neked való;
Kivéve hogyha tán bölcsen rakod
Mint léghajóba, megmért súlyagod:
Már táncol a gömb, mint betyár lova,
Kit nem bocsát a csárda oszlopa,
Már fel s alá kapkodja üstökét
Hogy elszakítsa tartó köldökét,
Recseg az oszlop, enged a kötél,
A tenger néző szívszorongva fél
Hogy felnyilallik a könnyű golyó,
S egy perc alatt eltűn a léghajó,
El, végtelen világokon keresztül,
A semmibe, örökre, mindenestül!...
De te nyugodtan ülsz még a kosárba',
Előtted óra, és a percre várva
Midőn kiálthatsz: "a kötélre! vágd!"
S többé a földdel semmi cimborád.
Ám érzi súlyát a szélházi gömb,
Megemelinti és azt mondja: öhm!
Lassan, nehézkesen úgy szárnyra kel,
Mint bérci sas ha nagy zsákmányt cipel.
És ím! előtted ég és föld kitárul,

Nézhetsz föl és le a közös határrul:
De, hogy ne szálljon vakmerőn veled,
A léghajót csinján mérsékeled,
S midőn egekbe így zarándokol:
Azt sem felejtet : "hátha lebukol!"

Ily célra megjár a bölcselmi eszme,
Különben annyi, mintha kárbaveszne.
S amit tapasztalsz, a konkrét igaz,
Neked valóság, egyszersmind nem az.
Vásár az élet: a földnek lakossa
Lót-fut, könyökli egymást, és tapossa,
Ad-vesz, civódik, káromol, kacag;
Por, sár megöl, megfojt a hagyma-szag;
S ha kételkednél, hogy mindez való,
Lépen bök egy rúd, feltaszít a ló: -
Mit gondolsz? ha énekedbe öntenéd
Úgy, mint van, e sok mozgó pecsenyét;
Ha e vásárból egy karéjt levágva
Beléillesztnéd a dalvilágba:
Mit gondolsz, nyerne a költő vele
Hogy ily igazzal zsúfolá tele?
Hogy macskástúl-ebestül átvevé
Azt, aminek árnyéka az övé?...
Állok Dunánk szélén, a pesti parton:
Elöttem a kép, színdús üde karton:
Felleg s hegy által a menny kékje csorba.
A nap most száll le a város-majorba;
Büszkén a Gellért hordja bársonyát,
S fején, mint gondot, az új koronát;
Lenn a Tabánban egy toronytető
Gombjának fénye majdnem égető; *
Míg fönt a Mátyás ódon temploma
Szürkén sötétlik, múlt idők roma;

És hosszú rendje apró sűrű háznak
Fehérlik sorba', mint gyepen a vásznak;
Alant a zölden tiszta nagy folyam,
Mint egy smaragd tó bércek közt, olyan,
Meg nem legyinti szellő' s fecske szárnya,
Csak mélyén lüktet forradalmas árja;

Felszíne tükör, és abban, mikép
Tündéri álom, az előbbi kép
Tisztára mosdva, felfordítva ring,
Mint lenge kárpit, a merő fal ing...
Ábrándos lelkem a hullámba mélyed, -
Vágyban elúszva búvárlom a mélyet:
Itt, itt a nimfák! itt a cháriszok!...
Az utcán por, bűz, német szó, piszok.

Nem a való hát: annak égi mássa
Lesz, amitől függ az ének varázsa:
E hűtlen hívség, mely szebbít, nagyít -
Sulykot, bizony, nem egyszer elhajít:
E alkonysúgár, mely az árnyakat,
E köd, mely nőteti a tárgyakat;
E fénytörődés átlátszó habon,
E zöld, esős lég egy május-napon;
Ez önmagánál szebb, dicsőbb természet:
Egyszóval... a költészet.

Azonban azt se véld, hogy a való
Kirúgva jobb egészen láb alól,
Hogy némi kósza föllengésben áll
A híres eszmény, vulgo: ideál;
Hogy csak néhány szó, egy kis lexikon
Kell: és tiéd a Parnassz, Helikon:
"Csermely, virág, lomb, szellő, hattyudal,

Ábránd, minőt a sejtelem sugall,
Kék távol, esti csillag, félhomály"
(Tanuld meg: félig semmit se csinálj!)
A "Hóra, Flóra, Grácia, Pszüché"
S a többi, - hogy keverd mind együvé
S detur, signetur: "ideál" Hahó!
Csinján, barátom: több is kell ahó!

Idea: eszme. Nem szó, nem modor.
Azt hát fejezzen ki vers, kép, szobor:
S eszményi lesz Béranger, mint Horác,
Vagy a görög, melyet ő magyaráz;
Nem is kell a bajuszos Berzsenyi
Vállára ó palástot metszeni:
Jobb, hogy találva ő van és kora,
Mint régi Hellász... fűzött bocskora!
Jelennek írunk... és tán a jövőnek,
(Legtöbbje pénzért a betűszedőnek,
De az sosem hallgatja Vojtinát,
Gyártván divathoz a vásárfiát;)
Jelennek ír, ki a jelenben él,
- Mondom - közöttünk hisz, szeret, remél,
Küzd, vágy, remeg, örvend, szomorkodik:
Mért élne visszább, vagy századig?
Kinek szokott ruhája lenge burnus,
Csak nyűg, teher lábán az ó kothurnus;
S kiről tudom jól: ki apja-fia,
Röstellem azt, ha élve múmia.

(1861)

Epilógus

Az életet már megjártam.
Többnyire csak gyalog jártam,

Gyalog bizon'...
Legfőlebb ha omnibuszon.

Láttam sok kevély fogatot,
Fényes tengelyt, cifra bakot:
S egy a lelkem!
Soha meg se' irigyeltem.

Nem törődtem bennülővel,
Hetyke úrral, cifra nővel:
Hogy' áll orra
Az út szélén baktatóra.

Ha egy úri lócsiszárral
Találkoztam s bevert sárral:
Nem pöröltem, -
Félreálltam, letöröltem.

Hiszen az útfélen itt-ott,
Egy kis virág nekem nyitott:
Azt leszedve,
Mégvolt szívem minden kedve.

Az életet, ím, megjártam;
Nem azt adott, amit vártam:
Néha többet,
Kérve, kellve, kevesebbet.

Ada címet, bár nem kértem,
S több a hír-név, mint az érdem:
Nagyravágyva,
Bételt volna keblem vágya.

Kik hiúnak és kevélynek -

Tudom, boldognak is vélnek:

S boldogságot

Írigy nélkül még ki látott?

Bárha engem titkos métely

Fölemészt: az örök kétely;

S pályám bére

Égető, mint Nessus vére.

Mily temérdek munka várt még!...

Mily kevés, amit beválték

Félbe'-szerbe'

S hány reményem hagyott cserbe'!...

Az életet már megjártam;

Mit szívembe vágyva zártam,

Azt nem hozta,

Attól makacsul megfoszta.

Egy kis független nyugalmat,

Melyben a dal megfoghatnak,

Kértem kérve:

S ő halasztá évrül-évre.

Csendes fészket zöld lomb árnyán,

Hova múzsám el-elvárnám,

Mely sajátom;

Benne én és kis családom.

Munkás, vidám öregséget,

Hol, mit kezdtem, abban véget...

Ennyi volt csak;

S hogy megint ültessek, oltsak.

Most, ha adná is már, késő:
Egy nyugalom vár, a végső:
Mert hogy' szálljon,
Bár kalitja már kinyitva,
Rab madár is, szegett szárnyon?
(1877)

Magányban

Az óra lüktet lassu percegéssel,
Kimérve a megmérhetlen időt;
Ébren a honfigond virasztva mécsel,
Homlokra összébb gyűjti a redőt.
Vajúdni meddig tart még e világnak?
Sors! óraműved oly irtóztató:
Hallom kerekid, amint egybevágna:
De nincs azokhoz számlap, mutató.

Jön, jön... egy istenkéz sem tartja vissza...
Mint mélybe indult sziklagörgeteg:
Élet? halál? átok, vagy áldás lesz? - Ah,
Ki mondja meg! ki élő mondja meg!
Vár tétován a nép, remegve bölcse,
Vakon előtte kétség és homály.
Idő! szakadna bár méhed gyümölcse...
Ne még, ne még - az istenért! - megállj.

Oh mert tovább e kétség tűrhetetlen,
A kockarázás kínját érzünk;
De nyújtanók a percet, míg vetetlen
A szörnyü csont, ha rajta mindenünk.
Egy lépés a gomolygó végtelenbe,
Holott örvényzik a lét, a halál:
És mi fogódzunk a hitvány jelenbe:

Tarts még egy kissé, gyöngé szalmaszál!

Még egy kevésbé... De mely kishitűség!

El, el! ne lássam e dúlt arcokat!

Ész, egybeforrt vágy, tiszta honfihűség,

Bátorságot nekünk mindez nem ad?

Megvert reménnyel induljunk csatába?

Hitben feladjuk már a diadalt?...

Nem, nem! Szívünk egy vértanú imába'

Megedzve, kezdjük a győzelmi dalt!

Az nem lehet, hogy milliók fohásza

Örökké visszamálljon rólad, ég!

És annyi vér - a szabadság kovásza -

Posvány maradjon, hol elönteték.

Támadni kell, mindig nagyobb körökben,

Életnek ott, hol a mártir-tetem

Magát kiforrja csendes földi rögben:

Légy hű, s bízzál jövődbe, nemzetem.

Nem mindig ember, aki sorsot intéz;

Gyakran a bölcs is eszköz, pusztá báb;

S midőn lefáradt az erőtelen kéz,

A végzet tengelye harsog tovább;

Csüggedve olykor hagyja lomha gépül

Magát sodorni az ember fia:

De majd, ha eszmél s öntudatra épül,

Feltűnik egy magasb hármónia.

És vissza nem foly az időnek árja,

Előre duzzad, feltarthatlanúl;

Csak szélein marad veszteg hinárja,

S partján a holt-viz hátra kanyarúl.

Bízvást!... mi benn vagyunk a fősodorban:

Veszhet közölünk még talán nem egy:
De szállva, ím, elsők között a sorban,
Vásznunk dagad, hajónk előre megy!
(1861)

Naturam furca expellas

Gyermekkoromban felköték
A színben egy nagy tökharangot,
Amely ugyan nem ada hangot,
De máskép vígan működék;
Mevolt a súlya, lódulása,
Kötelét hogy jól visszarántsa
S vele a kis harangozót; -
Szóval: csinált kommóciót.
„No, mondám, majd ha nagy leszek,
Valódi harangot veszek
És azt egész nap kongatom
Saját kényemre, szabadon.”

Így kongatom most untalan
E verseket - bár hangtalan.
(1877)

Mindvégig

A lantot, a lantot
Szorítsd kebeledhez
Ha jó a halál;
Ujjod valamíg azt
Pengetheti: vigaszt
Bús elme talál.

Bár a szerelem s bor

Ereidben nem forr:
Ne tedd le azért;
Hát nincs örömed, hát
Nincs bánat, amit rád
Balsors keze mért?...

Hisz szép ez az élet
Fogytig, ha kíméled
Azt ami maradt;
Csak az ősz fordultán,
Leveleid hulltán
Ne kívánj nyarat.

Bár füstbe reményid, -
S egeden felényit
Sincs már fel a nap:
Ami derüs, élvezd,
Boruját meg széleszd:
Légy te vidorabb.

S ne hidd, hogy a lantnak
Ereje meglankadt:
Csak hangköre más;
Ezzel ha elégszel,
Még várhat elégszer
Dalban vidulás.

Tárgy künn, s temagadban -
És érzelem, az van,
Míg dobban a szív;
S új eszme ha pezsdül;
Ne vonakodj restül
Mikor a lant hív.

Van hallgatód? nincsen?

Te mondd, ahogy isten

Adta mondanod,

Bár puszta kopáron

- Mint tücsöké nyáron -

Vész is ki dalod.

(1877)

Sejtelem

Életem hatvanhatodik évébe'

Köt engem a jó Isten kérébe,

Betakarít régi rakott csűrőbe,

Vet helyemre más gabonát cserébe.

(1882)

Híd-avatás

Szólt a fiú: „Kettő, vagy semmi!”

És kártya perdül, kártya mén;

Bedobta... késő visszavenni:

Ez az utolsó tétemény:

„Egy fiatal élet-remény.”

A kártya nem „fest”, - a fiúnak

Vérgyöngy izzad ki homlokán.

Tét elveszett!... ő vándorútnak

- Most már remény nélkül, magán -

Indúl a késő éjtszakán.

Előtte a folyam, az új hid,

Még rajta zászlók lengenek:

Ma szentelé föl a komoly hit,

S vidám zenével körmenet:

Nyeré „Szűz-Szent-Margit” nevet.

Halad középig, hova záros
Kapcsát ereszték mesteri;
Éjfélt is a négy parti város
Tornyában sorra elveri; -
Lenn, csillagok száz-ezeri.

S amint az óra, csengve, bongva,
Ki véknyan üt, ki vastagon,
S ő néz a visszás csillagokba:
Kél egy-egy árnyék a habon:
Ősz, gyermek, ifju, hajadon.

Elébb csak a fej nő ki állig,
S körülforog kíváncsian;
Majd az egész termet kiválik
S ujjonganak mindannyian:
„Uj hid! avatni mind! vigan.”

„Jerünk!... ki kezdje? a galamb-pár!”

Fehérben ifju és leány
Ölelkezik s a hídon van már:
„Egymásé a halál után!”
S buknak, - mint egykor igazán.

Taps várja. - „Most a millióson
Van a sor: bátran, öregem!” -
„Ha megszökött minden adósom:
Igy szökni tisztesebb nekem!”
S elsímul a víz tükre lenn.

Hivatlanul is jönnek aztán
A harmadik, a negyedik:
„Én a quaternót elszalasztám!”
„Én a becsületet, - pedig

Viseltem négy évtizedig.”

S kört körre hány a barna hullám,
Amint letűnnek, itt vagy ott.
Jön egy fiú: „Én most tanulám
Az elsőt: pénzem elfogyott:
Nem adtak: ugrom hát nagyot!”

Egy tisztos agg, fehér szakállal,
Lassan a hídra vánszorog:
„Hordozta ez, míg birta vállal,
A létet: mégis nyomorog!” -
Fogadd be, nyílt örvény-torok!

Unalmas arc, félig kifestve -
Egy úri nő lomhán kikel:
„Ah, kínos élet: reggel, estve
Öltözni és vetkezni kell!”
Ezt is hullámok nyelik el.

Nagy zajjal egy dúlt férfi váza
Csörtet fel és vigyorgva mond:
„Enyém a hadvezéri pálca,
Mely megveré Napoleont!”
A többi sugdos: „a bolond!...”

Szurtos fiú ennek nyakába
Hátul röhögve ott terem
S ketten repülnek a Dunába:
„Lábszijra várt a mesterem:
No, várjon, míg megkérlelem!”

„Én dús vagyok” kiált egy másik
S élvezni többé nem tudom! -”

„Én hű valék a kézfogásig
S elvette Alfréd a hugom’!”
Eltűnnek mind, a járt uton.

„Párbajban ezt én így fogadtam:
Menj hát elül, sötét golyó’! -”
„Én a szemérmemet félrehagytam,
És íme, az lőn bosszuló:
Most vőlegényem a folyó. -”

Igy, s már nem egyenkint, - seregben,
Cikázva, némán ugranak,
Mint röpke hal a tengerekben;
Vagy mint csoportos madarak
Föl-fölreppenve, szállanak.

Órjás szemekben hull e zápor,
Lenn táncol órjás buborék;
Félkörben az öngyilkos tábor
Zúg fel s le, mint malomkerék;
A Duna győzi s adja még.

Néz a fiú... nem látja többé,
Elméje bódult, szeme vak;
De, amint sűrűbbé, sűrűbbé
Nő a veszélyes forгатag:
Megérzi sodrát, hogy ragad.

S nincs ellenállás e viharnak, -
Széttörni e varázsgyűrűt
Nincsen hatalma földi karnak. -
Mire az óra egyet üt:
Üres a híd, - csend mindenütt.

(1877)

Vörös Rébék

"Vörös Rébék általment a
Keskeny pallón s elrepült -" *
Tollászkodni, már mint varju,
Egy jegenyefára ült.
Akinek azt mondja: kár!
Nagy baj éri és nagy kár:
Hess, madár!

Ő volt az, ki addig főzte
Pörge Dani bocskorát,
Míg elvette a Sinkóék
Cifra lányát, a Terát.
De most bezzeg bánja már,
Váltig hajtja: kár volt, kár!
Hess, madár!

Pörgé Dani most őbenne
Ha elbotlik se köszön,
S ha ott kapja, kibuktatja
Orrával a küszöbön.
Pedig titkon oda jár,
Szép asszonynak mondja: kár!
Hess, madár!

Cifra asszony színes szóra
Tetteti, hogy mit se hajt:
"Kend meg köztünk ne csináljon
Háborodást, házi bajt,
Nem vagyok én csapodár."
Rebi néni mondja: kár!
Hess, madár!

Másszor is jön, hoz fehér pénzt,
Piros kendőt s egyebet:
"Nesze, lyányom? e mézes bor
Erősítse a szived:
Szépnek úgy nem tenni kár!"
- "Hadd jöjjön hát a kasznár."
Hess, madár!

Háborúság, házi patvar
Attól kezdve van elég;
De nem hallik a szomszédba:
Pörge Dani túri még.
A bölcső is ott van már:
Künn egy varju mondja: kár!
Hess, madár!

"Asszony, ördög! vidd apádnak
Haza ezt a gyermeket -
Ne! a varjut (hol a puskám?)
Útra meglövöm neked."
Varju azt se mondja: kár!
El sem is rebbenti már:
"Hess, madár!

Híre terjed a helységben: .
"Tudjátok, mi az eset?
Pörge Dani egy varjút lőtt
S Rebi néni leesett!"
Rebi lelke nem vón' kár:
De, mint varju, visszajár
Hess, madár!

Gyilkost a törvény nyomozza;

Szegény Dani mit tegyen?
Útnak indul, bujdosásnak,
Keskeny pallón átmegy.
Szembe jött rá a kasznár.

Varju elkiáltja: kár!

Hess, madár!

Keskeny a palló kettőnek:

Nem térhet ki a Dani;

Egy billentés: lent a vízben

Nagyot csobban valami.

Sok eső volt: mély az ár.

Varju látja, mondja: kár!

Hess, madár!

Bujdosónak kín az élte;

Reszket, ha levél zörög:

Felvont sárkányt vesz kezébe,

Hajtja éh: "megállj, görög!"

Varjú mind' kíséri: "kár!..."

Fennakadsz te, szép betyár!"

"Hess, madár!"

"Most ebédre, hollók, varjak

Seregestül, aki van!

De szemét ne bántsá senki:

Azzal elbánok magam."

Fekete volt; mint bogár:

Asszony ott sír: "mégis kár!

Hess, madár!"

Vörös Rébék általment a

Keskeny pallón: most repül;

Egy varjúból a másikba

Száll a lelke, vég ne'kül
S kinek ő azt mondja: kár!
Nagy baj éri és nagy kár.
Hess, madár!
(1877)

Tengeri-hántás

Ropog a tűz, messze süt a vidékre,
Pirosan száll füstje fel a nagy égre;
Körülállja egynehány fa,
Tovanyúlik rémes árnya;
S körül úli a tanyáknak
Szép legénye, szép leánya.

„Szaporán, hé! nagy a rakás; mozogni!
Nem is illik összebúva susogni.
Ki először piros csőt lel,
Lakodalma lesz az ősszel.
- Tegyetek rá! hadd lobogjon:
Te gyerek, gondolj a tűzzel.

- Dalos Eszti szép leány volt, de árva.
Fiatal még a mezei munkára;
Sanyarú volt beleszokni:
Napon égni, pirosodni,
- Hűvös éj lesz, fogas a szél! -
Derekának hajladozni.

Deli karcsú derekában a salló,
Puha lábán nem teve kárt a talló;
Mint a búza, piros, teljes,
Kerek arca, maga mellyes,
- Teli a hold, most buvik fel -

Az egész lyány ugyan helyes.

Tuba Ferkó juhot őriz a tájon:
Juha mételyt legel a rossz lapályon,
Maga oly bús... mi nem éri?
Furulyája mindig sí-ri,
- Aha! rókát hajt a Bodré -
Dalos Esztert úgy kíséri.

Dalos Eszti - a mezőre kiment ő,
Aratókkal puha fűvön pihent ő;
De ha álom ért reájok,
Odahagyta kis tanyájok'
- Töri a vadkan az „irtást” -
Ne tegyétek, ti leányok!

Szederinda gyolcs ruháját szakasztja,
Tövis, talló piros vérit fakasztja;
Hova jár, mint kósza lélek,
Ha alusznak más cselédek?...
- Soha, mennyi csillag hull ma! -
Ti, leányok, ne tegyétek.

Tuba Ferkó a legelőt megúnta,
Tovahajtott, furulyáját se fűtta;
Dalos Eszter nem kíséri,
Maga halvány, dala sí-rí:
- Nagy a harmat, esik egyre -
Csak az isten tudja, mér' rí.

Szomorún jár, tébolyog a mezőben,
Nem is áll jól semmi dolog kezében;
Éje hosszú, napja bágyadt,
Szive sóhajt - csak egy vágyat:

- De suhogjon az a munka! -
Te, halál, vess puha ágyat.

Ködös ősre vált az idő azonban,
Török is már a tengerit Adonyban;
Dalos Eszter csak nem jött ki:
Temetőbe költözött ki;
- Az a Lombár nagy harangja! -
Ne gyalázza érte senki.

Tuba Ferkó hazakerült sokára,
Dalos Esztit hallja szegényt, hogy jára;
Ki-kimén a temetőbe
Rossz időbe', jó időbe':
- Kuvikol már, az ebanyja! -
„Itt nyugosznak, fagyos földbe.”

Maga Ferkó nem nyughatik az ágyon,
Behunyt szemmel jár-kei a holdvilágon,
Muzsikát hall nagy-fenn, messze,
Dalos Eszti hangja közte,
- Ne aludj, hé! vele álmodsz -
Azt danolja: „gyere! jöszte!”

Nosza Ferkó, felszalad a boglyára,
Azután vidorabb lesz, majd sebesebb
Kapaszkodnék, de nem éri,
Feje szédül: mi nem éri?...
- Tizenkettőt ver Adonyban:
Elég is volt ma regélni. -”

Lohad a tűz; a legények subába -
Összebúnak a leányok csuhába;
Magasan a levegőben

Repül egy nagy lepedő fenn:

Azon ülve muzsikálnak,

Furulyáknak, eltűnőben.

(1877)

Tompa Mihály

A gólyához

Megenyhült a lég, vídul a határ,
S te újra itt vagy, jó gólya-madár!
Az ócska fészket megigazgatod,
Hogy ott kikölthesd pelyhes magzatod.

Csak vissza, vissza! meg ne csaljanak
Csalárd napsúgár és siró patak;
Csak vissza, vissza! nincs itt kikelet,
Az élet fagyva van s megdermedett.

Ne járj a mezőn, temető van ott;
Ne menj a tóba, vértől áradott;
Toronytetőkön nézvén nyughelyet:
Tüzes üszökbe léphetsz, úgy lehet.

Házamról jobb ha elhurcolkodom,
De melyiken tudsz fészket rakni, hol
Kétségbesést ne hallanál alól
S nem félhetnél az ég villámitól?

Csak vissza, vissza! dél szigetje vár;
Te boldogabb vagy, mint mi, jó madár.
Neked két hazát adott végzeted,
Nekünk csak egy - volt! az is elveszett!

Repülj, repülj! és délen valahol
A bujdosókkal ha találkozol:
Mondd meg nekik, hogy pusztulunk, veszünk,
Mint oldott kéve, széthull nemzetünk ...!

Sokra sír, sokra vak börtön borul,
Kik élünk: járunk búsan, szótlanul;
Van aki felkél és sirván, megyen
Uj hont keresni túl a tengeren.

A menyasszony meddőségért eped,
Szüle nem zokog holt magzat felett,
A vén lelke örömmel eltelik,
Hogy nem kell élni már sok ideig.

Beszéld el, ah ...! hogy ... gyalázat reánk!
Nem elég, hogy mint tölgy kivágatánk:
A kidült fában őrlő szú lakik ...
Honfira, honfi ki vádaskodik.

A honfi honfira vádaskodik.

*

Testvér testvér, apát fiu elad ...
Mégis, ne szóljon erről ajakad,
Nehogy, ki távol sír e nemzetem,
Megútálni is kénytelen legyen!

(1850)

A madár, fiaihoz

Száraz ágon, hallgató ajakkal
Meddig ültök, csüggedt madarak?
Nincs talán még elfeledve a dal,
Melyre egykor tanítottalak?!
Vagy ha elmúlt s többé vissza nem jő
A vig ének s régi kedvetek:
Legyen a dal fájdalmas, merengő,

Fiaim, csak énekeljete!

Nagy vihar volt. Feldult berkeinken

Enyhe, árnyas rejtek nem fogad:

S ti hallgattok? elkészültök innen?

Itt hagynátok bús anyátokat?!

Más berekben másképp szól az ének,

Ott nem értik a ti nyelvetek ...

Pusztá bár, az otthonos vidéknek,

Fiaim, csak énekeljete!

Hozzatok dalt emlékül, a hajdan

Lomb- s virággal gazdag tájirúl;

Zengjétek meg a jövőt, ha majdan

E kopár föld újra felvirúl.

Dalotokra könnyebben derül fény,

Hamarabb kihajt a holt berek;

A jelennek búját édesítvén:

Fiaim, csak énekeljete!

A bokorban itt az ősi fészek,

Mely növelte könnyü szárnyatok;

Megpihenni most is abba tértek,

Bár a fellegek közt járjatok!

S most, hogy a szél összevissza tépte:

Ugy tennétek, mint az emberek?

Itt hagynátok, idegent cserélve ...?

- Fiaim, csak énekeljete!

(1852)

Vajda János

A virrasztók

Itt a nagy halott előttünk,
Kiterítve mereven.
A hideg, a téli éjben,
Csillagoltó sötétségben
Mi vagyunk még éberen.

A sirásban elfáradt már
Valamennyi jó rokon.
Talán mi se volnánk ébren,
Hanem mert a torban, éhen,
Rágódunk a csontokon.

A csontokon sem rágódnánk,
De hát - ez a kenyérünk.
Nem maradt ránk dús örökség;
Fizet minket a nemzetség,
Ha sírunk, énekelünk.

Már maholnap ez se kell majd.
"Elég volt a gyász, a dal.
Ami megholt, föl nem támad.
Haszontalan minden bánat!
Haj rá étel, dal, ital!"

Ilyen szelet hallunk is már.
Ki legtöbbet örökölt,
Annak van a legjobb kedve;
Ott van a múlt elfeledve,
És eladva az a föld,

Hol pihennek a nagy ősök,
Kik szerezték vérökön
Azt is, amin ők mulatnak...
Idegenek jól aratnak
Vérben ázott térökön.

Ők alusznak szépen, mélyen;
Ébren már csak mi vagyunk.
Ők alusznak s nem álmodnak;
Mi virrasztunk ébren, haj csak
Ébren is mi - álmodunk.

Álmodunk mi hihetetlen,
El se merjük mondani.
A holt szeme félig nyitva;
Hátha meg nem volna halva,
S lehetne még valami...

A nagy tenger éjszakába
Ki-kinézünk olykoron.
Mert nem tudjuk, hány az óra,
Hallgatunk a kakasszóra,
Merengünk egy csillagon,

Jó reménnyel, vak reménnyel,
Hogy ha megvirradna már!
De a hajnal csak nem pirkad,
S amit látunk, az se csillag:
Bolygó fény, vagy fénybogár!

És csak oly csöndes ne volna!
De ez úgy fojt, úgy ijeszt...
Dalunk is már egyre fárad,
Alig ad még bátorságot...

Égen földön semmi nesz...

Szempillánk is csuklik immár...

S ha az álom elnyomott,
S mi is alszunk, boldog Isten!
Akkor aztán késő minden -
Mozdulhat a tetszhalott!...

(1857)

Hajótöröttek

Egy bűborékkal kevesebb
Az örök semmi tengerén.
A sír egy lábbal közelebb,
És távolabb egy szép remény,
Álljunk meg egy kissé, barátim,
E zárt sziget mentében itt:
Nézzünk be jól a végtelenbe:
Nincs egy hajó, mely közelít?

Az ég borult, s szél mégse leng;
Az ég villámlik szárazon;
Ha üt, nem hallja senkisé;
Mézharmat csillog a gazon.
A habok oly halkán susognak,
Mint a haldoklók ajkai,
Kik jobb világ titkába látnak,
De nem bírják kimondani.

Mentő hajót várjunk-e még,
Ha durva szirtbe ütközött?
Választanánk - ha nincs egyéb -
Halál és örület között?

Óh a vihar, mely összetört, széjjelszórt,

Kerülne vissza legalább,
És ölné el szépen, dicsőn, míg
Nem őrzít meg a némaság!

De nincs remény, de semmi jel!
Biztatnak még bátor szivek,
De már magok se hiszik el,
Mindegyre fogynak a hivek.
Nincs mért keressen föl a kalmár,
S rablócsapat ha ránk talál,
Csak rabul vinne: ami ránk vár,
Koldus halála - éhhalál!

Idő mulik, nap áldozik,
S szép ifjuságunk oda van.
Iszap beföd, viz elborít
És elenyészünk nyomtalan.
Ajk nem mesél, s mit írna föl könyv
Hogy vérünk is volt - hamu lett -
Ah a bitó is szebb, hisz arról
Valaki még példát vehet!...

(1857)

Luzitán dal

Midőn vezérek a rómaiaknak meghódoltak

I

Hazám, hazám, minő uton jársz?
Mit tartsak immár felüled?
Szeresselek-e ezután is?
Megengedi a becsület?

Szerettelek gyász-napjaidban,
Amig szerencsétlen valál.
El nem riasztott oldaladtól,
Bár rémitett börtön, halál.

Szegény valál bár, koldus és rab,
De bár maradtál volna az;
Szenvedtünk volna még tovább is,
Nem jött ajkunkra vád, panasz.

Mert ami szint' oly drága, mint te,
Mi szentebb még tán, mint magad,
Mi nélkül hitvány rongy az élet,
S haszontalan minden javad:

Megvolt egy kincsed, egy jutalmad,
Egy csodatévő bűvszered,
Mi ismét mindent helyrehozhat,
Mikor már minden elveszett.

Becsületed - e legfőbb kincsed,
Mit vissza nem hoz semmi sem! -
Eszeveszetten oda dobtad
A szabadulás perciben!

Legjobbjaid hiába kértek,
Hogy várakozz még keveset:
"Nincs veszve semmi sors alatt az,
Ki soha el nem csüggedett".

Nem hű fiaid hagytak cserbe,
Te hagytad cserbe azokat.
Ellökted őket, s felölelted,
Akik szerezték gyászodat.

És elcserélted özvegy fátylad,
Mít tisztelet, dics övezett,
A mennyezettel, haj! ahonnan
Elköltözött a becsület...!

- Oh, én hazám, boldogtalan hon!
Bukott hölgy, eltévedt anya!
Hősök szülője, elkerített
A sok hazudozó banya!

A keblet, mely tejével táplált,
Fertőzi undok idegen;
S ne fussak a földél alól, mely
Szégyent, gyalázatot terem!?

.....

Oh, én hazám, minő uton jársz,
Mit tartsak immár felüled?
Szeresselek-e ezután is?...
Megengedi a becsület?...

(1869)

II

Oh, honfi, aki leborulsz
Az oceáni partokon,
Felénk tekintesz és gyötör
A hazavágyó fájdalom;

Kit nem csábítanak el ama
Szebb, jobb világnak bájai,
Hogy ne ohajtsd, köztünk, velünk
Bilincseinket hordani;

Kinek keblében a remény
Elfáradt, a hit megtörött;
Ki itt nem életet keressz,
Csak véreid közt sírgödört;

Oh, honfi, immár légy nyugodt,
S ha menhelyed, újabb honod
A föld legmostohább zuga;
Ne hagyd el azt és halj meg ott!

Öljön meg ott a fájdalom,
Mert itt a szégyen ölne meg.
A hon, melyért szived sovárg,
Az a hon - volt, nincs, elveszett!

A nép, amelyért vérezél,
Megtágadá önnönmagát.
Nem hordja már rabláncait,
Mert szolga lett és hord igát.

S ha tán a mult emléke hí,
Azt is hijába keresed.
E meggyalázott földbe' már
Apáid hamvát sem leled.

Mert nem nyughattak abban ők!
Az ősök, a nagyok, dicsők,
Fölkeltek sírjaikbul és
Most szerteszét bolyongnak ők.

Bolyongnak éjjel nyugtalan,
Keresve egy-egy szent helyet,
Hol jeltelen temetve van

A számüzött honszeretet.

És amikor rájok virad,
E földbe rejtik arcukat,
Hogy meg ne gyúljanak azok
A szégyen és harag miatt...

Oh, honfi, csak bolygj, hontalan
S ti koporsótlan szellemek,
Ha már elég nagy átkotok,
Még vissza se tekintsetek.

Ne lássatok nagyobbat itt:
A megőrült becsületet,
Mit a helóta ivadék
Gúnykacaja közé temet...!
(1867)

Sirámok

I

Száll a hegyre barna felhő,
Zúg alatta már az erdő.
Észrevétlen langy lehellet
Rázza a faleveleket.

Hajaszáli a vadonnak:
Hervadt levelek szállongnak,
Fecske földet szántva röpdés,
Minden oly merengő, csöndes.

Erdő, mező, merre nézek,
Egy nehéz, bús előérzet.

Hosszú árny kísért a réten,
Szél sohajt az erdőn, mélyen...

Valami nagy, rejtett bánat
Fogja el az egész tájat;
Az a bánat, mit az ember
Érez és nevezni nem mer -

Az a nagy bú, amely téged
Vádol, örök nagy természet;
Mely kiégett szívvel kérdi:
Mért születni? minek élni?...

(1854)

II

Szól a zene, harsog
Mint diadalének...
El innen, el innen!
Ne örüljek még meg.
Ne halljam azt, ami másnak
Dicsőséget hirdet;
Nekem halált, vagy ami több:
Feledékenységet!

Oh hogy amit egykor
Oly igen szerettem,
Ami vigasztalt, most
Az is ellenségem!
Mintha ebek csaholnának,
Mire a vadállat
Sebeivel nekiront a
Legsűrűbb magánynak.

Hova nem hallatszik
Semmi hír harangja
Ebek vonítása:
Néma sivatagba
Rohanok én; de mi haszna?
Nyugtom nem találom,
Mit ér, hogy nem látok embert
Ha - magamat látom...

Szól a zene, harsog
Mint diadalének...
Én oly búsna érzem,
Mintha temetnének;
Mintha temetnének ifjú,
Koránhunyt halottat;
Mintha hallanám zörögni
Saját koporsómat!...

(1854)

III

Föltámadni, mint a felhő,
Mely az égre derülten jó,
Azután könnyekre törve
Száll alá a szomju földre!

Mint a szellő bujdokolni,
Mást altatva nem nyugonni;
Nyomoruság ablakában
Siránkozni - mindhijában;

Megfejtetlen, mint egy álom,

Átsuhanni a világon
Kinevetett, ismeretlen
Fájdalomtól üldözötte...

Ugy-e keserü egy pohár?
Itta ezt több jó bolond már!
S mind azt hitték, üdvözítnek;
- Nekem már e hitem sincs meg!

(1854)

IV

Hova lett a nap az égről?
Hirtelen hogy elsötétül!
Mintha állana ítélet,
Valakit kivégeznének...

Hideg szellő száll a fákra,
Tövig átborzadnak rája;
Mintha hóhér keze volna,
Mely szemeiket befogja.

Halálcsöndesség az erdőn;
Néha hull alá rezzentőn
Egy-egy levele a fáknak,
Mintha könnyet hullatnának...

Mit sírnának, könnyeznének?
Hiszen ők virultak, éltek.
Az, hogy mostan elhervadnak,
Hogy szerettek: jele annak.

Volt bimbójuk, volt viráguk,

Szerelemnap sütött rájuk;
Ölekeztek a szellővel,
Susogtak az éneklővel...

Kétségbeesetten arcra
Hullok én is a harasztra;
Száras haraszt, földj el engem!
Volt nyaram, s én - nem szerettem!

(1854)

V

Mily vidám, örömtelt
A nap nyugovása!
Talán most pillant be
Abb' a szebb hazába?...

Fekete rom néz le
A hegy tetejéről;
Ijesztő kisértet
A mult éjjeléből.

Úlj fel, ifju ábránd,
Arra a sugárra,
Menj el innen, menj el
Boldogabb határra...

Vörös az ég alja,
Szélvihar lesz holnap:
Azok a vén romok
Mind-mind leomolnak...

(1854)

VI

Érezem, hogy sírni fogok egykor,
Majd midőn a kihült képzelet
Együtt látja mind a boldogságot,
Amit nem bírt, s mégis elveszett...

S ekkor, miért becseréltem minden

Igaz életkincset botoron:
A koszorút, a gúny koronáját,
Összetiprom és megátkozom!

S érezem, hogy örülök majd egykor.

És hajamat tépvén, kacagok;
De e kacajon - ha volt, ki engem
Igazán szeretett - sírni fog!...

(1855)

VII

Én a borjunak megint

Paripája lettem:

Taliánország felé

Mentem, mendegéltem.

Oly nehéz volt vállamon

Puska és tarisznya.

Veritékem volt a só

Sótalan marcimba.

De szívem még nehezebb

Volt a balfelembem,

Kedvesemnek képe volt
Ebb' a kis szekrénybe.

Mindazáltal pörg a dob,
És a dobszó mellett
Csatatér és győzelem
Képein merengek.

Mint egy új Napoleon
Verem a világot;
Fejemen véres babér
Koszorúkat látok.

Majd lecsöndesül a dob;
A hegy oldalában
Ringatón zörgő malom
Dörömböl magában,

Távolabb füves lapon
Kecskék fürge nyája,
És a kecskepásztor egy
Bogárszemü lyánka.

S mintha e kis lány az én
Szeretóm lett volna...
Isten veled csatatér
Fényes koszorúja!

Golyó ide vagy oda,
Tovább nem mehettem,
A kicsiny malomba én
Legénynek szegődtem.

Feleségem lett a kis

Kecskepásztor, és én
Lettem vón legboldogabb
A föld kerekiségén.

Megtanultam a való
Élet-bölcsességet;
Megtanultam, miből áll
Boldogságod, élet!

Elfeledtem s tán azért
Bírtam a világot.
Elfeledtem, ami több,
A mulandóságot.

Mulandóság és világ,
Ah ezek jó népek!
Feledékenységemért
Nem is nehezteltek.

Ah de még ezek fölött
Nagyobb hatalom van:
A katona-fegyelem!
E miatt lakoltam.

Felfödöztek; dördül a
Halálos ítélet
Szerelemtől lángoló
Szivem közepének...

- Oly nehéz és mégis oly
Édes volt ez álom.
Valómat egy nyomorék
Koldusképnek látom...

Szerellemmel halni is
Sokkal többet érhet;
Nem szeretve senkitől
Mit ér ez az élet?...

(1855)

VIII

Elhallgass, mert zivatar van,
Mert alattad ing az ág?
Dalod a vihar túlzengi,
Nem figyel, nem ismer senki,
S gúnyol a hideg világ?

Dalnokok martir halála,
Éhhalál vár egykoron;
És ami teremti a dalt,
Mit dalod kért, lesz-e az majd -
Szerelem - a jutalom?

- Csak dalolj! Szerelem és dal
Önmagának jutalom.
És a világ? - Majd megtapsol,
Koszorut ad - ottan ahol
Nem kérsz enni - sírodon!...

(1854)

IX

Naprul napra sötétebb lesz,
Éjrül éjre hidegebb...
Ölő tél, mely megdermesztesz,

Érezem már szeledet.

Itt van, itt leng fürteim közt,
Melyeket vágy, szenvedély
Emelt egykor és fürösztött,
Most e szél, e hideg szél.

Diadalmas cselszövőnek
Gúnykacajja gyanánt kérd
Hideg szele az időnek:
Vársz-e még, remélsz-e még?

Az esztendő vénül immár
A virág ellankadott;
Őszi nap, késő a fényár!
Hajnal, késő harmatod!

Minek hittél, mért reméltél?
Mi a hit, nem ismered?
Kereszt, mit ha hűn viseltél,
Végre ráfeszítenek.

Minek hittél, mért reméltél!
Virág, zárd be kelyhedet!
Hallod, e világra unt szél
Mily vadul kacag, nevet...

El a hittel, a reménnyel!
Avvagy ám remélj, szeress;
De csordultig tölts reménnyel
Vessz, hogy kétségbe ne ess!

- Koldus élet, rongyos élet,
Napról napra rongyosabb!

Arra vársz tán, gyöngé lélek,
Míg a rongy mind leszakad?

Nem, nem, én nem arra várok,
- Szél, üvöltsön viharod!
Öld el a még ép virágot,
Ezután én kacagok.

Fájdalom kell e világnak,
Gunykakaj, metsző, hideg,
Hit, remény itt nem használnak,
E világ nagyon beteg.

Fogyatkozz el nap, de végkép!
Ingyatok meg, hegyek! és
Feketülj el szelid kék ég -
Legyen kétségbeesés.

S majd ha általános éj lesz,
Élesen föl kacagok;
És ha e kacaj sem ébreszt,
- Sírnék majd, de nem tudok...

X

Mikor a nap süt az égen,
Kígyó jár a zöld levélen.
És irigyen sziszeg alatt;
Búg fölötté a vadgalamb.

Mikor nyári nap süt rátok:
Szedjétek meg a virágot,
S élvezzétek - nem gondolva
Se tövisre, se kígyóra...

Elmegy a nap - melegével,
Megjön a hús őszi éjjel;
Kigyó nem lesz a virágon,
De galamb se szól az ágon...!

(1854)

XI

Apró lanyha őszi eső,
Sirdogál a vén esztendő;
Égen földön szinte látszik,
Hogy egészségére válik.

Alacsony ház, szalmatető;
Veri a szép csöndes eső.
Alszik az ég napja, holdja,
Mintha az is egy pár volna.

Mintha az is egy pár volna,
Mint kik itt lenn a kunyhóba
Alusznak alacsony házban,
Alacsony ház - magas ágyban.

Mennyezetén magas ágynak
Alsznak vagy mit csinálnak...
Bizonyos hogy ők pihennek,
Hírével a jó istennek...

Vége van az esztendőnek;
Nehéz munkás nyárnak, ősznek
Kiállották fáradoalmát,
Most veszik el a jutalmát.

Irigyelnéd ugy-e őket?
De nyaradat hogy töltötted?
Ábrándoztam - megkönnyeztem,
Kiket most megirigyeltem!

Könnyezésed, merengésed
Mit ér az emberiségnek?
Jobb, sirasd meg múlt idődet,
Mely nem tér meg soha többet.

Szegény legény szőr gubában
Az ugaron áll magában.
Jó pipája vígan füstöl,
El nem alszik az esőtől.

El nem alszik, mint a kedve,
Szeretője van eszébe;
Mert van neki - kinek nincsen?
- Csak nekem nem ad az isten!...

XII

Menj el innen, menj el messze,
Nyugodalmat úgy sem lelsz te;
Míg a világ végig éred,
A reménység addig éltet.

Legalább addig hiszed, hogy arra,
Merre jár a felhők rajja,
És ahonnan hozzád eljő,
Az a meleg déli szellő:

Hiszed, hogy ott szebb az élet,

Azt hiszed, míg el nem éred.
Keserű lesz észre venni,
Hogy az, amit leltél - semmi!

Eredj, fuss, míg erőd adja;
Még rohan az erdő vadja,
Bár a sebek egyre folynak,
S alig áll meg - összeroskad!...

XIII

A tükörbe néznek mások,
Én a puszta kertbe járok,
És magamat látom abban
Egyre dúltabb, halványabban...

Árva hang sincs a bokorban;
Lombtalan cser megraboltan,
Hajadonfő néz az égre,
Mintha elégtételt kérne...

Besüvölt a szél a fűbe,
Mintha velem csúfot úzne,
A harasztal körülöttem
Táncol a hús levegőben.

Sárga leveleit szórva
Koszorút tesz homlokomra...
Részvét avvagy gúny van ebbe?...
Betekintek a szívembe...

És sohajtok, és úgy érzem,
Hogy e szél megérte engem...
És hogy ember e világon

Nem volt ily igaz barátom!...

XIV

Mi vagy te eddig, mult idóm?
Egy járatlan nem ismert pusztaság.
A buja fűvön át
Sebes vágatva egy vad ló rohan;
"A kicsapongás"
Hátán az elkapott gyerekekkel,
Ki hátra már rémülve pillant
Az átrohant
Kétségbeejtő messzeségre...

XV

Száll a madár, száll a fárul -
A remegő száraz ágrul
Hullanak a levelek...

Elfeledtél... meg ne bánjad!
Reszketek én még utánad,
Hullatok még könnyeket.

Nem remeg majd a fa ága,
És levele és virága
Hó alatt áll, feketén...

Nem remegek én se majdan,
Hideg leszek, mozdulatlan...
S lesz fölöttem szemfödél...!

XVI

Bujdosik a fa levele,
Viszi a tél fagyos szele;
Gyászkiséret megy utána,
Vándor felleg barna árnya...

Oly szomorú hangot hallok,
Nem tudnak úgy a harangok!...
Fejem fölött jönnek mennek
Gyászfelhők, és zengedeznek...

Hallgatom a szomorú dalt...
Ki sirat el engem így majd?
S nem tudom kitől, de kérdem:
Ki temet el majdan engem?...

XVII

Viszontszerelem! te égből
Lelkeinkre hulló csillag!
Nem örültem, s ne örüljek
Soha égő sugaradnak?...

Céltalan bolyongjam én át
A sivatag életet -
Te lehullj és elenyésszél -
S ne találj meg engemet?

(1856)

XVIII

Hej de nem így volt hajdanában!
Ifju vidám cserjébe jártam;
A zöld levélről azt gondolva,

Hogy koszorú lesz homlokomra...

Rózsás reményim mámorában
- Mit most irigylek - akkor szántam!
És szívemet hő napnak hittem,
Amely körül jár, forog minden,

Mely azt hívé, hogy szánandó rab
Az üldözésben iramló vad,
És szánta a nyögő galambot...
Oly boldog és olyan szabad volt!...

De föluszított szilaj ebek,
E szép erdőből elkergettek;
Most őrebek csaholnak benne,
És néma a galamb szerelme...

A rengő ifju zöld levelek
Csak a távolból integetnek,
És várnak... És vár engem ott a
Mereven álló tilalomfa!

- Most mintha fenyves erdőn járnék
Hol szemfedőként leng az árnyék...
S egy bujdosó nesz súgja rája:
Hogy koporsó lesz minden fája!...

(1857)

Szerelem átká

I

Én gyötrelmem, szép leányom!
Hogy te, mint a nap, olyan vagy,

Oh, az való! - de nem csupán
Mivelhogy szépséged oly nagy.

A te pályafutásod is
Ahhoz olyan hasonlatos:
Szeszélyesen derűs-borús,
Egynek égő, másnak fagyos.

És mint a nap, midőn fölkel,
Lenyugszik egy más világnak:
Mikor nekem föltámadtál,
Lenyugodtál - hűtlen! - másnak!

(1855)

II

Szeretlek én téged nézni,
Mikor észre nem veszed;
Ha máson merengve, rajtam
Feledkezik el szemed,

S benne egy édes titokra
Megvillámlik az öröm...
Egy-egy tőr minden sugára,
S én azt szívembe töröm.

Szeretlek én téged nézni,
Mikor észre nem veszed:
Hogy szívem mélyére látva
Meg ne tudd, mit érzek.

Ne tudd, hogy szerelmem olyan,
Mire nem vagy érdemes;

Ha magam ki kell nevetnem,
Legalább te ne neved.

Szeretlek én téged nézni.
Oly szép lánggal ég szemed;
Eloszlatja búmat, mint a
Nap a sötét felleget...

- S e szép szemek napvilága
És ez izzótűz-ajak,
Mindezek a bitorolt kéj
Oltárán lobogtanak?!...

Hazudság, kaján hazudság!
Hol venné e fényt szemed?
A teremtő nem hazudhat,
Hazudnak az emberek!...

Én hiszek szemed tüzének,
Mely hajnalfényben ragyog.
Vagy van ember, aki most is
Megrabolja a napot?...

És ha mégis, és ha mégis! -
Oh, ez átkos gondolat,
Mint a villámlás az éjben
Fölriasztja a vadat,

Midőn az kétségbeesve
Szöki át a völgyeket,
De mi haszna, bárhová fut,
Ég, lobog a rengeteg:

Úgy e gondolat szüntelen

Úzi, hajtja szívemet -
Oh, hogy még enyim se voltál,
S mégis későn féltelek!...

Nem voltál - és nem lehetsz már
Soha enyim, jól tudom;
Oh, tudás, megátkozott fa!
Elveszett paradicsom!...

(1855)

III

Van-e még egy oltár, van-e még egy bálvány,
Hová térdepelvén, buzgón imádkozván,
Kétségbeesésem enyhülését várnám?

Mit én építettem, ékes templomodat,
Ahol színről színre imádtam arcodat,
Haragod üszkével magad fölgyujtottad.

Ég az isten háza magasan lobogva,
Hitszegő bélpoklos hiveid csoportja
Kárörvendve nézi és egyik sem oltja.

Oh, hogy az embernek, gyarló halandónak
Sarától magok az istenek sem óvnak!
Oh, hogy az égiek magok is csalódnak!

Kihozom, megmentem képed a lángokbul,
Elhajtom a füstöt fényes homlokodrul -
Oh, hogy rajt a szégyen újra lángba borul!

Hallod-e, hallod-e kacaját azoknak,

Kik téged megcsaltak, engem megraboltak? -
Ők most téged szánnak, engemet gúnyolnak!...

(1856)

IV

Ujra látlak színről színre,
Halovány vagy, nagyon halvány;
Oh, ez alak - (szive ugy sincs)
Halhatlan szobor, ha - márvány!

Templomot emelnének rá,
Benne örökké imádván
Hideg tökéletességét...
Halovány vagy, nagyon halvány...

Szemed fénye beborulva...
És alatta a szivárvány.
Szép egéből könnyzárpor hullt?...
Be halvány vagy, oh be halvány!

Megígértem, de nem hitted,
Szerelmetlen, hitetlen lány -
Hogy szárnyam van, mennybe viszlek.
Hol vagy most? - oh, hogy nézhetsz rám?!

El e képtől - el e helyről,
Hisz ez halva van - bitófán...
Átkozott legyen hóhérod -
Elítelt - elkárhozott lány!

(1856)

Látlak én még s látni foglak,
És szünetlen gondolok rád,
El nem válok soha tőled;
Mégis, mégis... isten hozzád!

Oh nem a könnyörtelen sors,
Nem a beérhetlen távol,
Nem az élet, nem a halál,
Nem az választ el egymástól...

Van reménye a távolnak,
A halálnak van emléke:
Hit vigasztal a balsorsban...
- Ennek is mind vége, vége.

Mondd nekem majd, hogy enyim vagy,
Hogy szeretsz: leborulok rád
Végzetlen fájdalommal...
S azt felelem: isten hozzád!

Feltámadás van a sírban,
Újulás a természetben;
Csak az halt meg mindörökre,
Amit benned én vesztettem.

S én elhagyni mégse tudlak!
Hozzád járok és rád nézek
Szótalan és iszonyún, mint
Gyilkosára a kísértet...

S valami fáj mindkettőnknek,
Neked a bűn, nekem a vád.

Pásztoróra kéje helyett
Szellemóra!... isten hozzád!

(1856)

VI

Szeretlek, szeretlek régen,
Meg kell végre vallanom;
Szeretlek, bár téged-e, vagy
Érted a kint? nem tudom.

Bár a hideg ész pirongat,
És kigúnyol, kinevet,
S annál hangosabban, mennél
Szentebb az, mit érzek:

Nincs ok a teremtő észben,
Égen, földön hatalom,
Oly erős, mint amit érzek
Miattad, a fájdalom.

Szerettem éretted a kint,
S viselem a gúnykacajt,
Mint a harcos a rongyot, mit
A csatagolyó szakajt.

És hiába félek tőled,
Hiába kerültelek;
Bármit tettem, végre megvan,
Miről már nem tehetek.

Mért kerülném még tovább is
Mindenhatóságodat?

Egyszer látni nem elég-e,
Hogy örökké lássalak?

Szeretlek - bár tőlem e szót
Nem fogod te hallani;
Hogy te ezt nem értenéd meg,
Súgja nekem valami.

Amit a te szíved óhajt;
A diadal, győzelem,
Arra elég hideg szó is -
Mit neked az érzelem!

Minek mondjam, hogy szeretlek?
Ha szíved örülni tud
Hizelgőn csengőbb szavakra,
Tudva jól, hogy mind hazug?...

Minek mondjam, hogy szeretlek?
Jobban szánlak, érzem.
Örömiden szánakozom
Jobban, mint gyötrelmiden.

Nézz tükörbe mosolyogva,
Tekints végig magadon -
Gyönyörű vagy... az vagy, az vagy...
Oh hisz én jobban tudom.

"Szébb vagy a csillagos égnél,
Szemed oly szépen ragyog,
Tán az égből is miattad
Hullanak a csillagok...

Szép ajakad ingerébe

Belehal a gondolat.
Legszebb vagy a teremtésben,
Azért nincs rád hasonlat."

Tetszenek a cifra bókók?
Ládd, mi könnyük e szavak:
Mi sokat akarnak, mégis
Mi keveset mondanak.

Tán magam is tudnám ezt, mint
Holmi udvaronc legyek.
De nem fáj, vagy nem tudod tán,
Hogy mindez nem a tied?

Nem kérded-e meg szivedtől,
Van-e benne érzelem?
Boldog vagy boldogtalan bár,
De - egy, örök szerelem?

Halaványul majd a szép arc,
Elvirágzik a tavasz;
Érzed majd, hogy amit érzünk,
Az mienk, csupán csak az....

De késő lesz minden immár.
Mit majd akkor érezed,
Az a késő megbánásnak
Keserü fájdalma lesz.

S én nyugodt leszek már, mint a
Tűzhegy, mely maga mögött
Üszkeivel betemette
Mindörökre a mezőt...

Te előtted pedig a mult,
Mint hazajáró halott
Emelkedik rémes váddal -
Keserű lesz hallanod...

S egyedül lész, elhagyatva;
Csak e vád ül le veled
Szembe... szörnyű számvetésre
Az elmúlt idők felett.

Mondja majd: a tavasz elmúlt,
Hol belőle a virág?
És a meleg nyár gyümölcse -
Tolvajok megrabolák?

Szeretlek... de van erőm rá,
Hogy ne valljam meg neked.
Ápolod te hiuságod,
Én meg - büszkeségemet.

Szép ajkad egy mosolyával
Örültté tehetd fejem;
De azért nevetni nem fogsz
Oktalan érzelmimen.

Az én átkom, hogy szeretlek,
Mégsem olyan mostoha,
Mint e szót igaz kebelből
Meg nem hallanod - soha!

Szeretlek, mint egy szép szobrot,
Mít a lázas szenvedély
Átölel, de szerelméről
Vele sohasem beszél...

(1855)

VII

Mint egy szép halott élsz
Emlékezetemben,
Kit sohasem bírtam,
Mégis elvesztettem.
Éjjel fönn virrasztlak,
Nappal megsiratlak!

(1855)

VIII

Ne huzzátok, ne huzzátok!
Nekem minden hangja átok.
Átok nekem az is, ami másnak áldás -
Legyen áldott a kéz, amely nekem sírt ás!

Virrasztok az éjszakában,
Sötétségben, némaságban.
Sötétség, némaság... menyországa soknak;
Szívemben lobogó lángja a pokolnak!

Mi történhetett a nappal?
Talán sohasem lesz hajnal!
Oh ha vele volnék, talán imádkoznám,
Hogy akár a hajnal soh'se virradjon rám!

Hajnali szép édes álom -
Ideje már - légy halálom.
Ne ébredjek én föl, róla álmodozva,

Hadd vigyem el képét magammal síromba!

(1855)

IX

Jár utánad, jár a képzelet,
Mint szivárvány után a gyerek.

Ölelő karoddal

Oly közelre látszol:

Mért vagy nekem mégis

Elérhetlen távol?

Úgy tetszel valóban énekiem,
Mint egy szép szivárvány keleten,

Mely vidám derűt fest

Sötétült vidéken,

Jobb reményt elbúsult

Emberek szívében.

Jár utánad hegyen-völgyeken

Fölhevült lázongó képzetem,

S majd ha mély örvénybe

Hull alá imádód,

Tova tűnsz, s hogy érted

Halt el - azt se látod!

(1854)

X

Nem szeretlek... mért hazudnám

Hitegetném magamat?

Ohajtlak, de nem szeretlek;

És szívem majd megszakad.

Elhamvaszt miattad a vágy,
Megtébolyít a titok,
Mit nem bírok már viselni,
És ki mégsem mondhatok.

Úgy szeretnék szeretni!
De nem szabad, nem lehet:
Te nem érted, mit jelent ez:
Te e kint nem ismered.

S ha ismernéd, kinevetnéd;
És mint égő napsugár
Fáj, ha a még nyitva álló
Be nem forradt sebre száll:

Mosolyod úgy fájna nékem,
S volna gúnyod mosolya
Keserű, de gyógyító ír:
Ne gyógyuljak én soha!

Oh hogy a láz, a halálos,
Midőn végkép elgyötör
- Mert utolsó, amit érzünk -
Már utóbb az is gyönyör.

És van elme, amit mégis
Józan, épnek mondanak,
Rajongóbb a lázasénál,
Őrülnél oktalanabb!...

Jól tudom, hogy nincs a földön
Hatalom, mely betemet

Multakat és nem történte
Teszi a törtéteket;

S érzem, hogy vágyaimnak
Nincsenek reményei;
Jövöm üres végtelenség -
S nem tudlak felejteni!

Nem szeretlek... édes volna
Ezt előtted mondanom;
De mit érne? lecacagná
Szavamat a fájdalom.

És te mégse hinnéd el, hogy
Büszke lelkem e szava
Több, mint minden "szeretlek", mit
Hallani fogsz valaha.

Nem szeretlek! de ne tudd, hogy
Drága ez a diadal,
És rövid - hogy ebbe lelkem
Előbb-utóbb belehal...

(1855)

XI

Nem tudok én semmit rólad,
Csakhogy szép vagy, szép nagyon.
Szépségedet látom én csak,
Szívedet nem kutatom.

Feledem vagy nem is hallom
Mit beszél a sokaság;

Szép vagy, arra gondolok csak,
S a szépség tündérvilág.

Nézd az égen a borúból
Kimosolygó csillagot:
Még előbb felhő takarta,
S mégis oly szépen ragyog!

Láthatom-e ott a multat,
Hol vakító a jelen?
Gondolhatok-e jövőre,
Ha lázban szédelg fejem?

Szép vagy, azt beszéli rólad
És imád mind, aki lát;
De hogy milyen szép vagy - oh, azt
Mégsem tudja a világ!

Hogy mi szép vagy, azt hiszem, hogy
Én - csupán én tudhatom;
És oly édes - bár egyetlen -
Szívemnek e jutalom?...

Oh, e kétszinű világ, mely
Még bűnöket emleget,
Szépséged napfénye mellett -
Mi hideg, vásott lehet!...

Szegény volt örömben és tán
Az is marad életem;
De ez alakos csoportot
Szánom én és megvetem!...

Marcangolja széjjel a vágy,

Feszítse meg szívemet -
Odaadom... de belőle
Ki nem tépi képedet...

Ne tudjak én semmit rólad,
Csak hogy szép vagy, szép nagyon;
Szépségedet lássam én csak,
Én szived nem kutatom.

És szeretlek ismeretlen
Tégedet és a napot;
Egyitekben sem kutatva:
Mi lakik benn, mi ragyog?

(1855)

Gina emléke

I

Szeretsz-e te, vagy szeretél-e már -
S ha nem - szeretsz-e valaha?
Forró-é a nap keble, vagy csupán
Visszaverődő sugara?

Lehet-e az, hogy csak egyet szeress
Te, kit egész világ szeret?
Talán - talán - hisz csak az bizonyos:
Szeretni nem fogsz engemet.

Méltatlanabbat fogsz szeretni majd,
Mint ez történik rendesen;
Ez átok az, mi végett soha nincs
Egész mennyország ideleln...

Ha engemet szeretnél! - oh hisz úgy
Kijátszanád a végzetet:
Az örökkévaló is irigyel
Ilyen mulandó örömet!...

(1856)

II

Szeretsz-e te, vagy szeretél-e már -
S ha nem - szeretsz-e valaha?
Oly pazar a fény arcodon! - s nekem
Valami súgja: nem, soha!

Sötét, de édes a tapasztalás,
Mely vigasztalja vágyamat!
Te senkit sem szeretsz - oh mert hiszen
Hideg a szív a fény alatt...

(1856)

III

Elfogy a nap, az én napom...
Közeleg a sötét óra...
Oh, ne kérdezz, mi bajom van?
Oh, ne nézz most homlokomra!

Szép vagy és hatalmas - hányszor
Mondtalak mindenhatónak!
Üres bók, édes hazugság...
Menj, kerülj, hogy el ne hervadj...

Ne tudd, hogy ez óra ellen

Tehetlen minden bűbájd;
Hogy van, ami nagyobb annál:
A lelkenek fekvő átok...

Ne kutass, ne nézz lelkembe...
Isten őrizzen meg attól:
Légy kacér, víg, csapodár, csak
Óvd magad a gondolattól!

Nézd a jégfelhőt az égen:
Észrevétlen hideg árnya
Halványan száll a gyanutlan
Örömben égő virágra;

Keble áthül, megrázkódik...
Alig sejti, hogy mi érte;
Ragyog a nap, ragyoghat már!
A virágnak vége... vége...

Őrizkedj a gondolattól!
Ne nézz most lelkem mélyére;
Ha forrong, ha zúg a tűzhegy,
Vigyázz, hogy ne menj szélére...

Ne fürkészd baját, epéjét.
Kétségbeejt a sötétség -
Rémeitől megőrülsz, vagy
Előbb megfojt a nehéz lég.

Álmodozzál, ábrándozzál,
Szemlélődjél, csak ne kérdezz;
Alkoss magad új világot,
Csak ne kérdd: hogy mind miért ez?

Hull a levél, hull a csillag,
Még se fogy el, tele föld, ég;
Mi közöd van hozzá, féreg!
Hogy mi végre teremtették?

Ne játsszál a gondolattal!
Ha bejársz e rengetegbe,
Benn egy kérdő szörnyeteg van;
Ne kerülj - vigyázz - elejbe.

Meg nem fejtí soha senki,
Amit e szörny kérdez tőled,
Bár izenkint, apródonkint
Szíja el fájó velődét.

Isten veled, szép sudárfák
Andalító suhogása!
Árnyatokban volt szívemnek
Annyi édes álmodása!

Árnyatok sötétül egyre,
Közeleg az éj immáron!
Kiszenvedve, tévedésben
Fáradottan itt bevárom.

Adtál mézet, virágot is;
Megátkozzalak-e téged,
Hogy te sem adsz ingyen semmit;
Ernyőd ára: kígyó, méreg...

- Légy hiú, én gyöngyvirágom,
Légy hamis, begyes, rátartó:
Nyujtsd magasra fejcskédet,
Szökdelj, mint egy kis pillangó;

És ne kérdezz, mit morogtam;
Badar beszéd... kacagj, kérlek...
- Ah! ha birhatnám kis üres
Boldogságos fejecskédet!

(1856)

IV

Ver az Isten engem
Mind a két kezével,
Tüzes ostorával,
Tüzes szerelemmel.

El nem gondolhatom,
Mivel érdemeltem;
Csak szenvedtem eddig
Ebben az életben.

Szerelem: mennyország;
Legalább úgy modják.
Én csak azt tudom, hogy
Nekem mártiromság.

Két szép szemefénye
A csalóka mérreg:
Olyan erős, mégis
Olyan soká éget.

Akárhogyan éget
El-elnézegetem:
Hogyan lehet oly szép s
Mégis oly kegyetlen?

Én uram teremtőm
Ijesztenél rája;
Tedd szivére szívem
Csak egy minutára:

Tudom, úgy hozzá ég
Egyszerre az övé:
Magad se veszed le
Soha onnan többé!

(1856)

V

Tied a dicsőség, hatalom;
Csak mulass emésztő kinomon.
Kegyetlen fény ragyog szemedben.
Halálra ítélt rab - szerelmem.

Rab vagyok én, rab, de olyan rab,
Aki zsarnokánál szabadabb.
Enyim az igazság s szenvedés,
Tied az önkény s a büntetés.

Szenvedek, de nékem nyugtot ad
Vigasztaló csöndes öntudat.
Téged fogva tart a nagy világ -
Enyim az örökkévalóság.

Összetépted az én szívemet,
A magadét el nem tépheted.
Megmarad az igaz bírónak,
Szerelmemért bosszuállónak!

(1856)

VI

De azért ne hidd, hogy nyugtot ad
- Oh, nagyon is fáj a gondolat,
Hogy te magad, édes kedvesem,
Hogy te sem lész boldog sohasem.

Nem tudom én, hogy mit gondoljak?
Örömet látnálak boldognak.
Fájna a szívem úgy is; de talán
Csak a magam baját siratnám.

Alig merem én azt mondani,
Azzal ijeszt, üldöz valami:
Boldog lesz majd egykor kebleden
Más valaki - csak te magad nem.

Legyen átkozott e sejtelem!
Mint a szív az, melyben megterem.
Szívnek, melyet bánt e gondolat,
Maga a halál csak nyugtot ad!...

(1856)

VII

Oh ha bájaidat szereted,
Szeress, kérlek, akkor engemet.
Mert hiszen legszebb vagy lelkemben,
Mint a nap a kristálytengerben.

Napvilágom, kelj föl énfölém!
Nézd magad lelkem tükörén.
Mint a nap a miljom habokban,
Képed ragyog minden dalomban.

- Vagy igen - csak menj az utcára,
Ismerj rá e hitvány világra;
És azután vesd meg a sarat,
Mely nem fogja föl a sugarat!

(1856)

VIII

"Légy vidám, kétségbeesve;
Maradj büszke, megalázva.
Légy hideg, ha lánggal éget
Átkos szenvedélyed láza."

"Meg se rezzenj, ha velődbe
A féltés villámai ütnek.
Maradj józan, mikor ég-föld
Táncol és forog körülted."

"Fojtogasd el minden üdvöd,
S ha tudod, felejtsd el őket,
Mikor éjjel siránkozva
Szellemeik hozzád jönnek."

"És örökké sírod ássad
S mégse halj meg!" Én gyötrelmem,
Mert ohajtlak, mert szeretlek,
Ezzelátkoztál meg engem?...

(1856)

IX

Mivel engem megátkoztál,
Viszont én megáldlak téged.
(Csak elmondom, hogy mi sors ér
Vágyaid ha mind beteltek).

"Érjen annyi jó szerencse,
Hogy ne tudj örülni rajta.
Környékezzon oly magas fény,
Hogy szégyeld magad miatta."

"Majd ha szíved lángért lángol,
Hideg kígyó érintsen meg.
Ne gyötörjön féltés másért,
Féltsd magadat, gyúlt szívedet."

"Láss körülted boldogságot,
S érezz gúnyt magadra benne.
Keress a multban vigaszt és
Ne találj emlékezetre."

"Ohajts örök életet, ha
Majd jövődet halva látod" ...
- Oh, szeress! és átveszem mind,
Ami ez áldásban átok!...

(1856)

X

Szegény öreg koldus...

Csak az inség tartja.
Könyörülő világ,
Könyörülj meg rajta!

Valakinek csendül
A lélekharangja.
Könyörülő Isten,
Könyörülj meg rajta.

Az én szép szeretőm
Kiadott énrajtam.
Könyörülő halál,
Könyörülj meg rajtam!

(1856)

XI

Legyek lealázva a porba,
Ottan elgyötörve, tiporva.
Akkor sem tiéd a győzelem;
Büszkén emelem föl még fejem.

Élj örömben, én meg bánatban;
Kedvnek, bának egyszer vége van.
Azt tanítják mind a vértanúk:
Halhatatlan az, ki halni tud!

(1856)

XII

Szól a zene, olyan szépen szól,
Csodálatos búból-bánatból.

Oly szomorú, mint az őszi szél.
Fogy a sugár, hull a falevél.

Honnan e bús hangok, mely tájról?
Messze, nagyon messze világból?
Fekete és gyászos üzenet,
Vége immár, vége mindennek!

Nem is szomorú már, de szilaj;
Nem is sohajtás, de kínos jaj;
Szivem tépik, fejem ingatják,
Mint a szél a fának sudarát.

Ide hamar azt a poharat!
Egyre vadabb, egyre szilajabb...
Majd sikoltva föl kacag, nevet -
Egybe szétveti a fejemet.

Most megint oly csendes-búsan szól,
Mintha jőne mélyből, föld alól.
Oh, de mért is marad életbe
Aki egyszer el van temetve!...

(1856)

XIII

Egyszer megölelni,
Egyszer megcsókolni,
Örökké ölelni,
Örökké csókolni!

Mit nekem e rövid
Elmulandó élet?

Örökkévalóság!
Amit tőled kérek.

Kedvesem, szerelmem
Az élet mulandó -
Játsszuk ki a halált,
Az örökkévaló.

Ölelj meg, csókolj meg,
S élek beléd halva -
Örökké öelve,
Örökké csókolva!

(1856)

XIV

Szerelem, szerelem...
Édes ölö mérég;
Mulandó istenség,
Halhatatlan féreg...

Ég vigasztalása:
Gyönyörű szívárvány;
Teremtő láng hídja,
Rajt a földre szállván...

Balzsama a sírnak,
Mely az enyészettel
Egy perc üdve alatt
Mindent kiengesztel -

Áldott az a szál is,
Melyet emléked sző,

Sírba koporsónkat
Szeliden eresztő.

Szerelem - örök nap,
Öröme mindennek -
Egyedül szívemben
Ostora istennek!...

(1856)

XV

Mint az erdő napsugártól,
Én szemedtől meggyuladtam;
És elégek, mint az erdő,
Melynek lángja olthatatlan.

Láttatok már erdőt égni?
Oh ez igen ritka látvány.
Szikrafényes füstje fölszáll,
Magasan, mint a szivárvány;

És a fojtó füstborúban
Ezer a sikoltás, a jaj.
Fészke fölött vijjog, rí a
Kétségbeesett madárraj.

Oda minden, oda minden!
Annyi boldogság reménye.
Maga a nap sirathatná,
Mennyi kárt tesz örök fénye...

Ahol egykor a vidámság
Édes epret szedett volna,

Kérlelhetlen mérgű tűzláng
Legel a gyepen ropogva...

Erdő, erdő! nem marad-e
Égett fádnak egy zöld ága,
Hol egy madár eldalolja:
Átkozott a nap sugára!

Átkozott a romboló láng,
Mely nem úgy hervaszt el kéjben,
Együtt élve, ott elhalva
Virágaid mézkelyhében.

S minden önző és hiú fény,
Mely nem érez, mégis éget,
Nem érez, hogy ragyoghasson;
Legyen átkozott tevéled!

Erdő, erdő! fiatal, szép
Égő erdő, hamvadozó!
Hozzád én szívem, szerelmem
Be hasonló, be hasonló!...

(1856)

XVI

Oh, hagyj békét a húroknak!
Ne is érintsd ujjaiddal.
Ha velőmet meggyujtottad,
Ne éleszd a szélviharral.

A te zenéd épen átkos,
Legalább nekem magamnak.

Tán a húrok ujjad alatt
Elváltoznak, elkárhoznak...

Mikor a te zenéd hallom,
Velőm ég, de szívem megfagy;
És egy gondolat rohan meg,
Mitől úgy fáj a szegény agy.

Mert ki-utat, szót nem lel rá,
Csak úgy zsong, mint a szélhárfa.
És talán jobb! - sejtem, e szó
Vég gyászt hozna a világra.

Mintha a vén idő mélyen
Azt sóhajtaná el benne:
Elég volt már! és azután
Többé a nap föl nem kelne!...

(1856)

XVII

Ha szerelem nincs szivedben,
- Én a mennyről már lemondtam;
De a föld sem ad nyugalmat,
Jobb nekem már a pokolban.

Oh, gyűlölj, utálj meg engem,
Tiporj édes lábaiddal;
Szörnyeteg az én szerelmem,
Mennykövezd le vad haraggal.

Diadalban kacagjon föl
Rá a világ, - mit én bánom!

Kivüled nem látok, hallok
Semmit, semmit a világon.

Szent György! irtsd ki ezt a sátánt,
Mely szívem lángjából támadt!
Ne teremjen tüzes ostort
Ennek a jámbor világnak.

Nem való az én szerelmem
Sem az égbe, sem a földre;
Nincsen az teremve csöndes,
Olvadó szelíd gyönyörre.

Pallos és tűzláng kell annak,
Egyik átkos vérét ontja,
Míg a másik szünet nélkül
Megemészti sustorogva.

Gyűlölj hát - oh, csak ne hagyj el!
Szemedben a pallos és tűz,
Öld vele kínért sovárgó
Szívemet, és csak gyötörj, úzz -

Ne hagyj itt a földi kínnak,
A közönynek, amely nékem
Utálatosb, mint minden kín
Lenn a pokol fenekében.

S majd ha a kínzást eluntad,
Gyuladjon el szép szemedben
Az isten gyilkos haragja -
Mert csak te ölhetsz meg engem!

XVIII

Mikor éj van, sötét, néma -
Oh, gonosz, oh, szörnyű átok! -
Senki sem lát, senki sem hall,
Csak én hallok, csak én látok!

Ami van, azt látom, hallom,
De nem az fáj, nem az gyilkol.
Ami nincs, az kísért engem,
Amit izzó velőm gondol.

A pillangó szárnya rezdül,
A virág kelyhében alva.
Azt gondolom, ő sohajtott,
Gyönyörökben haldokolva...

És fölöttem a sötét ég
Ketté hasad, nagyot csattan.
Űt a villám egyre-másra
Vétkes, átkos gondolatban.

Megnyílik a föld alattam.
A pokol rám ölti nyelvét,
Azt a lángot, mitől úgy ég
Lélek és test - de el nem ég.

Leggonoszabb, legfeketébb
Ördögei a pokolnak,
Kínaimhoz vad zenéül,
Szintúgy harsog, úgy kacagnak...

Hívok istent, hívok embert,

De nem segít rajtam semmi.
Egy szelíd hang szól a mennyből:
Higyj! - de én nem tudok hinni...

- Oh, mért nem mered meg a föld,
S rajta minden úgy, amint van,
Pillangó, virág maradna
Mindörökre mozdulatlan!...

(1856)

XIX

Nem viszem bánatom
Meghalni közéték,
Nem hagyom - isten ments -,
Hogy eltemessétek.

Élni fog bánatom,
Mint nehéz nagy átok;
Látni, mint a rémet,
S hallani fogjátok.

Ahol még embernyom
A fűvet nem érte,
Elviszem meghalni
Erdő közepére.

Ott a szél, a madár
Dalod eltanulja -
Szivemnek nem ismert
Halhatatlan búja!

(1856)

XX

Csak ostorozz, csak büntess engem

Oh, én öldöklő angyalom;
Villogjon a gyilok szemedben -
Sok, sok az én bűnöm nagyon.

Az ég adott látást szememnek,
És én vak voltam - bárgyu vak;
Én hittem azt, hogy szép szemednek
Sugárai hők, igazak.

Hamis bálványt imádtam. Hittem,
Hogy szemed fénye a napé;
Oh, égető, vakító szégyen!
Hisz az csupán csak - aranyé...

És én okoztam csak neked bűt:
Szerettelek nagyon - pedig
Szivednek, mely szeretni nem tud,
Fájhat nagyon, ha szeretik...

Csak ostorozz, csak büntess engem,
Oh, én öldöklő angyalom;
Villogjon a gyilok szemedben -
Sok, sok az én bűnöm nagyon...

(1856)

XXI

Ha istenben hinni tudnál,
Mondanám, hogy isten áldjon;

De az úgysem hallgat már rám,
Mert te vagy az én bálványom.

Mit kívánjak én neked jót? -
Hogy beteljék legfőbb vágyod?
Isten őrizz! - Én tudom, hogy
Az a legsötétebb átok.

Oh, pedig áldásom fogna.
Érezem, hogy fogna rajtad.
Minden isten meghallgatja
Áldását a haldoklónak.

Megbocsátnám, hogy hideg vagy,
Míg szívem érted elvérez;
De hiába áldanálak:
Hogy azt érezd, amit érez.

Mégis, ha áldásom nem kell,
Vedd bucsúmat, vég bucsúmat;
Azután menj, rátapodva
A vérre, mit szívem hullat.

Majd ha egykor körülötted
Rád nevet és gúnyol a fény,
Fagyosan, mint most te engem:
Akkor jussak eszedbe én.

Ha gyémántod mind elszórtad,
S megátkoztad mindazokkal,
Kik hazudták, hogy szeretnek,
Istenkáromló ajakkal;

Ha majd egykor egy igazán

Hűn szerető szívre vágyol,
S keresed, de nem mutatja
Sem a közel, sem a távol:

Akkor emlékezz rám! s jőjj el
Ahová engem temettek,
S hallgasd ott, mit suttog a fű:
Szerettelek, szerettelek.

(1856)

XXII

Én teremtőm - milyen álom!
A felhőkben trombita szólt -
Gábor angyal trombitája -
S kétfelé hasadt az égbolt.

A mennyei sereg élén
Eljött a mindenség atyja,
A halottak föltámadtak:
Állott az ítélet napja.

Az isten elválasztotta
A jókat a gonoszoktól:
Balra az elkárhozottak
És a jók ott álltak jobbról.

Mind el voltak már ítélve.
Én maradtam utoljára:
Panaszteli szemmel néztem
A jó isten szent arcára.

Rám tekint a mindenható:

Én nyugodtan, búsan állok;
Térdre hullván, esdve mondom:
"Igazságot, igazságot!"

Én szerettem, úgy szerettem,
Amiként te parancsoltad;
Szeretve volt minden féreg -
Engemet lábbal tapodtak!"

S oh, csodák csodája! - csak néz,
Csak néz a jóságos isten:
Iszonyú vád lehetett az,
Amit látott szemeimben.

Én úgy vettem észre, mintha
Szánakozott volna rajtam,
S megdöbbenve mondta volna:
"Nem, nem, én ezt nem akartam!"

Itt csak annyit kell szenvedni,
Amennyit a menyország ér:
A te fájdalmad nagyobb volt -
A menny neked nem elég bér.

Legjobb fiam, szegény fiam!
Maradj még te itt e földön;
Élj, szeress, és szerettedél,
Uralkodjál hegyen-völgyön!"

És azután kedvesemet,
Ki már az angyalkarban volt,
Karjaimba vezette, és
Hogy szeressen, ráparancsolt.

Az én szép kis vadgalambom
Még akkor is durcás képpel
Nézett föl a jó istenre -
S arra kérte, hogy: menjen el!

De aztán, hogy mind elmentek,
Ki pokolba, ki a mennybe -
S e világon magunk voltunk:
Ide simult az ölembe.

S együtt éltünk, éldegéltünk,
Csupa csókkal, öleléssel -
Galambom még Évánál is
Hamisabb lett egy kevéssel.

Én minden órában egyszer
Meghaltam, meg fölébredtem;
A halált az ébredésnél
Mondhatom, hogy jobb szerettem. -

Amíg végre a jó isten
Mogsokalta boldogságom;
S magához vett mindkettőnket -
Én teremtőm, milyen álom!

(1857)

XXIII

Én nem tudom, mi lep meg néha:
A nap az égen úgy ragyog,
Mintha különös kedve volna...
És én oly szomorú vagyok.

Oh, pedig énnekem ilyenkor
Oly szépnek látszik a világ!
Az élet egy lánc, melynek minden
Szeme új üdvösséget ad.

S mégis... szeretnék leborulni,
Hogy meg ne látna senkisémet;
Szeretnék sírni mint a zápor,
Oly nagyon, oly keservesen.

De a falak visszhangozhatnák,
Szél elvihetné sohajom -
S ha tán nem volna szégyen a könny,
Szégyen, gyalázat a bajom.

Megátkozottabbnak Kainnál
Az ember arca rém nekem.
Gúnyos szemfényök a lángostor,
Mely úz-hajt hegyen-völgyeken.

A földet ásom körmeimmel,
Hogy belé rejtsem arcomat;
A föld alá hiába búvok,
A sírok férge is kacag.

Nincs hely az égben, nincs a földön,
Hol én kisírhatnám magam:
Tengerfenéken, levegőben
A szerelemnek hangja van.

Isten jósága, nagy kegyelme
Megtöltte minden kis zugot:
A temetőfüvek tövébe
Boldog fénybogárkát dugott.

Bujdosván kerestem szünetlen,
De nem találom a helyet,
Ahol ne volna semmi, semmi,
Hogy kinevessen engemet:

Mert szerettem, nagyon szerettem
S kétségbeestem én azért,
Kiért ha meghalok bár, engem
Soha nem ismer meg, nem ért!...

(1857)

XXIV

Emlékezem rá, hogy egyszer
Nagyon soká néztem én rád,
S te is soká néztél énrám -
Hanem csak ujjaidon át.

Mintha csak ma történt volna,
Olyan tisztán, hűn emlékszem;
És úgy rémlik mégis, mintha
Rég lett volna, nagyon régen...

Mintha kérdeztelek volna,
Hogy szeretsz-e hát valóban?
De már nem t'om bizonyosan,
Mondtam-e, vagy csak gondoltam?

És te mintha önfeledve
Hogy szeretsz, azt mondtad volna...
De talán csak visszhangom volt -
Olyan halkán volt az mondva...

Azután meg hogy mi történt,
Azt tudom csak: nagy mámortul
Égre, földre tekintettem,
Azt gondolva, hogy fölfordul -

De te mindezt elfeledted,
Nem is kérdem, hogy mi volt az?
Az igaz, hogy rég volt, nagyon
Régen... talán nem is igaz...

(1857)

XXV

Szeretlek, mert oly szép szemed van,
Hogy nappal van, hol az ragyog;
Még a lelkemben sincsen éjjel,
Pedig én oly sötét vagyok!

Szeretlek, mert fölfoghatlan vagy,
Bűvös-bájos fátyol főd el;
Szeretlek, mert olyan titok vagy,
Amiben mégis hinni kell.

Szeretlek, mert bár el nem érlek,
Tégedet látlak mindenütt:
Fűben, virágban, a harmatban,
Amelyre isten napja süt.

Mert te vagy az úr, te a minden
Minek nevét nem nevezi,
Kit nem ismer, csak sejt a lelkem,
Mert nagy hatalmad érezi.

Téged szeretlek én, imádlak.
Egyetlen, más nélkül való!
Oh, engedd el, ha mi bűnöm van,
Tekintsd azt bennem, ami jó.

Szeretlek én, hiszlek, reméllek,
Mert nagyon büntetsz engemet;
S mert szenvedek, tűrök, hiszem, hogy
Meglátom egykor - mennyemet!

(1857)

XXVI

Énnekem már nem fáj semmi,
És örömet semmi nem ad.
Csak emléked fáj még... oh hogy
Örökké emlékezem rád!

Elfeledtem én már mindent.
Forog velem ez a világ,
De én nem is mozdulok, csak
Örökké emlékezem rád.

Oly homályos nekem minden,
Mint aki nehéz álmot lát,
És tünődik, ha való-e?
Örökké emlékezem rád!

Mintha erdön járnék, éjjel;
Előlem futnának a fák,
És csak egy csillagot látnék...
Örökké emlékezem rád.

Néha kérdem, vagyok én még?
Álom-e ez, vagy valóság?
És tán nem is élek én már -
Csak a sírból emlékszem rád!...

(1856)

XXVII

Indulnak már a barna felhők,
Az ég maholnap tiszta lesz.
A nap kisüt, és örömében
Csorogva sír a házeresz.

Majd eljön a víg fecske, gólya
És föllármázzák a falut.
Majd verni kezd az erdő szíve,
Csörg a patak, szól a kakukk.

Majd jelt ad a kis dalkarmester:
A csalogány a lombokon;
És szól a dal, és égen földön
Áll a közös lakodalom.

Majd belerikkant a rigó is,
És mondja: Rajta, rajta, mind,
Siessetek szeretni, élni,
Hamar, hamar, tél lesz megint!

S majd illatoznak a virágok,
Szeretnek mind az emberek;
Szeret majd minden nyakra-főre,
A pillangók és a - legyek...

És ennyi szerelem, gyönyör közt
Csak búsabb számüzött leszek.
Vigasztalan nagy bánatomnak
Nem találok csöndes helyet.

(1857)

XXVIII

Eltakartam képed mint kit elítéltem
S emlékezetemből haragom kivégzett.
Gyarló emberboszu igaz istenségen!
Hogy örökké éljen - föltámad emléked.
Hiábavalóság alakoskodásom.
Játszhatom-e hűtlent, ha szívem reped meg?
Nem, nem! Te vagy igaz, egyetlen bálványom;
S én vagyok, én, aki csak téged szeretlek!

Leveszem a fátyolt újra és örökre
Fenséges képedről - álljon az oltáron.
Amelynek forrását bűnbánat feltörte,
Elfojtott könnyeim, hulljatok immáron.
Szeretsz vagy nem szeretsz, megbocsátsz szívemnek,
Látlak-e valaha? - nem tudom, nem kérdem.
Azt se tudom, látsz-e, ahogy itt térdelek;
Nem tudom, hallod-e: itt vagyok, megtértem!

E világ - hiúság örök csatatére! -
Zajával engem is soká fogva tartott.
Biztam magamat is forgó szerencsére,
A világ szájából véve a parancsot.
Napja elvakított! - oh, én nehéz vétkem;
Nálad jobb szeretni a szátyár világot!

Hogy hiúságomnál kisebb volt szerelmem,
Kezed rá örökkön égő sebet vágott.

S mégis most, midőn már, tudom, késő minden,
Jólesik bánkódva megütnöm mellemet.
Panasszal, kínokkal úgy teli már szívem,
Hogy új seb fájdalma nyújt csak egy kis enyhét.
Leégett hiúság hamva homlokomon,
Szivemben aljas kéj büszke megvetése.
És ha vérem lángol: rólad gondolkozom, -
Tündért veszelve, nem kell földi ölelése!

A tömeg ne vessen - akár megszakadjon! -
Megnyugtat, ha látom, hogy csak addig boldog,
Ameddig nem érti fájó gondolatom,
Ameddig csak sejt, de egészben föl nem fog.
Egyedüliségem zordon átkát higgyék
Mesének, - maradjon az titok előttök.
Ne lássák a sugárt - még megirigyelnék! -
A te emlékedet - mely engem éghez köt.

Oh, mert bármi nagy is fájdalmam utánad,
Vigasztal, hogy csak én tudom, mit vesztettem;
Hogy tündérvoltod is titok a világnak,
Hogy az való csupán az én szerelmemben.
Akármerre jársz-kelsz, csak embernek néznek. -
Imádhata benned a föld legszebb lányát;
Imádsága egész földi nemzedéknek
Föl nem éri tündér látományom báját.

Oh, maradj erős és le ne szállj a porba!
Fáj nem-bírhatásod, de hitem vigasztal:
Hogy rútul hizelgő hazugok csoportja,
Üres kirakványok álfénye meg nem csal.

Tekintsd, hogy eléggé meg vagyok büntetve,
S ne boszuld meg rajtam magad - megalázva!
Feledd el sértésem, törd nemes szivedbe,
Nem éget úgy még sem, mint bűnüzlet máza.

Oh mert, bárha tündér, hogy te is csak nő vagy!

Kire még bukás is ejt parányi mézet,
Szégyenkínja mégis férfiszívben oly nagy,
Minőt az magára maga nem tetézhet!
Vaj, mi haszna volna képed letipornom,
Megátkozván rajt az olthatatlan foltot?
Hogy e folt lángjától örült homlokomon
Kacagjon, ki rajtad diadalmaskodott?!

Oh ég, véghetetlen! nap, te dicső, fényes!
Magasban szeliden mosolygó csillagok!
Mért hogy amint létem, vágyam is nem véges?

Noha elismerem: gyarló, szegény vagyok...

E határtalan láng mardosó gyötrelmét,
Mely kétségbeesik, hogy sebére nincs ír,
Mely itt vigasztalan átkozza lételét,
Mely jogos bosszúját csak gúnyolja a sír:

Ha ti oltottatok belém, halandóba
Indulatot, amely végtelen s tehetlen:
Úgy-e nem hagytok ti engem itt a porba,
Hogy siromon békén kacagjon ellenem?...

Ha követve magas fényetek intésit
Én e lomha, sárban el nem tántorodtam:
Nem hagyjátok cserbe zászlótok vitézit,
Ha e földi hüvely majd lefoszlik rólam?

Úgy-e, szép csillaghad, azért vagy számtalan,
Hogy e lélek benned menhelyre találjon?

Dicsőséged, ó nap, azért homálytalan,
Hogy megaranyozd, mi folt van e világon?...
S te nagy ég, azért vagy úgy-e véghetetlen,
Hogy ha testem sem nyer e földben nyugalmat,
Ahol a csábító és hűtlen pihen:
Csontjaim hamvát is kivesd, széjjelszórjad?

(1858)

XXIX

Oh hogy panaszkodnak, hogy bizalmaskodnak,
Szerencsétleneknek hogy vallják magokat
Ezek az egyforma többi emberek.
Pedig bizonyos, hogy megvigasztalódnak,
Gyógyszerét találják az ismert bajoknak; -
Mert magára isten senkit nem hagyott.

Hallgatom, és látom könnyebbülésöket.
Tudja ég, hogy én nem irigyelem őket
A megenyhülésért, örömeikért.
Jólesik, ha látom ujjongni az embert,
Kit a végzet úgyis annyi bajjal megvert,
Örülök, látván, hogy egy jó percet ért.

Nem gyűlölöm én az embereket, nem, nem!
(Vajha okom volna, magam jobb szeretnem.
Ám erről már sem ég, sem föld nem tehet.)
De miért tagadnám - balgatagság volna -,
Hogy a mások annyi apró baja-búja
Az, mit tőlök mégis úgy irigyelek.

Azok a fájdalmak, a kínszenvedések,
Miket földi sorsuk sziveikbe vésett,

Azok a nagy s mégis szokott panaszok,
Melyeket bús szívök enyhe siralmával,
Könnyeik áldásos nagy ajándékával
Keblökön ringatnak, oh, azok, azok,

Melyeket lelkeimmel szomjazok s ha hallok,
Gondolom magamban: mi parányi bajok!
Milyen keserédes jótékony sebek!
Különböző, mégis mind rokon egymással,
Megenyhíthető egy kis vigasztalással,
Vagy egy-két kapa föld alatt beheged.

Oh, mind, mind e testvér kínok szövetsége
Kárhozott szivemben ha pokolt cserélne
Azzal, ami ottan testvértelenül,
Vigasztalhatlanság bizonyosságával,
Zordon egyetlenség szörnyeteg átkával
Örökös tanyát vert egyes-egyedül;

Teremtőjét magát kacagván szünetlen,
Mért hogy ellenében még az is tehetlen,
Mert a már megtörtént nemmé nem lehet...
Ha mit lehetlennék hiszek, ez üdv érne:
Borulnék az első ember kebelére,
Mondván: bajom társa, szenvedek veled...

Halld az én panaszom, mondd el a tiédet,
Értem én is, te is az enyimet érted;
Follyanak hát egybe rokon könyeink.
Higyjük a szent multat, szeressük a jelent,
Reméljük a jövőt, imádjuk az istent,
S haljunk meg nyugodtan, ha enyészet int...

- Ah, de mind nem így van, s nem is lehet soha.

Mint két különböző égitest lakója
Élve egymással nem ölelkezhetik:
Úgy választja ketté az embervilágot
Közöttem iszonyú változhatlan átok,
Melyen semmi égi erő nem segít.

Mert e nagy világon mindennek van mása.
A bolygó csillagnak lehet holdja, társa;
Gondolatok közt van rokonság, tudom;
Társtalan, magában, egyes-egyetlenben
Csak két dolog van a szörnyű mindenségben:
Égben egy úr, földön az én bánatom!...

(1859)

XXX

Sokat gyötörtél, öltél engem,
S én csak nagyon szerettelek.
Halálos a töröd szivemben,
Mit vértanúdként viselek.

Egyetlen zsarnok, szép, dicső vagy,
Kit imádnak alattvalók.
Te ünnevelt, mindenható, nagy,
S én csak szegény hived vagyok.

Dicsőségednek mása nincsen.
Te uralkodol egyedül.
Egy nézésedre hódol minden
Kész örömet, föltétlenül.

Hiába verseng veled a nap,
És pazarol fényt, meleget;

Holt réteken uralkodik csak;
Te szellemek, élők felett.

Te szép vagy, édes, mondhatatlan;
Imádott, szeretett, csodált.
És mégis - istenem! - magamban,
Ha nézek elmerengve rád:

Mint fáklyaillat temetőből,
Egy gondolat mély gyászba von.
Megered rá a könny szememből,
S én szánni kezdelek nagyon.

Mindent felejték; megbocsátom,
Hogy elhamvasztod szívemet;
Ah, mert hiszen mi az én átkom,
Ha képzelem a tiedet?!

Nem is nekem; - a legdicsőbbnek,
A legnagyobbnak végzete:
Bukása magas isteneknek
Nem oly siralmas, fekete...

Mert semmi sem mulandó, minden
Csak ismétlés, elváltozás.
Mi jó, nemes, fönntartja itt lenn
Emlékezés, utánozás.

Mi vagyok én tehozzád képest?
Mi szegények e dalok itt!
Hogy írhatnék rólad tökélyest,
Kit ragyogásod elvakít?

S mégis, ha nálamnál is gyarlóbb,

Dicsőit majdan a tömeg,
S míg koporsómat dulják pondrók,
Kimélik rímelményimet.

Mindennek, ami itt remek volt,
Emléke, nyoma fönmarad.
Ki mi nagyot tett, szépet gondolt,
Örökké él, mert egyre hat.

Maga, a rossz, selejtes földben,
Kiirthatlan, mint a tarack.
Istenről, ördögről, eszményben
A rege képeket maraszt.

Örökre, végkép, menthetetlen
Te mulsz el egyedül magad,
A halhatatlan egyetemben
Mindent fölérő áldozat!

Tán mert irigyed e tárgy-limlom,
A nap legforróbb sugarát,
Fehér arcát a szende liljom,
A rózsza tündér illatát -

Mind követelik vissza tőled,
És vissza kell adnod nekik.
Az ellened lázongó földnek
Zsákmányul trónod elesik.

Hódító szépséged csodája
Még rajtad, élön, elenyész.
Arcod tündöklő színpompája
Végkép, örökre odavész.

Hóhér idő, ádáz kezével,
Letörli ajkad bíborát.
Bepókhálózza csúf redővel
Fölséges arcod hímporát.

Szépséged oltárából, melyhez
A dicsőség hódolni járt,
Gyászával intő pelengér lesz
- Számodra, újabb ifjúság!

Mind, ami égi egyezményben
Benned remekké egyesül,
Eloszlik, mint felhő az égen,
Örökre föllelhetlenül.

Ledőlt bár, él a képzeletben
Kartágo, fényes Ílion;
Csak szépségedről nem marad fenn
Megközelítő fogalom!

Shakspere, Homér lángszellemének
Kincsei örökkévalók.
Olcóság: élük ezredévek,
Használják embermilliók.

Csak búbájad, mi mindezeknél
Valódibb, édesb, istenibb:
Tünékenyebb, semmibb a szélnél,
Mely elhal, alig születik.

Halhatlanság, haszontalanság;
Ne tudna rólam senkisé,em,
Csak szemeidet ragyogtatnád
Odább egy perccel édesem!

Ó, szörnyű törvény, gyásztélet!

Mit senki nem kerülhet el.

Hogy itt születni oly nagy vétek,

Miért mindennek halni kell.

Hogy az idő szemed lángjától

Nem ifjodik egyszerre meg;

El nem feledkezik magáról,

S nem örökíti kellemed!

Hogy isten alkotód, ki benned

Fölülmulá egyszer magát,

Nem szán megsemmisíteni téged,

S nem osztja véled trónusát!

- Oh, csak gyötörj, csak uralkodjál,

Meríts ki minden örömet.

Feledj, élj, csak ne gondolkozzál,

Sohase lásd meg gyász jövőd.

Tépd a virágot és tipord el,

Hisz új tavaszra kivirul!

Játsszál sohajjal és könnyekkel,

Mind csak kéjért cserébe hull.

Ne szánd e korcs, önző világot;

Marcangolj emberszíveket.

Nevetik a mulandóságot,

Hervadni látván tégedet!

Minden bünös, hibás e földön,

És semmi sem lakol meg itt.

Mert hogy te elmulsz mindörökkön.

Eltörlöd a lét bűneit.

És nem marad fenn semmi rólad,
Csak dalomban eszméd, neved.
De, mint az istent, föl nem fognak,
S imádnak bár, nem értenek.

Elmulsz, eláradsz a mindenben.
Csillagba, napba visszatérsz.
Majd látni fogunk részeidben;
Egészben, ah, többé nem élsz...!

S művészet, képzelet tehetlen,
Hogy örökítse alakod.
Ki festené való színekből
Verőfényével a napot?

Megosztozik majd ég-föld rajtad,
És szebb lesz, ifjabb a világ.
Hőbb a sugár, fénylőbb a harmat,
Illatosabb lesz a virág.

S csak sejtenek majd téged abban,
Midőn már én is hamvadok;
Míg szemed fénye szép csillagban
Siromra sírva mosolyog...

(1860)

XXXI

Mintha örvény fölött járnék,
Vagy elfödne sötét árnyék;
Engem végig beborulva

Haragosan villámolna;
Virágok és falevelek
Ijedtökben reszketnének;
Rám fekete felhők közül
Úzve gonosz sejtelemtül
Integetve, esdekelve
Rémült angyalarc meredne;
És azonban ember, állat
Szédelegve futosnának,
Kézkulcsolva, nyöszörögve;
Távol orkán már hörögne;
Iszonyú nagyot csattanva
Az égbolt ketté hasadna,
S hullana a kénközárpor...
Ah pokolkín-kéjes mámor!
És én ezt mind, mind átérzem,
Valahányszor rád emlékszem...

Mégis mindig rád emlékszem!

(1860)

XXXII

Találkozunk majd még mi jókor,
Még ideleln a földön, sokszor.

Ha majd virrasztva őszi éjen,
Hallsz lépteket a falevélen.
Holott alaktalan bus árnyak
- Sír rabjai - sötéten járnak;
Lombkarjai a gyászfüzeknek
Feléd hívólag integetnek;
Ásítózó sötét odúkból

Kelő nehéz, fojtó illattól
A rózsza, liliom megcsapva
Szomoruan fejét lehajtja;
A nagy, döbbentő némaságból
Hozzád rejtelmes szellemhang szól,
S merengve, ringva bús sejtésen,
Gondolsz magast, érezve mélyen;

Ha végre hosszú vándorlásból,
Éjfél után, sötét borúból,
Nagy tarjagos felhőknek ormán,
Mint fehér szűz a zárda tornyán,
Előjön a hold s meg-megállva,
Merengve néz a keresztfákra,
Mint csöndes őrült, ki andalgva
Magához jó egy pillanatra,
És szétekintvén, amit lát, hall,
Lelkét betölti borzalommal;
Elméje, sebtelt szíve fájdul.
És könnye sűrűn megered, hull,
Hull egy hideg fehér halottra,
Mint holdsugár a sírszoborra;

Aztán nem tudni merről és hol
Valami régi, régi dal szól,
Cseng-bong agyadban és szivedben,
Talán csak úgy az emlékedben...
És tépelődöl, hogy mi nóta?
De egyre távozik, halódva,
Mint búcsuének a tengerben;
És csak azt érzed a szivedben.
És mind azt sugja vándor felhő,
Hogy ami elmúlt, vissza nem jó:

Majd éjfelenkint, ilyen percben,
Látsz megjelenni közeledben,
Merengve, emlékezve, szótlan,
A messze multba varázsoltan;
S én majdan újra elmélyedve
Az egykor gyilkos szép szemekbe,
Hol máskor a dölyf lángja égett,
Ott majd csalódott büszkeséged
S egy késő gondolatfény csillog,
És ajkodon lebeg, hogy elmondd;
S holdfénykarodra kitárva indulsz,
De szíved oly nehéz, aláhuz,
Alá, alásülyedve lassan.
Ahol csöndes, hideg, sötét van...

Mert letelik a szellemóra -
Le, vissza! le a koporsóba!

(1860)

Húsz év múlva

(Gina emlékkönyvébe)

Mint a Montblanc csucsán a jég,
Minek nem árt se nap, se szél,
Csöndes szívem, többé nem ég;
Nem bántja újabb szenvedély.

Körültem csillagmiriád
Versenyt kacérkodik, ragyog,
Fejemre szórja sugarát;
Azért még föl nem olvadok.

De néha csöndes éjszakán
Elálmodozva, egyedül -
Mult ifjuság tündér taván
Hattyúi képed fölmerül.

És ekkor még szivem kigyúl,
Mint hosszú téli éjjelen
Montblanc örök hava, ha túl
A fölkelő nap megjelen...

(1876)

Végtelenség

Ha járok a sírok között,
- S mikor nem ott jár a halandó?
Van-e a földön talpalatnyi tér,
Hol sírhalom nem domborult?
Van-e fűszál, virág a réten,
Mely hulla nem volt egykoron,
S ki tudja, hányszor mily alakban,
Mily szörnyü lét után?
Mert hát mi volna itt lehetlen
Az örökké tartó időben?

.....

Örökké, mindörökkön, mindörökké!

Mily iszonyú, rettentő eszme!

Igen, ha járok a sírok között,

E feneketlen, pokolfekete,

Borzasztó eszme mély örvénye

Szédíti képzetem,

Kétségbe, rémületbe ejt.

Valóba', nem az elmulás, enyészet -

Az örök létnek gondolatja az,
Mi borzalommal tölti lelkem el...

Ó, ember, ember! ki szeretteid
Emlékkövére, temető-kapukra
Aranybetűkkel írod s hirdeted
Vigasztalásképen: "Föltámadunk!"
Amelyre azután, hited szerint
Az örökkévaló élet következik;
Ember, boldogtalan szegény féreg te,
Meggondolád-e, mit jelent e szó,
E gondolatkisértet, fogalomszörny:
Örökkévalóság, halhatatlanság?
Meddig hatoltál, esve, kelve, e
Kétségbeejtő eszme gádoorán,
E végtelen, sötét, vak folyosón?

Nem gondolád-e meg, hogy az idő,
Az örökkétartó idő kohója
Mindent megolvaszt; a kint, a gyönyört,
A menyországot, poklot egyaránt?
Hogy ezeket úgy összekeveri,
Ki-kicseréli, mint álomtalan
Játékos a kártyát, melyet kiosztott?
Van-e öröm, gyönyör, mit az idő
Unottá, gyötrelmé, - s fájdalom,
Mit megszokottá, kéjjé nem tehet,
S annál előbb pedig, minél nagyobb az?

Azt a vérforraló gyönyört, amely
A holt anyagba életet lehell,
Tedd örökkévalóvá s ezredév
- Az öröklét egy röpke pillanatja -
Mulván, talán előbb, gyehennai

Kiállhatatlan kinná változik.
Igaz, hogy áll ez megfordítva is.
És e szerint a kín is megpihen.
De hajh! minő vigasztalás! Megunni,
Megszokni a pokol tüzét! A kint,
Melyből most, ebből a kegyelmesen
Mulandó létben, e kívánatos
Utóbbi tünde életváltozatban
Egy pillanatnyi is könyörülő
Halált hoz, - ezt a száraz vén dadát,
Ki mozdulatlan, néma és sötét
Sírölcsejébe rejt, hol egy időre
Elring a fájdalom, elalszik a
Vergődő öntudat s szünete van
A kétségbeesésnek. -

Ugyan úgy-e?
Elring? - Vajon? - És egy időre bár?
Ki mondja ezt? - A hitvallás, a vak,
A tudománynak, e világtalan
Koldusnak, aki kéregetni
Jár a sirokhöz és be-bekiált;
De hasztalan! Nem kap sötét
Ürökből egy szikrányi fényt soha.
Hiába járok én is itt. Hiába
Bolyongok éjjel-nappal hallgatózva,
A sír fűvére hajtva fejemet.
Hiába vájom körmeimmel a
Penészes hantokat, virrasztom a
Bonctermekek bűzhödő halottjait,
Vigyázva, lesve választ, jeleket,
Hogy van-e bennük képzelem, tudat...?
Hallgatnak vérfagyasztón.

És csak egy

Az, ami bizonyos, kétségtelen,
S hajh! ép ez egy, ami kétségbeejt.
Az, hogy vagyok, leszek. Nem létezővé
Immár nem válhatok többé soha.
Történhetik velem, mit agyvelőm
Gondolni képtelen; lehet belőlem
Örök zsidó, Prometheusz, pokol
Tüzére, miljom esztendőkön át
Halálkinokra ítélt szenvedő.
Csak egy dolog, ami bizonyos itt:
Hogy többé meg nem semmisülhetek.
Örök s végetlen e habarc világ.
Nem veszhet el belőle semmi sem.
Minden, mi megvan: megvolt és marad.
Elváltozunk; forgunk, keveredünk
E nagy kazánban, sülve főve, majd
Láthatlan léghártyókká oszolva;
Rohanva a szelekkel, megpihenve,
Suttogva búsan, földieknek
Megfejtethetlen túlvilági nyelven
Zokogva rablétünk panaszait,
Hogy lenni, lenni kell szünetlen;
Hogy nem örök a sír, nincs benn örök
Nyugodalom; nem menhely az, csupán
Szemfényvesztő csalárd sülyesztő
A világegyetemnek színpadán.
Hogy ami itten leltározva van,
E lomkamra lajstromából egy
Láthatlan porszemet ki nem vakarhat,
El nem sikkaszthat maga a mindenség
Mindenhatónak vélt leltárnoka.
Mert hát a végtelenség itt az úr,
Bár önmagával ő is tehetetlen.

Hajh! rettentő nevét, természetét
Ha akarná sem tagadhatja meg...
Igen, igen, nincs másként, nem lehet.
A végtelenség maga itt az úr,
Vagy ám ha tetszik, úr a végtelenség.
És eszerint teremtés, alkotás,
Teremtő, alkotó nincs, nem lehet.
Ha volt öröktől fogva e világ,
Azt akkor senki nem teremthetné.
S ha volt öröktől fogva önmagától,
Örökké tartónak kell lennie.
Mint semmisíthetné meg önmagát?
Mi végtelen, az csonka nem lehet;
Annak, természeteskép, vége nincs,
Sem itt, sem ott, sem hátul, sem elől.
Ha végtelen a kezdet, végtelennek
Kell lenni a következésnek is.

S mi nem történhetik meg és mi nem
Történhetett meg már velem ezen
Neveket, számokat, emberfogalmat
Kinevető, e kifejezhetetlen
Időben? Ám képzeljük el kitöltve
Földünk s a szélső naprendszer közét
Eszdendős számok millióival,
Az egyetem szédítő üreit
Megannyi miriád évezredet
Jelentő összegekkel, és ugyan
Hová jutottunk el... mi áll előttünk?
Az örökkévalóság összegének
Egy észrevétlenül parányi... az hogy
Egyáltalán mit sem jelentő száma,
Amellyel ama kifejezhetetlen
Összeg se több, se kevesebb...

Irtóztató! irtóztató!

Mivé leszünk, hová leszünk? Mi van

A koporsók, a sírok fenekén?

Nem csal-e a halálnak látszata;

Nem álnok tettetés-e a merev

Élettelenység? Vajjon a halál

Nem oly szünetidő-e, mint minőt

A vallató bíró kánpadra vont

Vonagló rabnak ad, hogy újból

Életre hozza, s gyógykezelgeti,

Jól tartja, hogy kénképpé tegye?

Egy ellenőrizetlen kényerő,

A mindenség hatalmában vagyunk.

Tehetlen birkák a vágóhidon,

Kik jótévő kegynek tekinthetik,

Hogy nem tudják, mi végre vannak ott?

Igen, mi végre, mi jogon leszünk

S alkottatunk megkérdőjelezetlenül?

Mert szép e földi lét, tagadhatatlan.

Van itten szenvedés, sok itt a baj.

De mennyivel több a bű és a báj!

Tündérvilág ez, és kívánatos

E siralomvölgy! Vajh ki nem maradna

Itt még jóval tovább? Mily iszonyú

A léttel szemben a halál? mi szörnyű

Az arany napvilágból a sötét, szűk

Féregházába szállni le! Ki nem

Ragaszkodik e léthöz görcsösen,

Habár elaggott, bár szerencse nem

Mosolyg reá, mezitláb, szegény?

A mindenség itt összehalmozá

Csecsebecséinek szépét-javát;

És oly rövidre szabta és csalókán
Hajszálra függeszté ajándokát,
Hogy, már ha egyszer itt vagyunk, szeretnénk
Tovább maradni, és egyszerre fáj a
Halál és öröklét eszméje is...
És amidőn átéltük életünk
Tündöklő délszakát, a sírhoz érve,
Kétségbe, örületbe ejtő kínnal,
Villámcsapásként járja át velónket
A gondolat, hogy mégis jobb leende
Nem lenni, nem születni sohasem!
Vagy hogyha már meglettünk, itt vagyunk:
Elmulni, elenyészni mindörökre,
Mind, mindörökre!... Sírba szállani,
Ahonnan többé nincs föltámadás;
Hol nincsen érzés, nincsen gondolat
És öntudatra ébredés soha -
Soha, soha!

De hát mit ér, mi haszna
Kopognom a lehetlenség konok
Vaskapuján? Mi haszna verdesem
Fájó, törékeny fejem e kemény,
Áthatlan óriás acéltömegbe?
Széztúzik ottan észrevétlenül,
Mint egy galambtojás, mit a magasból
Ragadozó vad ejt le kősziklára.
Hiába, minden lehetséges itt, csak
Nem lenni nem lehet. Voltam, vagyok
Öröktől fogva, és leszek, parányi
Porszem, de egykoru magával az
Örök idővel, a csodálatos,
Mefoghatatlan véghetelenséggel.
Hurcol, ragad magával egyre, lobogó

Sörénnyel, mint az elragadt fiut
Eszeveszett vad paripa, szünetlen
Világok és idők tünedező
Rengetegének tüskén-bokrain...
S mert útjának határa nincs sehol,
Nem állapodhatik meg, nem pihenhet,
Nem fáradhat, nem ülhet el soha,
Mint léglakó parány...

És e szerint

A sírhalom, e forgó gömb sömörje,
Mely itten domborul, meg elsimul, mint
Egymást üző, egymásba olvadó
Tünékeny játszói hab az oceánon:
E sír örökkévalósága csak
Fiókja a nagy véghetetlenségnek;
Csak felvonásköz ama nagyszerű
Drámában, melynek vége nincs, amelynek
Szerzője ismeretlen, és akit
Hiába hívunk, ő meg nem jelen...
E sírnak éje hát csak emberi
Szűk látkörű szemünk előtt örök, holott
E nagy világon semmi sincs örök,
Csak maga az egész, az egyetem,
Az idő és az anyagmennyiség.
Minden, mi ennek része, alakot vált,
Szerepet, életet cserél, időben
S térben kimért létfordulójaként...
Születnek, halnak csillagok, napok,
De eltűnésük még nem elmulás,
Csupán az anyag s alakváltozásnak
Nagyobb idő s térközre mért neme
Annál, melyet saját testünk parányi
Mindenségében végbemenni látunk...

Igen igen! jó jó! tudom, tudom...
Ez így van, így lehet; de hát mit ér?
Mi mindezekben a megnyugtató?
A végtelenség kínja e szerint
Csak az egészé volna hát csupán, a
Végösszegé, amely nem változik.
A részlegek számára megnyílik
A síri ágy hosszan pihentető,
Létfeledő, jótékony éjszakája.
De hajh! igen, megnyílik, az való;
És hosszú is lesz annak éjjele;
Több mint elég, hogy benne a vonagló
Kétségbeesés kínos görcseit
Gyönyörre változtassa át örök
Egyformaság unalma; ki felel,
Ki mondja meg, hogy mi történik ott,
Ama sötét üregben azután
Hogy koporsónkra hányják a göröngyöt
S magunkra hagynak onnan távozó,
Siránkozó szeretteink? Ki mondja meg
Mi van a sírban, a halál után?
A sír mélyébe hasztalan kiáltasz;
Hiába itt minden rimánkodás,
Sirás-rivás és fogcsikorgatás... e
Gyógyíthatatlan siketnéma hallgat.
A tudomány tántorogva, szédelegve
Tapogatózik ez örök sötétben.
Olthatlan szomja kutatásra készíti
A világrend még föl nem fedezett
Nagy titkainak hegygerincein;
Míg végre ismeretvágy, mint merész
Szirtkalauz fölviszi őt oda,
A végtelenség örvényszélire,

Ahonnán aztán azon az úton,
Melyen fölért, nem térhet vissza már...

És ekkor aztán martaléka lesz
A kétségbeesésnek, és csupán csak
Egy menedéke, visszautja van:
Ha megragadja azt a kötelet,
Amellyel a vakhit kínálja meg,
És leereszkedik rajt a sötéten
Tátongó mély örvény fölött, a szűk
De biztos, csendes völgybe, honnan a
Magas égboltra van csupán kilátás,
Amelynek aztán nem kutatja többé,
Csupán imádja titkait, belátva, hogy
Korlátatlan hatalmak a tehetlen
Lényektől, kik még el sem érhetik,
Föl sem foghatják őket, egyedül
Föltétlen megadást fogadnak el.
Hisz és remél tehát föltétlenül,
Megnyugszik és ugyanazon kötélén
Ereszkedik le boldog áhitattal
Sírjába, melynek éjjele előbb
Kétségbeejté a kételkedőt.

Hajh, hát igen, nincs visszavezető
Ösvény egyéb számomra sem, sehhol!

Haszontalan és hiábavaló
Minden halandó emberi törekvés:
Bevenni ama titkok várait,
Amelyek kapuin kétségbesés,
Halál és örület vad szörnyei
Riasztják vissza véges emberi
Elbizakodott képzelem merész,
Öngyilkos rohanásait...

El, vissza innen, e rémületes
Szédítő meredélynek pereméről!
Inogni érzem a talajt, - megindul
A föld alattam; forog a világ;
Szakadozik az égbolt, hullanak
És lenn a mélyben tündöklenek
A csillagok és integetnek
Fenyegetőleg: ember, ember,
Ki ide tévedél, ragadd kezedbe
A hit koporsókötelét szilárdul,
S el ne bocsásd többé soha!
(1875)

A kárhozat helyén

Ez a terem, amelyben történt.
Mondják, beszélnek a falak.
Látom forogni a vad örvényt,
Mely elmerített, fényalak!
A teremtésnek delelőjén
Itt született a pillanat,
Amely után visszafelé mén
A lét, a hasonlót már nem ad.

S hajh! mielőtt aláhaladna
- Hol majd a zúrbe nyugoszik -
Az örökkévalóság napja
Mintha megállott volna itt:
E percet éltem szakadatlan;
Agyamban ez a jelenet
Kering szünetlen, változatlan,
Mint befagyott emlékezet.

Itt, eme függöny éjjelében,
Mint egy-egy villogó gyilok,

Röpködnek fuldokolva kéjben,
Tüzet lehellő sohajok.
Megelevenül tőlük itten
S remeg minden butodarab;
Árulkodik, suttog szememben,
Hátam mögött föl-fölkacag:

"Hogy gyalázatfolt ég a napban,
Virágkehelyben ronda pók.
Nincs szemérem a csillagokban,
Zsibáru lett a szűzi csók.
Hogy koldussá szegényült a lét;
Leélte tündöklő nyarát.
Üres a végetlen mindenség,
Ki van rabolva a világ!"

- Ah, úgy van, úgy, itten veszett el
A második paradicsom.
Szép Éva, téged csábitott el
Ott egy kigyó, itt egy majom.
Igen bizony, hitvány majom volt;
God dam! vörös frakkot viselt.
Chic-kel kötött nyakára csokrot,
S ezzel Waterloot nyert e helyt.

Úgy kell neked, szivem! mit fellengsz?
Ez itten a világfolyás.
A fellegekben amig jársz-kelsz,
A virágot letépi más.
Mért nem tanultál Jupitertől?
Elég fényes példát adott:
Ismerve Európát, cselből
Előbb ökörré változott.

(1872)

A vaáli erdőben

Odabenn a mély vadonban,
A csalános iharosban,
Félreeső völgy ölében,
Sűrű árnyak enyhelyében;

Oh milyen jó volna ottan,
Abban a kis házikóban,
Élni, éldegélni szépen,
Békességben, csöndességben!...

Nem törődni a világgal,
A világ ezer bajával.
Meggondolni háborítlan,
Ami immár közelebb van...

Illatos hegy oldalában,
A tavaszi napsugárban,
Nézni illanó felhőkbe,
Mult időkbe, jövőidőkbe...

És azután, utóvégre,
Észrevétlenül, megérve,
Lehullani önmagától,
A kiszáradt életfáról...

S ismeretlen sírgödörbe'
Elalunni mindörökre...
S ott egyebet mit se tenni,
Csak pihenni, csak pihenni...

(1875)

A városligetben

Ha a városligetben járok,
S az ég derült, a nap ragyog,
Oly szépnek látom a világot!
Oly boldog, oly vidám vagyok.

Mint hányt-vetett hajós a révben,
A gyermek anyja kebelén,
Sebzett vad a tó gyógyvizében:
Magamat itt úgy érzem én.

Itthon vagyok; ez az én fészke.
Fü�amlagomra heverek.
Olyan vagyok -és voltaképen
Ki boldogabb?), mint a gyerek.

Egyszerre örülök a létnek,
És szinte nem fogy a csodám:
Hogy is láthattam oly sötétnek?
S magamba gondolom, no lám,

Van, van igazság mégis itten!
A földi sors mértéke jó.
Bár neked itten semmid sincsen
Mindabból, ami elmuló;

Sajátod e véges határban
Nincs egy arasznyi földdarab:
A mindenség közbirtokában
Mégis te vagy leggazdagabb.

Tán a vagyontul függ itt minden,
Hogy amivel bírsz, mennyit ér?

A telekkönyv itt szíveinkben;
A fő, hogy abba mennyi tér?

Mi haszna süt a nap a tóba,
Ha ronda, sáros a színe?
Mit ér a vaknak a színpompa,
Süketnek összhang, dal, zene?

Minek neked parányi részlet,
Ha tied az egész világ?
Téged, felséges szép természet,
Oly dicsőnek, mint én, ki lát?

E tiszta szív kristálytükreben
Te örömet nézed magad.
Gyönyörködöl, hogy olyan épen,
Oly hűn, amint vagy, visszaad.

Nem, többé nem panaszkodom rád,
Hogy mért nevelted fiadat
Olyan hasonlatosnak hozzád,
Oly nyílt, igaznak, mint magad.

Az élet álnok versenyében
Volt e miatt sok, sok bajom.
De megvan érte, látom, érzem,
A mérhetetlen jutalom.

Mi egymásé vagyunk. Egymásban
Élünk, találjuk örömünk.
Ismerjük egymást; fény s homályban
Találkozunk, ölelkezünk.

Itt van egészen - a szememben

Megannyi gyémánt harmatod.
Aranyhajával itt szivemben
Fürdik, szűz meztelen, napod!

Legdrágább kincseid kínálod,
Szemérmes kebled fölnyitod;
Elrejtett bájaid föltárod,
Nincs köztünk semmi fész, titok.

Mi értjük egymást; ez az erdő
Az én királyi palotám;
E mennyezetes mohos csertő
Trón, bölcső, páholy, nyoszolyám.

Virág - illatlehelletével
Fényével a meleg sugár,
Köszöngető lomb néma jellel,
Édes-bús dallal a madár;

Ölelgetésében a pázsit,
Pillangó játszi röptiben,
A szél, mely fürteim közt játszik,
Csókjaiban beszél velem.

A nyári égbolt arenája
Vándor-színész felhőivel,
Az üstökös lovar pályája
Tündéri színműt játsznak el...

- Így mulatunk, így édelgünk mi
Ketten, magunkban, egyedül;
Vigyázva, hogy ne lásson senki,
És a mulatság sikerül.

Mert persze, persze a ligetbe
Én rendesen korán megyek;
Mikor még nincs megfertőztetve;
Nem járnak ott még - emberek...

(1880)

A bikoli fák alatt

Akármikor, ha reggel, este,
Maraszt, vonz engem a vadon,
Rejtelmes sugdosásit lesve,
Hő áhitattal hallgatom.

Sok kérdésemre mélyen hallgat;
De amit mond, az mind igaz.
(Hazudni, csalni szabadalmad
Csupán neked van, emberarc!)

Még akkor is, sőt legfőképen
Ha rekkenő a nyári dél,
Álmában, önfeledve, épen
Legmélyebb titkokat beszél.

E szentegyházi néma csöndben
Neszt hallva a falevelen,
Azt gondolom, ni most előttem
Az isten egybe megjelen.

Bár hasztalan, mert csak alkatja
Egyetemében létez ő.
Szárnyfal mögött van, nem mutatja
Soha magát a rendező.

Sőt halhatatlan költeménye,

E mérhetlen világ nekünk
Örök talány; főszmjébe
Nem hat rövid tekintetünk.

Miért vagyunk, mi és e minden?
Hogy véghetetlen, ha egész?
És ha egész, hogy véghetetlen?
Soha nem érti földi ész.

Az ember e világra mért jött?
Mért tűn el oly hamar, hova?
Mi itten a kétségbeejtőbb:
Az örök-e vagy a soha?

Elnézek e tündöklő tájon.
Mi szép világ, arany világ!
És kérdezem magamba fájón:
Mért nem maradni itt tovább?

És felel a hegy oldalából
Lezuhanó vidám patak:
Elmúl-e testem e világból,
Mert az Oceánba szakad?

A lángható nap elhunyas
Ott ama kék hegyek mögött
Csak földiségünk csalódása.
Rész változik; a mind: örök.

Csak mi maradunk a sötétben,
Mig itt vagyunk, életrabok;
Velünk, amott a mindenségben,
A nap örökké ég, ragyog.

...De majd a szélben, mely a gallyon
Suttogva röpked szanaszét,
A bús idő fohászát hallom,
Hogy miért nincs számára vég?

Örökzsídó-szakállát rázza
Ott a sikáros part fölött:
"Az egyetemnek tárházába'
Nincs rém, csak ez a szó: örök!"

És száll a holló éj a fákra;
Holdfényben zörren a haraszt;
Lelkemre gyötrő kétely árnya:
Honnan merítsem a vigaszt?

Egyszerre mintha feneketlen
Örvényed látnám: végtelen.
Leborulok kétségbesetten,
Szivem szorul, szédül fejem.

Majd mintha gyóntató oltárnál
Csak hallok még egy gyöngé neszt:
"Erről, fiam, ne gondolkozzál;
Jobb lesz neked nem tudni ezt!"

(1880)

Utolsó dal, Ginához

Ha eljövend a búcsu-óra,
Ha majd e szív végsőt dobog,
A percben, mely létem kioltja,
Majd akkor is rád gondolok.

És jól tudom, előre látom,

Mi bú, öröm van itt ezen
S az ismeretlen túlvilágon:
Egyszerre mind átérezem.

Eszembe jut majd minden átok,
Mind, ami történt s ami nem;
Mely felgyújtotta a világot,
Mást üdvözítvén az "igen".

Mit lelkem eddig félve sejtett,
Előttem áll a nagy titok,
Hogy csak az halt meg, ami nem lett,
S az él örökké, ami volt.

És nem tudom, mi fáj majd jobban:
Mi itt örökre elveszett,
Vagy ami él a múltban, s onnan
Kivenni többé nem lehet?

A gondolat, hogy e mindenség
Nem lesz se több, se kevesebb,
S isten se törli azt le végkép,
Mi egyszer itten megesett...

Vagy hogy nem halt meg voltakép itt
Csak az a perc, mely elrepült;
A bimbó, mely nekem ki nem nyilt,
A vágy, amely nem teljesült?

(1884)

Az üstökös

Az égen fényes üstökös; uszálya
Az ég felétől le a földre ér.

Mondják, ez ama "nagy", melynek pályája

Egyenes; vissza hát sohase tér.

Csillagvilágok fénylő táborán át

A végtelenséggel versenyt rohan.

Forogni körbe nem tud, nem akar, hát

Örökké társtalan, boldogtalan!

Imádja más a változékony holdat,

A kacéran keringő csillagot;

Fenséges Niobéja az égboltnak,

Lobogó gyász, én neked hódolok.

Szomoru csillag, életátkom képe,

Sugár ecset, mely festi végzetem,

Akárhová mégysz a mérhetlen égbe,

Te mindenütt egyetlen, idegen!...

(1882)

Megnyugvás

"Hiszek az örök igazságban.

Hiszem, hogy ő maga a nap.

Körén örök forgandóság van,

De ő nem változik, marad.

Egy gyűrű ez a végtelenség.

Kerek a sors, a tér, idő.

Csak fejeinkben a képzelt vég.

Az egyetemben nincs meg ő.

Velünk e múltó földi létben

Ez a kerék forog, forog;

Korongján mennyi a -fö(, épen

Csak annyi az - alá - is ott.

Az éjre nap, a napra éjjel,
A télre megjön a tavasz.
Ki elborít keserüséggel,
Ne félj, meg is vigasztal az.

Isten vezérli a világot,
Kinek mindenre gondja van.
Ki rózsabimbót, szép lányt alkot,
Nem lehet rossz, igaztalan.

Te porba vérezőn tiport szív,
Nyugodj meg hát te is, szivem.
Itélet napja, mely előhív
Onnan, rád is virad, hiszem.

Hogy is kívánod, hogy neked már
Itt most igazat adjanak?
A századokba nyúljanak, bár
Létük forgása pillanat?

Van itt igazság e világon;
Arány mérettel egyező.
Vegyétek a jelent, nem bánom.
Enyém a végtelen jövő.

Kik csak azért nem öltök testet,
Mert nincs reá hatalmatok;
Mert biztosabb és nektek édesb
A lelket orgyilkolnotok;

A bujdosóvá lett igazság
Nyomában csaholó kopók;

A józan ész nyaka csigáját
Kitekerő szellembakók;

Országkerítők, népzsebvágók,
Kiváltságolt heresereg,
Fölbérelt becsület-sírások,
A hazugságban mesterek:

Mint déli nap lángözönében
Fönnlebegő kevély sasok,
Ti mostan úsztok a dicsfényben,
Dúsak, nagyok, hatalmasok.

Arcképetek kirakatokban
Koszoruzottan tündököl;
Robogtok címeres hintókban,
Rám a sarat, port verve föl.

Titeket bámul kegysovár nép;
Nevetek mindenütt ragyog.
Mellettetek most én csak árnyék,
Vagy annál is kevesb vagyok.

Learattok, habzsoltok mindent;
Nyomaitokban nő a gaz.
A szegény, ki nem látja istent,
Azt képzei, ti vagytok az.

A multakat megtagadjátok
A jelen örömeiért.
Ez a ti istentek, bálványtok,
Az áruló judási bér.

De a jövőt bár gunyoljátok,

Áhítja titkon szívetek.
Ah, ha megvásárolhatnátok!
De mind hiába, nem lehet.

Ez átkotok, ez büntetéstek.
Mi nektek elmulás, halál,
A ponton, hol ti véget értek,
Kezdetre létem ott talál.

Hiába érc, márvány emléktek.
Lesz rajt irás, fényes -hamis;
Jó emberek jó pénzért nektek
Hazudnak még a sírban is),

De majd ha az ismerettárból,
Hová nevetek halni tér,
A pár sort, mely még rólatok szól,
Kirágta a könyvtár-egér,

S nem lesz e földön semmi többé,
Se nyomotok, se árnyatok,
Mi egykor itten azt jelölné,
Hogy éltetek, hogy voltatok;

A messze, mérhetlen jövőben
Siromon is, rég omladó
Porom fölött, habos mezőben
Dús rendet vág az arató;

A nap alatt, e szép világon
Elváltozik sok minden itt;
(Abroncsszekér(, sok ákom-bákom
Hieroglifjét feledik.

Országhatárok összefolyva;
Sok szer, ma ünneplő divat,
Múzeumok ereklyelomja -
Ott porladoz üveg alatt...

De míg ez a világ világ lesz,
Megújul benne a tavasz,
Emberkebelben egy szív érez,
És dobban arra, mi igaz;

Erdő a visszhangos hegyekben,
Mezőkön lilium terem:
Lesz illat a virágkehelyben,
És a szivekben szerelem.

És addig élek én is, ottan
E hó szivekben lesz sirom,
Mint illaté az albumokban,
Mit ott hagy egy hervadt szírom;

Mint láncolat a szellemlétben,
Egy hang, mely örök, mert igaz.
És széjjelomló földi lényem -
Az én lelkemnek része az!

Majd pázsitos ligetnek alján
Patak fölött, előtte könyv,
Ábrándos ifju, merengő lány,
Szívébe' kéj, szemébe' köny.

Velem mulat, rám gondol, lelkén
Mint a villámlás, átrezeg,
Ifjúi kor tavaszlehelten,
Mit lelkem egykor érezett.

És elborong, mereng magában,
Elálmodozva széttelint:
Mikor még én e földön jártam,
Minő világ lehete itt?

Mult századok, holt nemzedékek
Szerelme, mint egy távirat.
Régmult, jövő dalomban élnek
S egymással csókot váltanak.

Ti fényes szappanbuborékok,
Most hát ti csak ragyogjatok,
Kit föld porába letiportok,
Én csak parányi mag vagyok.

De napja feljön, kifakad, hajt
És szerte árad el dalom.
Virágától benépesül majd
Tenger mezőség, völgy, halom.

Oh, sok, nagyon sok, mondhatatlan,
Mit én e földön szenvedék.
S nincs vigaszom, csak e tudatban,
De legyen! - ez nekem elég.

Pásztortüzednek, hó barátság,
Szép rózsafádnak, szerelem,
Csak töviseit, csak szilánkját,
Bimbóit én nem ismerem.

Bár leghivebbjét, emléjétől
Gorombán elrugott hazám.
Sebaj! azért ne panaszold föl,

Szivem, csak valld meg igazán:

Van-e a földnek annyi kincse,
Mely elbillentse mérleged,
Cím, hatalom, vagyon miért te
Cserébe adnád e hited?"

(1883)

A Balaton partján

Illanó felhők az égen,
Játszi árnyak a mezőn.
Jár a szellő körülöttem
Szeliden, lengedezően.

Közbe-közbe sebesebben
Suhan el a habokon,
Odaszólva érthetetlen
Túlvilági hangokon.

Hidegen, verőfény nélkül,
Haloványan, álmatag
Ki-kipillant a felhőkből,
Majd meg elbólint a nap.

Nézem e játékot, nézem,
Hallgatom e halk morajt.
Mít jelent az árny a réten,
Szél a habra mit sohajt?

Azt jelenti az az árnyék:
Ember, nézz meg engemet.
Földi lét - tűnő árnyjáték;
Ma nekem, holnap neked.

Nincsen itten állandóság;
Ami él, mind elmuló.
Csak maga a mulandóság,
Az az örökkévaló.

És az a türemlő hullám,
Kis bujár hab mit gagyog?
"Ember, ember, ide nézz rám,
Lettem és már nem vagyok."

És a ringó, kergetőző
Millió hab a tavon,
Váltakozva majd egy bölcső,
Majd meg egy-egy sírhalom.

És ez így megy mindörökkön
Mindörökké, föl-alá.
Így ölelkezik a földön
Születéssel a halál.

És csak egyszer! és csak egyszer?
Az idő, tér végtelen,
S újra többé itt az ember
Soha többé nem jelen?

Kiderül a felleges ég,
Visszatér a szép tavasz,
S soha e mindenségben két
Falevél nem ugyanaz?

Hát ha mégis, újra itten
Így, ahogy most, valaha...
Az örök idő-keréken

Visszafordul a "soha?"

Soha többé, soha többé!
Szív, hogy ezt elviseled!
Emberagy, a "mindörökké"
Örületbe hogy nem ejt?

Megnyugvást, vigaszt mi adhat?

Kérdezed, mi volna jobb?
De hiába, tenger és nap
Nem felel, csak mosolyog.

Mintha mosolyogna rajtam,
Gondolván: szegény bohó,
Árny után kapkodsز, azonban
Fut előled a való.

Hasztalan a mult, jövő
Titkait mit keresed?
Feleled, hogy mindakettő
A jelenben csak tied.

A terített asztal itt áll,
Rajta a sok jó malaszt:
Lesve várva, jön-e több tál?
Még utóbb éhen maradsz...

(1884)

Otthon

Panaszra mék a természethez.
Hol legsötétebb a vadon,
Föltárva keblemet, mely vérez,
Minden sebét fölszaggatom.

"Ti lenge fák, ti völgyek, halmok,
Ti napsugáros ligetek,
Kik lelket elringattatok,
Ti csaltatok meg engemet!

Ti engemet fölnevelétek
Szent együgyűk, ártatlanok,
Oly nyílt szívűnek, őszintének,
Épen miként ti magatok.

Táplálva csókkal, tejjel, mézzel,
Megtöltve csordultig, hiven,
Az igaznak szeretetével
Gyanútalan, mohó szívem;

Nem sejtve hajh! hogy több leende
Nekem e jóbul kevesebb.
Nem volna ütve most szívembe
Világ kezétől annyi seb!

Hogy tanítnátok a hazugság -
Szerencse-hajhász emberek
Ez általános tolvajkulcsát?
Ha magatok sem értitek!

Ó, szent természet, szép szülőföld,
Feledtél volna bármi mást,
Csak ne egészen - ami legfőbb -
A színlelést, képmutatást!"

S a lenge fák, a völgyek-halmok,
A napsugáros ligetek,
A réten legelésző barmok

Szelíden rám tekintenek.

És kérdik bús panasszal eltelt

Beszédes néma szemeik:

Hát kellett a világba menned,

Nem jobb leende neked itt?

(1884)

Gyermekkorom tájéka

Elmennék én még egyszer hozzád,

Ha újra itt a kikelet.

Még egy utolsó tekintet rád,

És azután - isten veled!

Szeretnék ott megnézni mindent,

A hegyet, völgyet, kis lakot.

Hisz nekem ott mind egyenkint szent,

Csodás a legkisebb dolog.

Majd elmennék ki a csalitba;

Ugy van-e ott még mostan is?

Igaz-e az, hogy a patakba

Arany-ezüstből a kavics?

Igaz-e az, hogy medreikben

Fölváltva tej, méz folydogál?

És ott a pázsitos ligetben

Selyem-bársonyból a fűszál?

Való-e, hogy tündérek járnak

A rejtelmes vadonban ott?

Érezni a szivárvány lábak

Nyomán a bűvös illatot?

Majd leborulnék a határon,
Megállnék úton-útfelen,
És megölelném mint barátom,
Ki találkozna ott velem.

A kis kertajtót, minden bokrot,
A szederfát az udvaron,
A "Hattyut", a hü vén komondort,
Ki nekem ugranék, tudom,

És ott maradna a nyakamban,
Belém fogózva hevesen,
És zokognánk mindketten, halkán,
Szótlán, soká, keservesen...

Ő tán fölöttem, megörülve
Én? - sírdogálva magamon,
Hogy elveszítve, semmisülve
Örökre a paradicsom...

Mert hasztalan! könny, bú mit érnek?
Nem az már ez mind, ami volt;
Nekem nem az; nem a tündérek,
Az én szívem, az itt a holt!

Az ég, az most is oly tündöklő,
Mérhetlen arany oceán.
De lelke tükörén a felhő,
Visszfénytelen, bús ingovány.

Nem, nem, ne menj, minek? Hiába
Hulló levélnek a tavasz!
Tündérmesés bölcső danája

A temetőnek - fájna az...

Elmult az ifjúság, dicsőség,
Az élet ragyogó dele!
Fejed fölött sötétülő ég,
Körülted ős baljós szele.

A légen át siró harangszó,
Fekete hollók raja száll.
Szárnyuk verésének hallatszó
Ütemje is: halál, halál...

Olyan nagyot minek kerülnél?
Előtted a sötét rekesz...
Még egy csuszamlás a gödörnél
S mindennek egybe vége lesz...

(1885)

Kísértetek

Kik éjfelente sírkertekből
Holt halavány emelkednek föl;
Kik, mert e földön mennyet éltek,
Mint megszedett virágra méhek,
E földre vágyva visszajárnak,
E nyugtalan, ártatlan árnyak,
E létsovár, bolyongó lelkek -
Nem ők, akik kétségbeejtnek.

Nem azok az igazi holtak,
Kik egyszer itten éltek, voltak.
Nem úgy van az, mint hiszik, tartják.

A porban a halhatatlanság.
Nem vész el innen semmi, semmi,

Csak ami nem bírt megszületni.

Üdvözítő csók, mely elcsattan,
Mi megesett, lett, halhatatlan.
Csak a testet nem öltött ábránd,
Be nem telt vágy, el nem lobbant láng,
Az elszalasztott meddő óra
Nem fordul itten vissza jóra;
Csak az van halva itt örökké,
A mult nem hozza vissza többé.

Soha többé!

Ha van tudat a túlvilágon,
Én mindig ezt az órát látom.
E hézagot a mult időben,
Mit ki nem tölt a teremtő sem,
Mely visszaásit onnan rája,
Mint a halott leesett álla...
És látom, hogy vigyorogja a szót,
Mit a halál belé fagyasztott,
Gúnnyal, kárörvendőn, örökké:
Soha - tudod-e? - soha többé!

Kit örök ifju hajnal képe,
Megújulás bibor mezébe
Öltözködő vidám tavasszal
Az ébredés meg nem vigasztal;
Ha fényes égen ragyogó nap
Arany szegélyt fest a lomboknak,
S alattuk néma a madár,
Mert vágya, üdve telve már,
S csak néha tör ki kebeléből
Egy halk nyögés a fojtó kéjtől;
Ha lábhegyen jár, hallgatózva
A titkokat rejtő bozótba'

A hön sohajtó lebke szél,
És mint a méz a méheszárnyon,
Már csak az ingó játszi árnyon
Szállongó illatár beszél
Az isteni gyönyörről, melybe'
Erdő-mező alél pihegve;
Ha attól, ami neked fáj itt,
Emléked egy nagyot villámlik,
S egyszerre mind föltűnni látod,
Mit elveszített ifjuságod;
A tünde lényt aranyhajával,
Halhatlanító ajakával,
Honnan feléd mosolygva, nyitva
Az örök üdv csodája, titka;
S a vágytól, mert azt el nem érted,
Újból, örökké forr a véred,
Forr itt a földön, lenn sirodban,
A menyországban, a pokolban;
Csillag, nap válna porló röggé,
E tűztől nem menekszel többé;
Ha vagy, ki földön e sort érted,
Im, ládd, mi az örök kísértet...

(1885)

Az állatkertben

Szűk palotáddal szemben meg-megállva,
Elnézem olykor szenvedésedet,
Állatvilág nemes, fogoly királya!
Amint szabadulásod keresed.

Jársz kelsz, forogsz alá-föl szakadatlan,
Fürkészve egyre a nyílásokon,
Mint befogott ló a száraz malomban,

Nem tudva megnyugodni sorsodon.

Vigasztalódjál...! itt e földi létben
Megannyi élők mind rabok vagyunk.
Mint neked itt a vég, nekünk meg épen
A végtelenség gyötri bús agyunk.

Gyorsabban, mint te ádáz börtönödnék
Rázod kérlelhetetlen rácsait,
Képzelmem rezgő szárnyai verődnek
A halovány tejút határaig.

És még azon túl, messze, mondhatatlan
Távolságok felé röppenve el,
Kérdéseimre, hol a vég azokban?
Kétségbeejtő némaság felel.

És mégis, tudva bár, hogy mind hiába,
Elátkozott lélekként, hittelen,
Rémtelt, örök, siket, vak éjszakába
Űz-hajt a kétely, fojtó sejtelem...

Míg mindenütt szédületes örvényszél
Ásít felém, ijesztve: ne tovább!
Lelkemnek, ím ládd, a te rekeszednél
Nem tágasabb e mérhetlen világ!

(1888)

Nádas tavon

Fönn az égen ragyogó nap.
Csillanó tükrén a tónak,
Mint az árnyék, leng a csónak.

Mint az árnyék, olyan halkan,
Észrevétlen, mondhatatlan
Andalító hangulatban.

A vad alszik a berekben.
Fegyveremmel az ölemben
Ringatózom önfeledten.

Nézem ezt a szép világot.
Mennyi bűbáj, mily talányok!
Mind, amit körültem látok.

Nap alattam, nap fölöttem,
Aranyos, tüzes felhőben,
Lenn a fénylő víztükörben.

Itt az ég a földet éri.
Tán szerelme csókját kéri...
Minden oly csodás, tündéri.

Mi megyünk-e vagy a felhő,
Vagy a lenge déli szellő,
A szelíden rám lehellő?

Gondolatom messze téved
Kék ürén a semmiségnek.
Földi élet, hol a réved?

Szélei nádligeteknek
Tünedeznek, megjelennek.
Képe a forgó jelennek...

Most a nap megáll az égen,
Dicsőség fényözönében,

Csöndessége fönségében.

S minden olyan mozdulatlan...
Mult, jövő tén együtt van
Ebben az egy pillanatban?

A levegő meg se lebben,
Minden alszik... és a lelkem
Ring egy méla sejtelenben:

Hátha minden e világon,
Földi életem, halálom
Csak mese, csalódás, álom?...

(1888)

Halál

Beszélhet a hit és a bölcsélet;
Rút a halál, szépíteni nem lehet.
Undort, iszonyt kelt borzasztó alakja.
S ki tudja, vaj mi lappang még alatta?

Álom talán, tudat- s álomtalan;
Embernek végre csöndes nyugta van?
Örökre minden elmúlt, elenyészett?
Szomorú bár, ez voln' a jobbik végzet.

De hátha újabb gyötrelmem, pokol;
Az ember még aztán is fuldokol;
Egymás után, lassankint, atómonkint
Szenvedve át tovább a haldokló kint?

Fekete-sárga rém, ádáz halál,
Rejtély, mit földi ész ki nem talál;

Istennek büntetése vagy kegyelme,
Jó vagy gonosz, meg kell nyugodni benne.

De lenne bár a legszörnyűbb eset:
Utálatosabb, rémületesebb,
Amit belőle emberek csinálnak:
Az ágy, amit kezük vet a halálnak.

Oh hogy az ember élve szolga, rab,
Még hullájában sem lehet szabad!
Hogy nemcsak a lét versenyén egymásnak -
Még a halál után is vermet ásnak.

Mert nem elég ijesztő a halott;
Megörökítik e rémalakot.
Hallgassa, tehetetlen, mozdulatlan,
Mint rágja undok féreg, őrlő halkán.

A tömeg haza várja lelkedet.
Hogy mint kísértet kelj föl, eltemet.
Leszögeli, lezárja koporsóba
Magát az istent, aki megváltotta.

Gyógyíthatatlan, rögzött bárgyuság!
Nem fog ki rajta a nagy tanuság,
Hogy aki mint hős halt meg a kereszten,
Nem bírt maradni e sötét rekeszben.

Oh, boldogok, kik a máglyán elégték,
Mint visszaröppenő láng, szálltok égnek,
A végtelen, szabad légoceánban,
Hol örök fény, örök világosság van!

Oh, mily dicső, mi fönséges lehet

Ragyogó ég, penészes rög helyett!
Megtérni egyenest, egyszerre abba,
Mely minden éltet, üdvöt oszt, a napba!

...Ti emberek, ti többi emberek!
Vesszőfutás volt létem köztetek.
Mi enyhített, fönntartott életemben,
Csak a saját lelkemből meritettem.

Ha majd megölnék a kapott sebek,
Maradatok következetesek.
Egyetlen egyszer, a nagy pillanatban
Tehettek jót velem, bár akaratlan:

A keveretlen öröm, nyugalom
Szűz mosolyával dermedt ajkamon
Égessetek meg, mint egy átkozottat -
És legyetek mindannyian áldottak!...

(1889)

Messze innen

Oh hogy én e förtelmek helyéről
Nem tudok elmenni valahára!
Ide vagyok én bőszt végezettől
Tolvajok, csalók közé bezárva.

E tömegben nincsen mit keresnem.
Hajh, hogy immár késő is belátnom...
Futni kedvem nincs e bűnversenyben,
S nincs hitem fordítani e világon.

Mire várni itt? - Vad állatokba
Menekült az egyenes jámborság.

Kerge gög, hitványság összefogva,
A szerény igazt lábbal tapossák.

Itt, hogy örvöngő hiúság szörnye
Agyarát egymásra csattogatja,
Itt vagyok én igazán, e körbe,
Egyedül, magamban, elhagyatva.

...Lombos erdők ábrándos homálya,
Áhitatra készítő csöndessége;
Rajta átlövellő nap sugára...
Ott, csak ott a sebhegesztő béke.

Boltozatos, titkos sűrűk mélyén
Háborítlan alacsony kis hajlék;
Oh, ha ottan élhetném le békén,
Ami napjaimból hátra van még!

...Homlokát omló hajába rejtve
Ama sziklán ül a méla bánat,
Téveteg szemekkel, elmerengve
Képein az elmulandóságnak.

Ott lehetnék én jó társaságban.
Hallgatózva, mit beszél az Isten
Suttogó szellőben, illatárban...
- Mással úgy sincs immár számvetésem.

S álmadozva álmodó virággal,
Hervadozva hervadó levéllel,
Míg fölöttem elhaló madárdal
A bucsuztató imát zengné el:

Ott, hol a világi lárma elfogy,

Várni rád utolsó, örök álom...
Elfeledve végkép teljesen, hogy
Emberek is vannak a világon...
(1891)

Elmúlt idő

I

Mikor a szél a hűs észak felül
Az erdőn oly szomorun hegedül,
Hogy a fák borzongnak, a gally remeg,
Táncolnak a légben falevelek;

Mikor az égbolt felhővel tele
Egy leszögelt koporsó födele;
Miként ha az idő, az ég, a föld
Kétségbe esnék önmaga fölött;

Kiviszem a szabadba szívemet,
Hogy amit emberek közt nem lelek,
A messze ég alatt találhatok
Az övénel is nagyobb bánatot.

A fák alatt járok, találgatom,
Miért zokog, mit nyög e zord vadon?
A suhogó avarba borulok.
Multat, jövőt, mindent elgondolok.

Hogy minden elmúl, elmúlt Napoleon...
És elmulunk mind innen egykoron...
Mégfeszítették az isten fiát!
El van hibázva az egész világ...

Te elhaló, megújuló sohaj,
Nagy az bizonynal, mit siratsz, a baj.
De mégis egyet mondok én neked,
Ha volna arra nálad felelet.

Lehet-e nem törtétté, ami lett,
Betöltve mással az a jelenet...?
Muló idő, lehet-e mutatód
Előre-hátra igazítani, mondd?!

Tábládon égni látok egy sebet.
Törülhető-e, ami megesett,
Mitől az égi zárdaszűz, a hold,
Izzó haragra lobban, az a folt?

Lehet-e szűzzé újra az ajak,
Megtér-e vissza az a pillanat,
Mi nekem akkor... ottan ... elveszett?
Tehetlen ebben isten, végezet?

De hasztalan kérdezgetek tovább,
A felelet dermesztő némaság.
Mint az adós, fizetni képtelen.
Szégyenkezőn süket a végtelen.

S hozzá az éj is társul érkezik,
Kárpitja lassan rám ereszkedik.
S gyászom diadalában egymagam
Állok reménytelen, vigasztalan...!

II

Képzeltetek csak lángoló napot,
Hogy nincsenek körülte csillagok.

Mi haszna ég el benne annyi láng?
Neki sötét gyász a kerek világ.

Nem ragyoghat a fény, nem melegít,
Ha mások azt rá vissza nem verik.
Visszhangtalan az üres végtelen...
- Ez a te földi átkod, én szívem.

S ha a ligetbe kimegyek veled,
Mit súgnak ott a hulló levelek?
Hogy nincsen erre más vigasztalás,
Mint bús enyészet, örök elmulás...

Várhadd te már - hiába - a tavaszt!
Neked virágot többé nem fakaszt,
Megsemmisülni! rád ez volna ír;
De hajh! ki fejt meg, mit rejt a sír?

Nem csalfa hazug álarc a halál?
A lélek él, nyugalmat nem talál.
És visszatér a bős emlékezet
Az üdvre, mely örökre elveszett!!

Sajgó szegény szív! ím hogy cserbehagy
Erőködő, vergődő emberagy!
A végtelen világ, az egyetem
Hallgat közömbösen, részvételen.

Tehetlen, véges minden gondolat.
Teremts magadnak egy istent magad,
S higyj benne buzgón, esztelen, vakon.
- A teremtésben nincsen irgalom...!

(1892)

Emléksorok

Elmúlni ily pillangó lét után!
Eltűnni és nem tudni, hogy hova?
Megsemmisülni, mindörökre tán;
Nem látni többé a napot soha!

Ember, mulandó, koldus vagy király,
Emeld föl és hordd magasan fejed!
Hős vagy, fenséges, mind, ki a halál
Gondolatát agyadban viseled! - -
(1891)

Harminc év után

Mi hátra volt még, elkövetkezett.
E földi létben gyász sorunk betölt.
Találkozunk - irgalmas végezet! -
Utolszor, egyszer még, a - sír előtt.
Híttem, hogy lesz idő, midőn megösmersz
S helyet cserél bennünk a fájdalom;
És folyni látom, majd ha már késő lesz,
A megbánásnak könnyét arcodon.

Mert amit én vesztettem, óriás,
Hozzá az ég adott erőt nekem.
Én látok itt olyant, mit senki más;
Csodákat mível emlékezetem.
A multból fölmerül egy pillanat,
Mint oceánból elsülyedt sziget;
És látom újra ifjú arcodat,
Mikor még másért nem dobbant szived.

És e varázslat rád is visszahat.

E lélek a te Veszta-templomod.
Oltára képében látod magad;
Mi vagyok én neked, most már tudod:
Ha majd a földi élettől megváltam,
Imába, dalba foglalt szerelem
Örökkévalósága a halálban...
Az ég, ládd, mégis eljegyzett velem!

Ki bájaiból méltatlan vadakra
Pazaroltál nem értett kincseket;
Én, a hideg bálvány vezeklő rabja
Ki minden kéjt szívébe temetett:
Most itt ülünk siralomházi lelkek,
És nézzük egymást hosszan, szótalán...
Tekintetünkben hajh! nem az elvesztett,
Az el nem nyert éden fájdalma van.

Igy ül a hold ádáz vihar után
Elcsöndesült nagy, tornyos fellegen,
És néz alá a méla éjszakán,
Bánatosan, de szenvedélytelen,
Hallgatva a sírbolti csöndességet
A rémteli sötét erdő alatt,
Amíg a fákról nagy, nehéz könnyecseppek
Hervadt levélre halkán hullanak...

(1892)

Nyári éjjel

I

Innen föl a Szírius csillagáig,
E képzelemfárasztó messzeség,
Mely már előttünk végtelennek látszik,

E napszögekkel kivert íves ég,

E szörnyü távol a nagy egyetemben -
Mi ez egyéb? - egy kulcslyuk, melyen át
A mindenség titkát fürkésző lelkem
A megfoghatlan végtelenbe lát.

S mit látni ottan? - Csillagok-, napoknak
Megszámlálhatlan tündöklő raját,
Amint az úrben forgva vándorolnak
Egymás körül s együtt, tovább, tovább...

Mennek, menelnek, mint a fővezéri
Szemlére kivezényelt hadsereg.
Kisebb-nagyobb közökben egymást éri
Dandár, hadosztály, zászlók, ezredek.

Mennek külön-külön, kimért ütemben,
Egy-egy vezér után minden csapat,
S mind valamennyi egyfelé, szünetlen,
Fagyasztó fegyelemben, hallgatólag.

De hát hol a fő, mely vezényel itten?
Pásztortalan nyáj volna a világ?
Ki tartja fönn e szörnyü méretekben
A rendet, mely hajszálíg összevág?

E szakadatlan haladó gomolyban
A seregeknek ura, a király,
Bizony a középben, mozdulatlan
Nyugalma fönségében, ottan áll...

Keressük ottan, ott lesz ő, az Isten...!
Képzeltető-e bárhol egyebütt?

- De hát a térben, melynek széle nincsen,
Hol a közép? - Sehol, vagy mindenütt?...!

II

Elmúlnak majd mind e világok;
Egy ravatal lesz az ég boltja.
Egymás után e sok gázlángot
Egy láthatatlan kéz kioltja.

Az életet, az "Úr" vetését,
"Halál" szolgája learatja.
Ugarrá vál a nagy mindenség
E - nekünk végtelen - darabja.

Világtalan napok csoportja
- Üres halálfejek - dermedten
A sötét éjszakában bolygva
Kisértik egymást, jéglepelben.

Sokáig nem lesz itten nappal;
De örökké sem tart az éjjel.
Előbb-utóbb megjő a hajnal
Életre keltő fényességgel.

Egyszer csak a nagy éjszakába,
Mint a mindenható kezétől
A végtelenbe lökött fáklya,
Csodálatos jelenség tűn föl:

Az égnek a mérhetlen léget
Átnyargaló fürtös csillagja
A sötétségben alvó réteg
Lámpáit sorra gyujtogatja.

Aztán megint lesz itten élet,
Teremtmények, kisebb-nagyobbak.
Az emberek hisznek, remélnek,
Halhatlanságról álmodoznak.

És forg tovább, miként az orsó,
Világi rendnek körhintája.
Bölcső, menyasszonyágy, koporsó,
Enyészet, élet egymást váltja.

Karácsonyesti ólomöntők
Játéka hát a nagy mindenség?
Méret szerint hangyák, földgömbök
Rendeltetése buboréklét...?

Alakok, tömbök, mindig újak
Jönnek, suhannak, mint a felhők.
Örök a léte a salaknak,
Elmulandók csupán az élők?

Ez öntudatlan zagyva minden,
Ez volt, van és lesz mindörökké.
Gondolkozó lény percig itten
Él, meghal, aztán - soha többé?...

III

Elindul im egy árva lélek,
Előtte a nagy pusztaság;
Az úttalan végetlenségnek
Kétségüzötten neki vált.

Mint a fogoly vad mély veremben,

Hol menthetetlen vége van,
Kisérlí a szökést szünetlen,
Bár látja már, hogy hasztalan:

Vergődő lelkem is magába
Csak jár, kutat, bár tudja jól,
Amit keres, föl nem találja,
Hiába fárad, fuldokol.

Szeretné tudni, hogy kit szolgál;
Hol itt az úr, ki ő, mi ő?
Keresse fönn a csillagoknál?
Vagy ő az, az örök idő?

Itt mindenütt, bennem, fölöttem
Merő csoda, titok, homály.
Ide mi végre, honnan jöttem?
Miért e lét, mi a halál?

Eszmék, megfoghatlan fogalmak!
Sötét, ijesztő kételyek!
A mulandóság lehangol csak,
Az öröklét kétségbeejt.

E földi élet kínja hagyján;
Elvégzi majd egy pillanat.
De túl a néma sírok halmán -
Mi rejlik ott, a föld alatt?

Elmúlni innen mindörökre!
Mi szomorú, gyász végezet!
Rohadni, lassankint, büzhödve,
Mig jajgat, aki szeretett...

És mégis így jobb, hogyha így van,
Oh, add, uram, hogy így legyen.
Legyen a vég örök a sírban,
A rög maradjon végtelen.

Örökké élni; élni, élni,
Lét kínja bármi szaggató;
Soha, soha meg nem pihenni...
Irtóztató, irtóztató!

Im itt vagyok a sötétségben,
Tehetlen, árva, elhagyott.
Nem hogy kié, de voltaképen
Azt se tudom, hogy mi vagyok?

Teremtmény, jószág, ismeretlen
Erőnek rabja, eszköze.
Nem magamé se testem, lelkem
Egy mozdulata, egy ize.

Ki tudja, mit hoz a jövő, a jövő,
A közelebbi pillanat?
Mesébe, dajkadalba illő
Beszéd a szabad akarat.

Oh, józan értelem csúfsága:
Örök világi rend, ahol
Ki ártatlan jött a világra,
Apái bűnéért lakol!

Higyjem, hogy üdvözül a megholt,
Ha mind hibás, mi él, mozog?
Ámítanak maguk az égbolt
Szép szemei, a csillagok.

A hajadoni szűz szemérem
Pírjában égni látszanak.
Szép álcák! - tudjuk, voltaképen
Mindannyitok merő salak...

A napnak átlopott sugára
Kendőzi, festi testetek,
Holott az oly sötét, akár a
Börtön, mint itt ez a mienk.

Bűn a teremtés, átok e lét.
Becsületes csak a halál -
Talán, talán, ha lelkünk végkép
Megsemmisül, nyugtot talál...

Oh hogyha égi, földi itten
Mi kavargó, mind csalfa, gaz;
Szinlés, csalás, hazugság minden,
Csak lenne bár ez egy igaz!

Ölj meg, de igazán, valóban,
Örökre öld meg lelkemet.
Ne keljen gondolat agyamban,
Ne tudja, hogy volt s még lehet...

Ez egyben légy, uram, kegyelmes,
És megbocsájtom én neked,
Hogy adtad e nem kért, keserves
Siralomházi életet...

(1893)

Búcsú a naptól

Oh fényes ég, oh, tündöklő nap!
Itt hagyva életet, világot,
Van itt sok szép, sok jó, mitől majd
Meválni igazán sajnálok.

Szép a leány; a szűznek csókja
Édes lehet kimondhatatlan.
De savanyu fűrt, ha a róka
Szegény és módja nincsen abban.

Mert nincs e földön semmi ingyen.
Az élet adva uzsorára.
A gazdagé a jóbul minden.
Szegénynek nincsen ifjusága.

S nem elveszítni, ami megvolt,
- Hisz végre elmúl minden egykor, -
De el nem érni a legfőbb jót,
Ez itten a legszomorúbb sor.

És ez volt enyim is. Csalódtam,
Mert ami földi, jobbnak hittem,
És szebbnek láttam, mint valóban -
Aztán szerettem, önfeledten.

Úgy tettem, mint te. Szórtam lángom
Mindenfelé, körös-körültem.
A kiadás volt boldogságom;
A bevétellel nem törődtem.

De te, ha emberek megcsaltak,
Keserüségem enyhítetted.
Felhőimet megaranyoztad.

Egedet én láttam legszebbnek.

Én benned éltem, és te bennem.

Te úgy néztél rám, bármi ére,

Mint édes anya az ölében

Reá mosolygó kisdédére.

S láhattad arcod tisztábban, mint

Tengerszemében a Kárpátnak,

Amelybe nyári éjszakánkint

Szűz csillagok fürödni járnak.

Te nekem a tündérországot

Mutattad erdőben, mezőben.

Oh, hogy szememből e sugárod

Maholnap elfogy, tova röppen...!

Mi szép a föld! Van sok jó itten.

Egy epreért a zöld vágásnak

Nagy istenek álöltözetben,

Ismeretlenben le-leszállnak.

És mégsem a halál, nem a vég

- Hisz ebben még vigasztalás van -

A szűk sír éje szörnyű. Lennék

Halott, csak szabadban, fényárban...

Van fájdalom a gondolatban:

Itt hagyni e virágos völgyet.

Oh, mi nagyobb, hasonlíthatlan:

Hogy tégedet nem látlak többet!

De hát eltűnni a nagy éjben,

Mindennél, ami él, a vég ez.

Mennem kell, ahová megy minden;
Ahol csöndes, hideg, sötét lesz...

Dicső nap a fölséges égen
Takard el akkor fénydús képed!
Eltört a kis tükör, amelyben
Magadat oly kedvtelve nézted...
(1895)

Est-harang

Ha a halálban nincsen semmi;
Ha abban nincs idő, jövődő:
A sírlakó nem tudja, mennyi
Ezer vagy milliom esztendő...

Talán, talán... de hajh, úgy tetszik,
Időnek lenni kellett mindég.
És ha igen, hol voltam eddig?
Hisz maga a mult egy öröklét!

S egyszer se ebben, valaha, én?
Ha az időben nincsen kezdet,
A hangya elme, pillanatlény
Egy öröklétre emlékezhet?

E szüntelen keveredésben
Ne ismétlődnek soha semmi?
Sorskeréknek, ha vége nincsen
Egy száma többször nem jöhet ki?

Igen, ha a mérhetlen űrben
Határa volna az anyagnak!
De tér, idő egyként végetlen,

Egymáson ők ki nem foghatnak...

A végtelenség oceánja
Soha ki nem fogy az anyagból.
Idő garatra egyre hányja
A habarékot más-más habból...

...Bus, őszi este, istent keresve
Mardosva bős gondolatoktul,
Amint bolyongok kétségbeesve,
A nagy öreg harang megkondul.

Vízben fuldokló a szalmaszálhoz
Ha már sehol menekvést nem lát:
Kapkodok én is már fűhöz-fához,
Hogy hátha kételyemre írt ad.

Mint óriási kővé vált hárfa,
Ugy átrezeg, úgy zöng a templom.
Izzó fejemmel hideg falára
Hajolva, mélán hallgatózom.

De mint üres, száraz kagylóban,
Mit kivetett a hullám régen,
Amit a tenger sűg-bűg halkan,
Csak aeolhang, megérthetetlen:

Az ég se válaszol kértemre.
Egy hang, olyan bűs, mint a többi,
Csak hajtogatja, hűrgi egyre:
"Semmit se tudni, mit se tudni."

Nem kell, vagy nem lehet? hogy értsem?

Fűldrűl vagy égbűl e sugallat?

Vád vagy panasz? Hiába kérdem.
Azzal felel, hogy ép elhallgat.

De a lélekharang ijedve
Csendül s a kétkedőket inti
Sürgetve, buzgón, lelkenedezve:
"Mindent elhinni, mindent hinni."

...Hát hasztalan, hiába minden!
Léted, világod titka zárva.
Magadra vagy hagyatva itten,
Kitett lelenc, apátlan árva.

Szülőd előled elrejtőzik.
Szégyenli tán magát miattad?
Vagy ebbe tán az intés rejlik:
Légy ura, istene magadnak.

A feneketlen sötétségbe
Tudj beugorni készen, bátran.
Ha ő csodás az öröklétben,
Légy nagyszerű te a halálban...!

Szeresd a szépet, élj a jónak
Nem gyáva, babonás vakhitből,
De mert te így tetszel magadnak,
Ez a te fönségedhez illő...

...Kifáradt, gyarló, véges elme!
Ha nem leled az örök titkot,
Fogadd el ezt, nyugodj meg benne,
Hogy ez a szebb, ez a neked jobb.

Bűvös, csodás, hős szemeinkben

A romboló lángész a sátán,
De a teremtő, áldó isten
Magának is jobb, boldogabb tán...
(1896)

Sodoma

Javában áll a vásár; a zshivajban
Meksiketül a lelkiismeret.
A cég föloszlik; im végeladóban
Árverelik a kerületeket.
Kapós az áru; hogyne? sokat ér,
S potomság, mit a boltos érte kér:
"Ki hazudik nagyobbat?" E sivár
Föltétel a kikiáltási ár.

Föl és alá tud hizelegni szebben
A mennynek és pokolnak egyaránt?
Ah könnyü sor! mi drága még részletben -
Egészben szinte semmit ér hazánk...
Lemondott róla régen mindenik,
Adó, vevő, hivén, hogy sírba tért.
Csak még a bőre! ezt adják, veszik,
Igaz, hogy olcsón: egy üveg borért...

Mint mikor a hajó a víztőlcsérben,
Haj rá, neki! hol a pezsgős palack?
Pokolba örült becsület, szemérem!
Föl a kabinba, hol a szűz ajak?
Nyerít a kéjvágy, bög a hiúság,
Vonít az irigy önzés éhesen.
Itt már hiába átok és imádság!
Én már csak a kénkő-esőt lesem.

És eljön az, hah, itt is a határon;
Én látom azt, mint Lót, rég, egyedül.
De nem megyek, nem mozdulok... bevárom...

Hiába a sugallat: menekülj!
Kéj lesz nekem e gyilkos tűz-zuhany;
Szemlélni, hogy rémül a gyáva gaz!
Diadalom, ha ők mindannyian
Látják, hogy hal meg köztük egy igaz.

Mint egykor Herkulanum és Pompeji
Végnapján, láva-temető alatt,
Volt még egy hű, valódi római,
Ki mozdulatlan, őrhelyén maradt;
Ha majd kiásnak a hamu-özönből
Álmélkodó késő évezredek,
Találnak ott - s majd rám ismernek erről
Egy fölemelt főt s egy üres kezét!...

(1887)

Credo

Ha neve sem lesz a régi vármegyének;
Kerületek-körökről szól az ének,
Melyek közérdekűleg mért határát
Már nem "bogár" után keringve járták;
Lesz ki parancsol és ki megfogadja,
Törvénynek általános fogamatja;
A szolgabírók rémmesében élnek,
Mágnás nem áll fölötte a törvénynek;
Az árvapénztárnok többé nem sikkaszt,
Mert cselekedni már nem úri "sikk" azt;

Ha az adó lesz kétszerannyi, mint ma,
De kulcs, arány csalatkozhatlan minta,

És e cserével mind a kettő jól jár:
Hatalmas ország és jómódu polgár;
Mert államát igaznak, szentnek tudva,
Adózó mit keres, el nem hazudja;
Munkás jutalma méltó bér, dicsének,
Közmegvetés árnyéka a herének;
Rangot, címet nem koldult rend szalagja:
A szellem és erkölcs fensége adja;

Ha mint megannyi Cortez Nándor, multunk
Hajóit eltökélten fölgyujtottuk,
Hogy itt ez új világot, melyhöz értünk,
Meghódítjuk, de vissza már nem térünk;
Nem pislogunk a sírba dicsőségér;
Csak szent ereklye már az ősi cégér.
Eltűnt s új díszbe öltözött a puszta,
Szebb délibáb - jólét fényébe uszva;
Kinvallató pandur s futó betyár
Helyén sűrűn a mozdony griffje jár;

Ha németek hozzánk tanulni járnak,
Magyar leányt keresnek gouvernante-nak;
Csikós mulat vasárnap frakkot öltve,
Utolsó antisémíta kitömve;
Nadrágszój, csáti bot, cigányok sátra,
Nemesség bibliája: ferbli kártya,
És - tisztesség nem eshetik kimondva -
Rojtos gatya... kerülnek muzeumba:
Akkor telik be jósigéd, Széchényi!
Dicsőség, boldogság lesz itten élni...

(1888)

Tömörkény István

Megöltek egy legényt

Bélteki Mihály juhász-számadó este az üveglámpásba tett fagygyertya fényénél megvizsgálja az akolban a birkákat, s úgy találja, hogy megvan valahány. No, hála Istennek. Kimegy a ház elé, és mérgesen sandít át a major túlsó felére, ahol a lovascsósz lakása előtt nagy sürgés-forgás van, mivelhogy Czirók István lovas-csósz sertést vágott ma, s meginvitálta tehetős ember létére az egész majort, kivéve a juhászokat. Mert tudnivaló, hogy csószféle néppel juhászfajta ember soha sincsen se testi, se lelki barátságban, mert hiszen az lehetlenség volna.

A dolog úgy áll, hogy Bélteki Mihály éppen nem vágyódik arra a darab hústra, pohár italra, amivel Czirók Istvánnál fölkínálják a vendéget, mert hiszen van neki magának is. Hanem csak hagy az valami keserűséget az ember szívében, hogy mikor mindenki mulat, akkor ő éppen birkákat olvasson az akolban, és kenesse az anyabürgék fájós lábára a kenőcsöt a bojtárokkal. Ködös alkony terítgeti le a köpönyegét a pusztára, s Mihály időjövendölési célzatból kiballag a major elé, hogy az ég alján úszó ólmos föllegekből talán ki lehetne olvasni valamit a jövő idő miként való járására nézve. Nagy csizmái mérgesen koppannak a fagyos rögökön, amint lassan halad, és Czirókék irányába érve, lehajtott fejjel a földet szemléli, hogy még csak oda se nézzen.

A határ ködbe borul, az útszéli fiatal akácok száraz gallyait támadó esti szél veregeti össze. Lassan belefordul egészen a sötétségbe a homály, hullani kezd a dara, s a végtelen hómező emberhangtalanságába csak távoli tanyák kutyaugatása vegyül. Olyan fekete minden, meg lehetne esküdni rá, hogy ott a világ vége, ahol a major áll, azon túl már nincsen semmi.

Azaz hogy mégis... mert nemcsak, hogy néha elszáradt katángot kerget végig a havak tetején az alszél, hanem hogy valami apróka kicsi fénybogár támad bele a sötét éjszakába. Messze van az nagyon. Csekély fénye az egyetlen pont, amin a kietlenben megnyughat a szem. Néha el-eltűnik egy pillanatra, majd meg újra világol. Bélteki Mihály arrafelé fordul és nézi:

- Ugyan, ugyan - mondja tűnődve.

És nézi csak újra, hogy nem-e a szeme káprázik. Azonban nem. A fénybogár ott fekszik állandóan egy helyben, harántos irányban a jegenye-erdő sudarai alatt.

- Ugyan ki lehet... ilyen időben.

Nehogy azonban Bélteki Mihály tiszta észjárására nézve kétség merüljön föl, el kell mondani, hogy abban az irányban van a Síró-csárda, amerre ez a vigályos, tünedező fény reszket a pusztai sötétben. És hogy miután fény van ott, bizonyos, hogy fent vannak a csárdában. Öreg

Gáli János, a kocsmáltató, egy vén sánta ember, aki napáldozat előtt fekszik. (Ámbátor lehet, hogy éjszaka még fölkel és szétnéz a határban, mert a régi világból való ember még ő, és több ns. vármegyék börtöneiben senyvede egykoron.) Ha tehát lámpa ég a csárdában, ott okvetlen vendég van. Azt mutatja, a hol eltűnő, hol kigyúló fény is: el van gémberevedve a hidegtől, és járkál a kocsmaszobában, el-eltakarva a testével az ablakot olykor.

Bélteki Mihállyal incselkedni kezd a kíváncsiság, és nagyhamar egyesül azzal a méreggel, hogy Czirókéknál mulatnak. No nézze meg az ember, hát ő egymagában üljön otthon? Deres bajuszán csavargatva indul meg befelé, s hmgét, gondolkozik az úton. Azután sebes lépésekkel újra csak a juhistálló felé tart, benyitja az ajtaját, és hangosan, feltartott fejjel kiált egyet, hogy a szó elmeessen a birkák fölött a hodály felvégébe, ahol három bojtár kergeti a falra hosszában felragasztott faggyúgyertya fénye mellett a durákat, a négy juhász-csacsi meg a hátuk mögött nézi, s benyújtják néha a fejüket a kártyások közé, mintha ők is értenének a játékhoz.

- Bujtárok, heee...

Kisguczi Illés siheder legény, aki a legfiatalabb köztük, s még nem hivatalosan elismert bojtár, hanem, mint a pusztai rangmegkülönböztetés mondja: "Csak úgy a juh mellett koncsorog", állása legkisebbségének a tudatában, felel a hívó szóra:

- No?

Bélteki Mihály visszakiált:

- Gyertek no...

- Melyik?

- Valahány.

A négy legény összenéz, hogy mit akar ugyan ennyijükkel a számadó. Talán hogy kiverjék Czirókékat a házból. Egyszerre kiált vissza mind:

- Hova?

- Hova? - felelé vissza Bélteki olyformán, mintha nem is lehetne máshova menni az egész világon, mint ahova most éppen ő akar. - Hát a csárdába.

No, ehol van ni. Hát mért nem mondta hamarább. A négy legény egyszerre elveti a kártyát, s a nyakukba kerítik a subát, amiken eddig ültek. Mert olyan jó a suba, hogy az mindenféle házi-bútor gyanánt használatos: hol bunda, hol szék, hol ágy: ha kifordítják, húst lehet szárítani, meg ebédelni a bőrén, hol meg... de hát minek mondjam én ezt, mikor úgyis tudják. Bélteki Mihály uram is ugyanezt cselekszi, bekapcsolván a nyakon a bőrgombokat, de meg fel is hajtja hátul a fekete báránnyból való kacagányt, ami szinte ajánlatos mindenkinek, ha a nyakát

akarja óvni a belehulló darától. A bojtárok nagyhamar kihajtják az aklok elébe a csacsikat, s felkapaszkodnak. Bélteki is bekiált a sötéten maradt bürgeházba:

- Gyere no, csacsi.

Mert nem igaz ám az, hogy a számár számár, hanem ellenkezőleg igen okos teremtés, s igazság szerint zokon se veheti az ember, ha a nevéen nevezik. Íme Bélteki Mihály nagy, fekete csacsija olyképpen jelenik meg a hívó szóra, mintha beszélni tudna, és értené a szavak jelentőségét. Pedig nem tud beszélni, mert különben tiltakozna, hogy ilyen éjszakai utakkal sarcolja a gazda.

Ahogy a számár megjön, s oda áll a számadó mellé, Mihály is felkapaszkodik, s lötyyen rajta néhányat, előbb hátra, azután előre hasmánt billegvén, mivel hogy a subabeli súly, ha okosan el nem osztatik, meg szokta rántogatni az embert.

- Gyerünk no.

A sötétben lassú ügetésbe kezd az öt juhász, s a major szélén fültövön ütvén Mihály a saját csacsiját, megadja az egész csapatnak a helyes direkciót a követendő út irányára nézve. Az ötök belekocognak a sötétbe, s csak alig látszik, merre járnak a pusztán. Az ég elborult egészen, semmi más fény nincs, csak kevéske hóvilág, azonban a csacsik tudják a járást jól, amivel valószínűleg azt árulom most el, hogy nem először teszik meg ezt az utat.

Hát bizony nem először. Hamar odaérnek, pedig éppen a föld peremének a legaljába esik a csárda, ha a major szélétől nézik. Ahogy elibe kocognak, a csárdabeli kutyák dühödt marakodást kezdenek a juhászpulikkal, amelyek bebújnak a csacsi négylába közé, s onnan vakkantanak ki mérgesen.

Egy-két kampós botot közibük vágván, a csárdabeli ebállatok visszavonulnak oda, ahonnan jöttek. Az ötök egymás mellé állítják a szamarakat, beterítik néhány subával, s a pulik is kívül maradnak őrizet gyanánt. Azzal aztán Bélteki Mihály uram benyitja az ajtót, és nyitva hagyja, hogy a többi is bekecmereghessen. Ahogy ez megtörtént, beljebb lép egész az ivó közepéig, ott a kezével előbbre igazítja egy kicsit a báránybőr sapkát, majd meg visszatolja. Annyi ez, mint a köszönés, mert nem lehet azt kívánni, hogy télen több erő fejtessék ki ilyenkor, mint amekkorát egy közönséges nyári kalapbillentés megkíván.

- ...ten - mondja Bélteki Mihály.

- ...ten - feleli Öreg Gáli János a kuckóból, néhány hitvány gyufaszálat kotorászván elő a zsebből, pipára gyújthatás okáért.

- ...ten - mondja most már a négy legény is, amire visszaválaszol Öreg Gáli János.

- ...ten.

Ez különben annyit jelent a közönséges magyar beszédben, hogy "adjon Isten", azonban annak csak az utolsó szótagát szokás kimondani, annyira magától értetődik, és mindenki kitalálhatja, hogy mi az eleje.

A kocsmában egyébként csak ketten vannak, akik hogy eddig is ott voltak: Gáli János meg Duhaj Kis Miklós, aki polgári állására nézve csikós a szomszéd uraságnál. A juhászok tekintete el is borul egy kicsit, ahogy meglátják. Csikósemer, juhászeemberek között nagy a folytonossághiány, mert a lovas lenézi a szamarast, a juhász meg szebbnek tartja a maga mesterségét, már csak azon érhető okból is, hogy a bürgének nincsen passzusa.

Duhaj Kis Miklós előtt áll az asztalon egy zöld kancsó, abban bor van bizonyosan. Miklós maga leteszi éppen a fejéből a sipkát, ami nyilvánvaló jele annak, hogy enni akar. Elő is keríti az ételt, és bicskahegyre szedvén külön-külön minden szalonnadarabot, nagy nyugalommal tarisznyázik.

Emezek meg kikeresik a legszélső asztalt, s bemennek sorjában a fal mellé a padra, amely intézkedésnek megvan az a haszna, hogy hátulról nem vághatnak az ember fejéhez semmit.

Hanem hiszen nem is. Elég biztonságban vannak ma: öt ellen nem kezd egy.

- Esik a dara - mondja Bélteki.

- Ühüm - feleli Öreg Gáli János, tollakat húzgálván a pipaszáron keresztül. - Mennyi?

- A dara?

- Dehogy. Ital.

- Vagy hogy ital? - szól kedvtelve Mihály. - Hát hozzon kend ötször.

Öreg Gáli János most már egészen rendbe szedvén a pipakésztségét, rágyújt, és kimegy a csárdából, kisvártatva visszajön, és hoz öt mázos kancsót. Azokat lerakja egyenkint, minden ember elébe a maga porcióját. Azzal se szól, se beszél, hanem beleül a kuckó mélyébe, s csak a pipafüst, ami előszivárog olykor onnan, mutatja, hogy nem hált még meg Gáli János uram egészen.

Azonban a többiek se beszélnek. Duhaj Kis Miklós eszik, hát az nem beszélhet, a juhászok meg isznak, hát azok se beszélhetnek. Ürül a kancsó, Gáli többször előjön a kuckóból, és hozván a kifogyottba, megint csak visszamegy. A csikós befejezi az evést, neki is bor kell. Nem szól senki sem, mert minek, ha anélkül is meglehet az ember. Csak zörögnek az üres edénnyel az asztalon, ha kell valami.

Az arcok kipirosodnak, s megindul a juhászok között suttogva a beszéd is. Bélteki feláll, és keresgélve járkál a csárdában.

- Hol a duda? - mondja.

Gáli János úgy hevertéből integet a sarokba.

- Ahol van ni - felel. - Hanem el van hagyatva nagyon.

Hát bizony el van hagyatva. Ritkán kerül kézbe, mióta megdrágult a bor, a pókok laknak most a kecskéből való muzsikán.

Azonban hát majd megigazgatják. Bélteki fölkapja, és műértő mozdulatokkal rángatja rendbe a dudát. Azután fölfújja, és próbát tesz vele, hogy szól-e? Hát egészen rendes szólása van neki.

- Nini - mondja derülten Mihály.

S hirtelen a hóna alá kapja a bőrt, az ujjait ráteszi a síplyukakra. Szól a duda mindjárt. De éppen amint nyekergetni kezdené a juhászost, erős, mély hang csendül meg a másik asztal felől. Duhaj Kis Miklós fogott énekbe, és danolja magának a régi lovas magyar ember hallgató nótáját:

Ólmos eső esik, kis pej lovam ázik,

Gyenge kezem feje kantárszárán fázik...

Eddig tart csak, mert a másik pillanatban rettenetes csörgés támad. Bab Illés bojtár odavágta a kancsóját a csikóshoz, amiért hogy dalolni mert. A kancsó eltalálta a csikósét, s a két edény rokoni szeretettel érintkezvén, cserepekre szakad. A csikós arca elsötétül. Gáli János előmászik, hoz két új kancsót, s visszamászik megint.

No most már nyekereghet a duda. Nyekereg is. Kisguczi az első, aki kirúgja maga alól a lócát, s a középre áll, járja a hátravágóst, azután meg, hogy Bab Illés is melléugrik, ketten a csárdást. Mihály nekidagadt képpel fújja. Egyszer csak azt mondja a duda:

- Ssutty...

És eláll abban a pillanatban a szava. Ijedten néznek rá mindenek. Mi lelte?

Kitudódik hamar. Duhaj Kis Miklós behajította a bicskáját, a duda szétrepedt, és hát most már igazán el van hagyatva egészen. A juhászok arcára kiül a harag szederjes színe. Bab Illés odakap a sarokba támasztott kampós botokhoz.

- Vágjam? - kérdi rekedten.

Bélteki Mihály még nem bír szóhoz jutni a dühtől. Előbb csak int neki, s azután szól tompa hangon.

- Vágd.

Vágja. Ahogy a bot két kézre fogatván, felsuhan a levegőbe, leüti a lámpát. Sötét lesz hirtelen. Azután egy nagy puffanás.

- Jaj... - sóhajtja Duhaj Kis Miklós.

Még egy puffanás, még egy jajszó, azután ünnepélyes csönd a fekete sötétben. Csak Öreg Gáli János uram pipája világlik a kuckóban, aki is beleütvén a parazsába egy szál masinát, gyertyát gyújt. A csárda-padlón el van nyúlva a csikós a maga vérében. Gáli odamegy hozzá, mozgatja: nem mozog...

- Möghótt - mondja.

Idő múltán felel rá Bélteki.

- Mög...

A tetem fölött egymásra néznek az emberek. Bab Illés leteszi a botot, s felfogja a halott két karját. A másik a lábait emeli, Gáli kinyitja az ajtót, s viszik kifelé. Bélteki elől megy. Erős hóhullás van odakint, a pihék kavarnak, és megalszanak a vérben.

Rávetik a testet a nagy, fekete csacsi hátára, Bab Illés vezeti, a többi megy utána.

Bélteki lehajtott fejjel ballag, s a hókupacokat gondolkozva rugdossa szét a csizmája orrával.

- Csak be egészen - szól.

Beviszik a jegenyé-erdőbe. A száraz ágakon megröppen a madár, és dara hull a fekete alakok fejére. Bent a csalikok legmélyén magas hófuvatag van egy darabban, amellet megáll a menet. Lukat vágnak bele faággal, s az üregbe belökik a halottat. Azután havat hánynak elébe, s hogy ez a munka is kész, szóval fordul vissza a csapat. Frissen eső hó fődí be a nyomukat: Duhaj Kis Miklós holtteste majd csak a tavasszal kerül elő, ha megolvad felette a fehér halom. Lassan mennek, egymás nyomába lépve a hófürgetegben. Bab Illés, ahogy legelől megy a számmal, beszélni kezd, s néhány szavát az utolsóig kapkodja el a szél.

- A fejét érte az egyik, a másik... a másik a nyakát, hogy szinte visszapattant...

Bélteki durván mordul bele.

- Ne lármázz.

Illés elhallgat, s csendben érnek a csárdáig, fölülnek a csacsikra a bojtárok. Bélteki meg bemelegíti Gáli Jánoshoz eligazítani a számlát. Azután kijön, s fölmelegíti a csacsira, előbb ledörzsölvén a vért a nyakáról néhány összemarék hóval.

- Gyereünk - mondja rekedten, s köhög utána.

Megindulnak, de alig tesz néhány lépést Bélteki alatt a számmal, a számadó nagyot kiált.

- Nini hé. Megálljunk csak.

S visszafordítván a csacsit, a csárdaajtóig megy el rajta. Ott bezörög a bottal.

- János... Gáli János...

Gáli kinyitja az ajtót.

- Mi kell - kérdezi kurtán.

Bélteki Mihály a havat turkálja a botvéggel.

- Ugye János, nézd csak... izé... - szól némi zavarodottsággal - hát az mit ivott? Kifizetném...

Gáli feltolja a fején a sipkát, s néhányszor végigsimítja homlokát a kezefejeével.

- Az? - felel közömbösen. - Hogy is csak. Négy hatos, meg két hatos... meg megint két hatos: kilenc hatos.

Mihály ahogy a csacsin ül, hátraveti a subája egyik szárnyát, hogy jobban belemeheessen a zsebbe a kezével. Börzacskót húz elő, és ezüstpénzt önt ki a tenyerébe. Azután a gyenge világnál, ami a nyitott ajtón kiszűrődik, szedeget belőle a másik kezébe.

- Ehol-e - nyújtja át aztán Gálinak.

Néhány darab lehullt, s pengve ugrál a köszöbfán. Szegény Duhaj Kis Miklós temetésénél ez a harangszó.

(1895)

Valér a földbe megy

Ezt az időjárást, ami a mostani, igazság szerint nem úgy hívják, hogy szép idő, hogy pompás idő, hogy kitűnő idő, mert az idő ezen járása egyszerűen csak kincses időnek neveztetik. Valóban az is. Ez az idő, amidőn a kalászkok nagyobbodásának zaját éjszaka megbírja hallgatni, aki ért hozzá. Minden növekszik ilyenkor, ami csak növekedék. Így, teszem azt, a paprika is most van leginkább abban a korban, amidőn kedvét kell neki keresni. Ez a kapálásban megnyilvánul. Ha a paprikát jól körülkapálják, de közben óvják is, hogy a kapavassal meg ne vágassék, az olyan valami viruló szép kiseded növény lesz, hogy gyönyörűség nézni még annak is, akinek semmi köze sincs hozzá. E kicsi szelíd bokor ekkor kezdi teremni az ő nagy gyümölcseit, amelyek oly mérgesek, oly formátlanok, s mégis annyira kedvesek, hogy például most harmadéve is százhatvan forint volt belőle egy mázsa.

E nagy árnak oka az, hogy a vele való bánáshoz különös hozzáértés kívántatik, azonfelül elsősorban mi Urunk és Istenünk segedelme, hogy nekivaló időt adjon. Most adott, nem lehet panasz az égbeliek ellen, mert ez, bárki bármit beszéljen, kincses idő. Istentől itt már a paprika részére kívánni mit se lehet, hanem igenis a paprika kívánja az emberek részéről a kapát. Épp azon az alapon indul ki a tanyából korán reggel a fiatal Toponárszki Gergely feleséggestül, menvén a földre, hogy azt jól megkapálják, mert ritkaság az, hogy munkátlanokon Isten áldása legyen.

Épp csak tavalyi házasok ők, a fiatal gazda-pár, a felesége, bizonyos Bánhidya Valér, csak most számol huszonegy esztendő. Szép asszony, régi jó magyar fajta, bár az ember sem kivetős, bár mindenki tudja, akinek esze van, hogy ő rác származású. Tisza-partiak ők ugyanis, és a Tisza túlsó partját már a rácok lakják. Régi időben sok rác származott át onnan (csak egy ladik útba került), bérleni való földeket keresvén. Ezeket meg is találták, a

ittragadtak, mert ragaszt a föld nagyon, s ama időkben még nem voltak hitbeli villongások. Lám, ha a Tisza árad, egyformán önt el rácot és magyart, valamint a jégeső sem lesz különben. Így apránként elmagyarosodtak, összekeveredtek, s csak a név mutatja a régi időket, természetesen azt is a maga módja szerint, mert kidobják belőle a sok kemény betűt, és Toponársz kiből Tponácski lesz, mint a Benkovsz kiből Benkóczi.

Így megy hát a fiatal gazda a földre az asszonnyal, csak úgy könnyeden, mert nem messze van az, s délre hazatérnek. Csak két kapát visznek, s a vizes korsót mázatlan cserépből, amelyben olyan hús marad a víz, mintha pincében állna. Megállnak a föld szélén, tekintetükkel végigfutják a paprikabokrokat, azután egymásra néznek szótlán boldogsággal. A szerelmetesség is szebb így, májusi munkában a gyönyörű termés előtt.

- Jaj, de szép – szól az ember.

Az asszony bólint rá, s felelni akarna valamit, de ím, hirtelen megdöbben. Reszketés fut rajta végig, és elhalványodik.

- Nézze csak kend, kilelt a hideg.

Rázni is kezd azonnal, s az ember sietve borítja vállaira a kabátját.

- Eredj csak, eredj haza, fiam, aztán pihenj le – biztatja.

- De hátha elhagy – véli az asszony dideregve. – Hisz kapálni köllene.

Hát várnak egy kicsit, de Valért egyre jobban előfogja a fázás. Csak jobb lesz ezzel hazamenni. Fogja is az egyik kapát, majd azt is hazaviszi, s megindul. Az ember pedig most már szomorúan fog a dologba. Néhány paprikatövet megkapál, amikor a szívébe üt a sejtés, s gyorsan megfordulván, Valér után tekint. És látja, hogy éppen abban a pillanatban szintén megfordul maga körül egyet a haladó asszony, aztán mint akit a villám leütött, végigesik az úton, a kapa pedig a válláról messze elrepül. Minden munkát otthagy e látványra az ember, és szalad arrafelé azzal a nehézkes futással, melyek oka a súlyos csizmákban keresendő.

- Valér! – kiáltja. – Valér!

Hát ha ítéletnapig kiabálsz is, szegény ember, hogy Valér! – ezt ugyan többé föl nem költöd. Ez meg van halva tökéletesen, mert szél érte. Furcsa az, és lelkedbe vágó dolog, ha az ember halottját az országút porában siratja zokogva, már pedig ez itt így van, mert Gergely ott térdel, forgatja, tépdesi kebléről a ruhát, és ajkán keresztül igyekszik bele életet lehelni. Nem lehet az, hogy meghalt, hisz még meleg. Az ám, de ez a meleg is hagyogatja el apránként, nincs más mit tenni, mint fölvenni a porból a holtat, s vinni a tanyaház felé. S ott ismét a nagy szomorúságok, az öregek sikoltása, a kisleány sírása, de ezekkel ne is szaggassuk senki szívét, elég, ha az övéket szaggatta. Mert nem erről van itt most szó. Ugyanis már fölállították a ravatalt, a sima ágyra tették a halottat, gyertya is égett a fejénél, míg a szomszéd Rózsa

Mihály sietve hajtott a városba koporsóért, és az asszonyok imádkoztak, előbb a haldoklóért való könyörgést, aztán a bűnök bocsánatáról szólókat, hogy: Kik még az életben szenvedtek, örültök, Ez lösz majd végetök, mind ide kerültök. – Itt a királyoknak lehull koronájok, eltűnik hatalmuk – midőn mindezt már tennék, lóháton sietve ér a tanyaudvarba a kardos ember, az öreg pusztázó. Azt mondja:

- Gergő, a halottat be köll vinni a kórházba.
- Valért? – pillant föl szomorúságából Gergely. – Hisz nem gyógyítja azt, szögént, mán mög senki kórháza.
- Tudom – felelte a pusztázó -, de erre így van parancs. Majd odabent az orvosok mögvizsgálják, hogy mi ölte mög.
- Mi? Hát a szél. Az érte az úton.
- Jól van, öcsém – mondja amaz a lóról -, én elhiszöm, de odabe nem hiszik el! Azt mondják ám, hogy hátha nem az ölte mög? Hátha más?

Mikor így ököllet ekkorát a szívére csapnak Gergelynek, gyanúsítván, mintha ő ölte vplna meg Valérját, pillanatra elsötétül előtte minden, s úgy érzi, mintha kezdené elhagyni az esze. Azután kifakad, mérgesen beszél, miket csendes komolysággal hallgat végig a pusztázó. Mint olyan ember, ki szokva van ezekhez. Ezért nem is viszonzá Gergely mérges szavait, s ezt méltóságán alul levőnek is tartaná ő, ki Gergely öregapját már akkor is ismerte, mikor Gergely édesanyja még nem volt az élők között. Csak mikor a fiatal özvegy lecsillapul, szól neki:

- A törvén törvén, öcsém. Azon már te se segíthetsz. Hát csak vidd be Valért a kórházba. Be is. Most már csakugyan, és csak azért is beviszik – féktelen módon száguldanak az indulatok Gergely kebelében. Vigyük csak, vigyük! Mikor a szomszéd, ama nevezetű Rózsa Mihály, kihozza a koporsót, holtját abba emeli Gergely szép fehér ruhában. S a szomszédasszonyok ezúttal Gergelyre példázván, az István királyunkhoz való éneket mondják, mely szerint: Rólad emlékeztén, csordulnak könnyei, Búval harmatoznak szomorú mezei, Lankadnak szüntelen vitézlő karjai, Nem szűnnek iszonyú sírástól szemei...

Lélekre lehet mondani, hogy bizony nem szűnnek iszonyú sírástól ott szemei senkinek sem. Városi ember talán nem talál e dologban oly sok iszonytatót. De itt, ahol minden másképp van, ím, viszik szép Valérunk testét be a csúnyaszagú házba, hol őt halott korában késekkel vagdalni és darabolni fogják. S majd onnan léssen temetendő, több testi darabokban, mik, óh, én uram és én Istenem, föltámadáskor miként lesznek vajon ismét eggyé? Az ám. Erre feleletet senki sem ad. A tanyából lassan indul ki a kocsisor, három kocsi van éppen, mert több effajta temetéshez nem telik, mert elvégre is a paprika is csak kapálandó. Ez szomorú út,

be a kórházig. És az is szomorúság, ahogy a halottat beviszik, és jönnek a tudós orvosok, és a kapitányságtól a biztos, és jönnek a törvényszéki urak, a vizsgáló, továbbá a király üdvédje, s valóban csak a jó Jézus urunk tudná megmondani, hogy még ezen felül kik is jönnek, oly sokan vannak.

Nem kell hinni, hogy sok időbe kerül, míg megállapodnak abban, hogy Valért csakugyan a szél ölte meg. A szívét érte. Irigyelte ezt a szívet a szél Gergelytől, s megölte. Nem jó dolog, de mit lehetne ellene tenni? Semmit se lehet ellene tenni. Meghalt felsőbb hatalmak végzése szerint. Jó. Ez ellen nem lehet tenni. De a formája e dolognak, a pusztázó, a kapitány, az orvosok, a törvényszékiek, a darabolás, s azon rettentő vád, hogy nem Gergely ölte-e meg Valért, mily borzasztó iszonyatosságok ezek.

Kihozzák újból a koporsót, a tanyai kocsira teszik. Valér most megy ki a földbe utoljára. Ott a pap is, ki kísérné, csak úgy ingben, mint kórházból jötteknél szokás. És a kántor úr is a segédjét küldte el, kinek bár szebb a hangja, de azért (ugye bizony) mégsem ő a kántor? És akkor e sivárságok között megindul a temetés. Valóban, még csak keresztje sincs Valérnak, mert a sok lelki gyötrelem között elfeledkeztek arról, hogy a nevét a fába vágassák. Ellenben mezei virágokból font koszorúk lógnak a kocsik löcsein. Így haladnak a rövid úton, mely a kórháztól a temetőig vezet, csupa kórházak, börtönök és kaszárnyák között. Micsoda út ez, én jó Uram! A pap lassan megy a gyalogjárón, halottja kocsiját Gergely maga kormányozza, s ő, Valér, fejétől fekszik hozzá. A pékek kaszárnyájánál, hol épp profuntot osztanak ki, megállnak, hogy beszentelje a pap Valért, s azután szabadjára eressze.

A latin zsoltosma kezdődik, s a kántorsegéd mondja a búcsúztatót.

- Valér! Valér! – kiáltja Gergely a kocsiban, és sírva fakad.

A többiek is leveszik a kalapjukat, s gondolkozva hallgat mindenki. Mily véletlen eset ez. És mily szégyennel teli való, hogy Valért így meghurcolták, darabolták, s most ily nyomorultan, szegényesen, szégyennel kell őt vinni ki a földbe. Így meghurcoltatni.

Ki ad ezért elégtételt?

Ki ad emberek? Az Isten.

Mert ím, épp történik, hogy jön haza itt a kaszárnyák közén a gyakorlótérről az ezred, és jön legelől egy kompánia, és kardot ránt a kapitány:

- Compagnie, habt acht! Compagnie, rechts schaut!

És a kapitány úr, a hat arany csillaggal a nyakán, a fényes kardot tisztelgésre vágja, és a legénység keményen lépdelve szíjat szalaszt, s mind valamennyi veti fejét Valér koporsója felé. Jön a másik kompánia, a harmadik, a negyedik, az aransapkás tiszturak, a nyalka kadét urak, s a mogorva, vén őrmesterek mind-mind kommandéroznak a legényeiknek, hogy fejét

vessenek a Valér koporsója felé. A kardok suhannak a levegőben, s az aranyos tiszt urak, midőn tisztelgésre lecsapnák: komoly szomorúsággal tekintenek a halottas szekér felé. És a legények levágják szintén kezüket a puska agyához, s járulnak el fővetéssel Valér előtt. Egy kompánia, két kompánia, három kompánia, egy batalion, egy egész ezred, így végigtisztelik ők Gergely halottját. Kemény, erős kommandók hallatszanak, s Gergely, kiben a könny árja most már csakugyan megindult, hátraszól a koporsóhoz:

- Valér – kérdezi büszke szomorúsággal -, Valér, hallod-e?

(1898)

FORRÁSMUNKÁK

- Arany János összes költeményei: 1-2. kötet. Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1967.
- Czibor János (szerk.), 1960. Tömörkény István válogatott elbeszélései. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1960.
- Kerényi Ferenc (szerk.), 1983. Kisfaludy Károly válogatott művei. Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó.
- Kölcsey Ferenc összes művei. Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1960.
- Orosz László (szerk.), 2004, Berzsenyi Dániel művei. Budapest, Osiris.
- Petőfi Sándor összes költeményei. Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1955.
- Szerb Antal, 2019. Magyar Irodalomtörténet. Budapest, Magvető.
- Tompa Mihály összes költeményei: 1-2. kötet. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1994.
- Vajda János összes versei. Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1967.
- Vörösmarty Mihály összes költeményei: 1-2. kötet. Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1978.

AJÁNLOTT SZAKIRODALOM A 19. SZÁZAD MAGYAR IRODALMÁNAK
TANULMÁNYOZÁSÁHOZ

- A magyar irodalom története I–III. – Budapest: Gondolat Kiadó, 1967.
- A magyar irodalom története I–VI. – Budapest: Akadémiai Kiadó, 1964-67.
- Baróti Dezső: A rokokó. Gondolat Kiadó, Budapest, 1986.
- Borbély Szilárd: A Vanitatum vanitas szövegvilágáról. Kölcsey Társaság, Fehérgyarmat, 1995
- Bori Imre: A magyar irodalom modern irányai. – Újvidék: Forum, 1985.
- Csetri Lajos: Egység vagy különbözőség? Nyelv és irodalomszemlélet a magyar irodalmi nyelvújítás korszakában. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1990.
- Dávidházi Péter: A kitagadástól az irodalmi kánonig. Argumentum Kiadó, Budapest, 1998.
- Dávidházi Péter: Hunyt mesterünk. Arany János kritikusi öröksége. Argumentum Kiadó, Budapest, 1992.
- Gintli Tibor–Schein Gábor Az irodalom rövid története, Jelenkor, Pécs, 2003., 2007.
- Grendel Lajos: A modern magyar irodalom története. Magyar líra és epika a 20. században. Kalligram, Pozsony, 2010.
- Herczeg Gyula: A modern magyar próza stílusformái. – Budapest: Tankönyvkiadó, 1975.
- Horváth János: A magyar irodalmi népiesség Faluditól Petőfiig. – Budapest: Akadémiai Kiadó, 1978.
- Imre László: Műfajok létformája XIX. századi epikánkban. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 1996.
- Imre László: Műfajok létformája XIX. századi epikánkban. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 1996.
- Julow Viktor: Fazekas Mihály. Szépirodalmi Kiadó, Budapest, 1982.
- Kerényi Ferenc: Petőfi Sándor élete és költészete — kritikai életrajz. Osiris, 2008.
- Klanczay-Szaunder-Szabolcsi: Kis magyar irodalomtörténet – Budapest, Gondolat, 1965.
- Margócsy István: Petőfi Sándor. Korona Kiadó, Budapest, 1999.
- Martinkó András: Teremtő idők. Szépirodalmi Kiadó, Budapest, 1977.
- Németh G. Béla: Hosszmetszetek és keresztmetszetek. Szépirodalmi Kiadó, Budapest, 1987.
- Péterfy Jenő: Báró Kemény Zsigmond mint regényíró. Szépirodalmi Kiadó, Budapest, 1983.
- Rohonyi Zoltán: „Úgy állj meg itt, pusztán”. Közelítés XIX. századi irodalmunkhoz. Balassi Kiadó, Budapest, 1996.
- Rohonyi Zoltán: A magyar romantika kezdetei. Budapest: Kriterion Kiadó, 1975.

- S. Varga Pál: A nemzeti költészet csarnokai. A nemzeti irodalom fogalmi rendszerei a 19. századi magyar irodalomtörténeti gondolkodásban. Balassi Kiadó, Budapest, 2005.
- Schlett István: Eötvös József. Gondolat Kiadó, Budapest, 1987.
- Sőtér István szerk.: A magyar kritika évszázadai I – IV. – Budapest: Szépirodalmi Kiadó
- Sőtér István: Az ember és műve. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1971.
- Szauder József: A romantika útján. Szépirodalmi Kiadó, Budapest, 1961.
- Szauder József: Az éj és a csillagok. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980.
- Szauder József: Az estve és Az álom. Szépirodalmi Kiadó, Budapest, 1970.
- Szegedy-Maszák Mihály, Veres András szerk.: A magyar irodalom története 1800-tól 1919-ig. Gondolat Kiadó, Budapest, 2007
- Szegedy-Maszák Mihály: Irodalmi kánonok. Csokonai Kiadó, Debrecen, 1998.
- Szegedy-Maszák Mihály: Kemény Zsigmond. Szépirodalmi Kiadó, Budapest, 1989.
- Szegedy-Maszák Mihály: Újraértelmezések. Kritika Nova Kiadó, Budapest, 2000.
- Szegedy-Maszák Mihály: Világkép és stílus. Magvető Kiadó, Budapest, 1980.
- Szerb Antal : Magyar irodalomtörténet. – Budapest: Magvető, 2019.
- Szilasi László: A selyemgubó és a „bonczoló kés”. Osiris-Pompeji, Budapest, 2000.
- Szilágyi Márton: A magyar romantika ikercsillagai. Osiris kiadó kft., Budapest, 2021.
- Szili József: Arany hogy istenül. Az Arany-líra posztmodernsége. Argumentum Kiadó, Budapest, 1996.
- Szörényi László: „Álmaim is voltak, voltak...” Akadémiai Kiadó, Budapest, 2004.
- Szörényi László: „Múltaddal valamit kezdeni”. Magvető Kiadó, Budapest, 1989.
- Takáts József szerk: Vörösmarty és a romantika. Kijárat Kiadó, Pécs-Budapest, 2001.